

AKADEMIA MARYNARKI WOJENNEJ
im. Bohaterów Westerplatte

WYDZIAŁ DOWODZENIA I OPERACJI MORSKICH

ANDRZEJ KOŁODZIEJ

BEZPIECZEŃSTWO POLSKI W ŚWIETLE
TRAKTATU Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ Z 1992

PRACA MAGISTERSKA

Promotor

prof. dr hab. Antoni F. Komorowski

GDYNIA 2017

Akceptuję kierownik pracy

.....

Podpis, data

O Ś W I A D C Z E N I E

.....
imię i nazwisko

.....
nr albumu

Oświadczam, że moja praca pt.:

.....
.....

- a. została przygotowana przeze mnie samodzielnie,*
- b. nie narusza praw autorskich w rozumieniu ustawy z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 2006, Nr 90, poz. 631) oraz dóbr osobistych chronionych prawem
- c. nie zawiera danych i informacji, które uzyskałem w sposób niedozwolony
- d. nie była podstawą nadania dyplomu uczelni wyższej lub tytułu zawodowego ani mnie ani innej osobie.

Ponadto oświadczam, że treść pracy przedstawionej przeze mnie do obrony, zawarta na przekazywanym nośniku elektronicznym, jest identyczna z jej wersją drukowaną.

....., dn.

podpis

ADNOTACJE O KORZYSTANIU Z PRACY DYPLOMOWEJ

Lp.	Data	Imię i nazwisko korzystającego	Uczelnia / instytucja	Nr pozwolenia kto je wydał
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				

Spis treści

Wstęp.....	7
Rozdział 1.	
CHARAKTERYSTYKA BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ U PROGU XXI WIEKU.....	11
1.1. Pojęcie i Istota bezpieczeństwa	11
1.2. Przemiany ustrojowe w Polsce roku 1989	22
1.3. Wybrane zagrożenia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej pod koniec XX w. .	31
Rozdział 2.	
STOSUNKI POLSKO-ROSYJSKIE PO ROZPADZIE ZSRR	35
2.1. Rozpad ZSRR i jego następstwa dla Europy środkowo-wschodniej	35
2.2. Bezpieczeństwo Polski i Europy środkowo-wschodniej po rozwiązaniu Układu Warszawskiego	43
2.3. Relacje polsko-rosyjskie w okresie przemian politycznych w Europie w końcu XX w.	52
Rozdział 3.	
REGULACJA STOSUNKÓW POLSKI Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ W MYŚL TRAKTATU Z 1992 ROKU	59
3.1. Kształtowanie zapisów traktatu	59
3.2. Podpisanie i postanowienia traktatu	64
3.3. Bezpieczeństwo międzynarodowe Polski w świetle traktatu z Federacją Rosyjską z maja 1992 r.	69
Zakończenie.....	77
Bibliografia.....	79

Wstęp

Niniejsza praca magisterska podejmuje tematykę bezpieczeństwa państwa polskiego w świetle procesu przygotowania i okoliczności towarzyszących podpisaniu Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy. Bezpieczeństwo państwa to także a może przede wszystkim uwarunkowania międzynarodowe i sojusze polityczne oraz militarne.

W okresie przemian ustrojowych w Europie pod koniec lat 80. XX w. Polska znalazła się w nowej sytuacji politycznej. Rozpadł się Związek Radziecki a wraz z nim przestał istnieć Układ Warszawski sojusz militarny, którym Polska związana była od zakończenia II Wojny Światowej. Przestał istnieć wspólnotowy układ gospodarczy tzw. krajów socjalistycznych. Najpierw okrągły stół, a potem „jesień ludów” 1989 roku przyniosły kompletne przemodelowanie układu geopolitycznego w Europie. Odradzały się nowe niepodległe państwa, które poszukiwały miejsca w nowej rzeczywistości. Pojawiały się nowe zagrożenia, które przynosiła destabilizacja polityczna i ekonomiczna w Europie Środkowej i Wschodniej.

Nowo powstające byty polityczne wymagały nowych regulacji prawno-traktatowych określających ramy współpracy międzynarodowej, sojuszy i gwarancji bezpieczeństwa. Bardzo ważnym wyzwaniem dla polski był nowy sąsiad u zachodniej granicy państwa – zjednoczone Niemcy. Odradzające się mocarstwo Niemieckie budziło wśród Polaków obawy o bezpieczeństwo. Polsko-niemieckie doświadczenie historyczne nakazywało jak najszybsze uregulowanie poprawnych relacji bilateralnych. Układ między Polską a Niemcami został zawarty stosunkowo szybko. Pozostało uregulowanie stosunków z najpotężniejszym sąsiadem – odradzającą się po rozpadzie Związku Radzieckiego – Rosją. To było znacznie trudniejsze. Po pierwsze – w Polsce ciągle jeszcze stacjonowały wojska radzieckie a po drugie Rosja nie chciała zrezygnować ze swoich mocarstwowych aspiracji. Przygotowanie traktatu regulującego dobrosąsiedzkie stosunki z jednoczesnym zagwarantowaniem wycofania armii z terytorium Polski było niezwykle trudne i najeżone różnymi rafami politycznymi. Obecność wojsk radzieckich w Polsce ograniczała suwerenność państwa stwarzała zagrożenie dla odradzającego się niepodległego bytu. Sam proces przygotowania traktatu utrzymywany był w tajemnicy a jego podpisanie nastąpiło w dramatycznych okolicznościach. Jak twierdził prezydent Lech Wałęsa upór Rządu premiera Jana Olszewskiego spowodował, że w ostatnim momencie podpisanie Traktatu było zagrożone i delegacja polska mogła powrócić z Moskwy

z niczym. Brak dostatecznych informacji o tym co właściwie wydarzyło się w czasie pobytu polskiej delegacji w Moskwie w dniu 21 i 22 maja 1992 roku, że mogło zagrozić bezpieczeństwu państwa a w konsekwencji spowodowało odwołane rządu stało się inspiracją do napisania tej pracy. W pracy podjęto też próbę szerszego nakreślenia współczesnych tamtemu okresowi uwarunkowań politycznych i gospodarczych jakie towarzyszyły przeobrażaniu się obydwu państwowości.

Przedmiotem niniejszej pracy zatytułowanej „BEZPIECZEŃSTWO POLSKI W ŚWIETLE TRAKTATU Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ Z 1992” była próba określenia potencjalnych konsekwencji dla Rzeczypospolitej Polskiej jakie mogły zaistnieć w przypadku podpisania traktatu w wersji proponowanej przez Prezydenta Lecha Wałęsę.

Punktem wyjścia była hipoteza - założenie, że podpisanie traktatu z Rosją w 1992 roku w wersji proponowanej przez Lecha Wałęsę miałyby daleko idące negatywne skutki dla bezpieczeństwa Polski.

W poszukiwaniu odpowiedzi na postawiony problem postanowiono zbadać okoliczności towarzyszące kształtowaniu zapisów traktatu a także okoliczności jakie wywarły decydujący wpływ na ostateczny kształt (tego traktatu) w czasie jego podpisywania w kontekście przyszłego bezpieczeństwa Polski. Zbadano wpływ przemian społecznych, gospodarczych i politycznych, po rozpadzie ZSRR, na bezpieczeństwo Polski oraz kształtowanie się stosunków wzajemnych z Rosją w nowym środowisku politycznym Europy środkowej i wschodniej.

Problematyka bezpieczeństwa wewnętrznego jak i zewnętrznego (międzynarodowego) państwa szeroko jest opisywana w literaturze przedmiotu jak przydatne dla niniejszej pracy opracowania Eugeniusza i Macieja Nowaków¹ czy opracowanie naukowe „Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku”². Szeroko opisany też jest w literaturze badany pod względem bezpieczeństwa okres transformacji ustrojowej w Polsce i Europie w analizowanym dla potrzeb pracy okresie. Niestety w dużej mierze jest to jednostronne, pozytywne przedstawianie efektów przeprowadzonych zmian. Problematyka głównego problemu badawczego w literaturze jest bardzo skromna i niepełna. Dlatego sięgnięto do dokumentów źródłowych dostępnych w archiwach państwowych.

Badając postawiony w trzecim rozdziale pracy problem, poddano krytycznej analizie publikacje dotyczące omawianego okresu a dla pozyskania pełniejszej wiedzy źródłowej

¹ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego*, Difin SA, Warszawa 2011, s. 11-38.

² D. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, red. nauk., *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa 1997, s. 3-25.

zastosowano technikę wywiadów przeprowadzonych z członkami ówczesnej Rady Ministrów pytając o ocenę przewidywanych skutków traktatu w wersji zapisu proponowanej przez L. Wałęsę. W trakcie badań na szczegółami zapisów omawianego traktatu natrafiono na ograniczenia dostępu do dokumentów, które objęte są klauzulą tajności. Dla udostępnienia w pracy niektórych treści, które oficjalnie nie mogą być udostępniane posłużono się wypowiedziami kilku członków rządu Jana Olszewskiego pracującymi nad formułowaniem zapisów traktatu.

Przeprowadzono też dokładną kwerendę archiwów państwowych, w tym: w Archiwum Akt Nowych, w Archiwum Kancelarii Prezydenta oraz w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Wyniki badań przedstawiono w niniejszej pracy w trzech rozdziałach.

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy przedstawiono definicję, istotę i podstawową typologię bezpieczeństwa. Przedstawiono przemiany ustrojowe w Polsce oraz wybrane zagrożenia dla Rzeczypospolitej Polskiej u schyłku XX w.

W drugim rozdziale opisano Rozpad Związku Radzieckiego i jego następstwa dla Europy Środkowo-Wschodniej i pewne aspekty jej bezpieczeństwa po rozpadzie Układu warszawskiego. Omówiono też relacje polsko-rosyjskie w okresie przemian politycznych w Europie pod koniec XX w.

W rozdziale trzecim przedstawiono regulację stosunków polsko-rosyjskich w myśl traktatu z 1992 r. Omówiono kształtowanie zapisów, postanowienia i okoliczności podpisania traktatu oraz określono bezpieczeństwo Polski w świetle tego traktatu.

Zakres badań objął nie tylko prace nad przygotowaniem traktatu i okoliczności jego podpisywania przedstawione w rozdziale trzecim ale badano też, przedstawiony w rozdziale pierwszym, wpływ przemian ustrojowych w Polsce na konieczność nowego, szerszego pojmowania bezpieczeństwa.

Rozdział 1

CHARAKTERYSTYKA BEZPIECZEŃSTWA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

W okresie światowego konfliktu ideologicznego, zimnej wojny, koncepcja bezpieczeństwa koncentrowała się na sprawach militarnych a zbudowany według niej system bezpieczeństwa zbiorowego polegał na dążeniu do utrzymania równowagi sił. Po upadku Związku Radzieckiego i zakończeniu okresu zimnej wojny Polska znalazła się w szarej strefie bezpieczeństwa. Rozwiązanie Układu Warszawskiego i Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej oraz wewnętrzna transformacja ustrojowa sprawiły, że Polska znalazła się w nowym środowisku politycznym zarówno wewnętrznym jak i zewnętrznym. Pojawiły się nowe wyzwania i nowe szanse. Zaistniała konieczność zdefiniowania na nowo polityki bezpieczeństwa państwa zarówno w wymiarze wewnętrznym jak i zewnętrznym, ułożenia stosunków międzynarodowych i wyboru sojuszu militarnego.

W rozdziale przedstawiono definicję, istotę i podstawową typologię bezpieczeństwa. Przedstawiono przemiany ustrojowe w Polsce oraz wybrane zagrożenia dla Rzeczypospolitej Polskiej pojawiające się w okresie transformacji polityczno-gospodarczej w Polsce u schyłku XX w.

1.1. Istota i pojęcie bezpieczeństwa

Łacińskie wyrażenie „Sine cura” (securitas) w tłumaczeniu na polski oznacza „bez pieczy” i jest to etymologiczny rodowód pojęcia „bezpieczeństwo”, w takim brzmieniu do dzisiejszego dnia przetrwało w kilku językach europejskich np. w francuskim – securite, angielskim – security. Bezpieczeństwo to pojęcie o bardzo szerokim zakresie, jest pojęciem wieloznacznym. Określeniu temu przypisuje się takie znaczenia jak: poczucie pewności, poczucie niezagrożenia, brak lub wolność od zagrożeń wolność od strachu czy ataku. W nauce spotykamy wiele definicji bezpieczeństwa, istnieje też pogląd, iż nie można zdefiniować terminu bezpieczeństwa przez jego abstrakcyjność, a wszelkie próby jego zdefiniowania to tylko odsłona jednej z nieskończenie wielu jego twarzy³.

³J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996, s. 15-16.

Abraham Maslow nakreślił piramidę ludzkich potrzeb i umieścił bezpieczeństwo wśród najważniejszych, podstawowych potrzeb ludzkich (rys.1.1.). Zdaniem Maslova potrzeby fizjologiczne są najważniejszym zbiorem potrzeb, umożliwiając one przeżycie organizmowi ludzkiemu. Do potrzeb tych zalicza się: powietrze, woda, jedzenie, schronienie, odzież. Podmiot w pierwszym rzędzie kieruje swoje działania na ich zaspokojenie. Zaraz za tymi podstawowymi potrzebami fizjologicznymi umieścił Maslow potrzebę bezpieczeństwa, co pokazuje jego wagę. Jest to potrzeba o wymiarze egzystencjonalnym, podstawowym. Dopiero spełnienie obu tych grup potrzeb umożliwia człowiekowi przejście do potrzeb tzw. wyższego rzędu tj. potrzeb niematerialnych przynależności, miłości, potrzeby szacunku i uznania czy potrzeby samorealizacji. Ukazuje to jak kluczowe miejsce zajmuje bezpieczeństwo pośród ludzkich potrzeb⁴.

Wiele opracowań przedstawia bezpieczeństwo, które jest stanem odnoszącym się do spokoju, pewności czy braku zagrożeń⁵. Definiują bezpieczeństwo jako coś trwałego, niezmiennego. W dzisiejszych czasach bezpieczeństwo jest rozumiane podwójnie, zarówno jako stan, jak i jako proces, który podlega ciągłym zmianom w zależności od zmieniających się warunków środowiska i zagrożeń. Bezpieczeństwo nie jest więc czymś, co jest dane nam na zawsze, nie jest czymś na tyle trwałym, abyśmy nie musieli o nie zabiegać i umacniać. Bezpieczeństwo wymaga ciągłego monitorowania, identyfikacji i przeciwstawiania się zmieniającym się zagrożeniom. Można powiedzieć, że bezpieczeństwo jako stan to nic innego jak tylko tymczasowe zrealizowanie procesu w danym momencie, tu i teraz⁶.

Bezpieczeństwo jest również rozumiane jako naczelną potrzeba oraz wartość człowieka i grup społecznych, a zarazem ich najważniejszy cel. Jest ono bowiem pierwotną, egzystencjonalną potrzebą jednostek, grup społecznych oraz państw. W tym rozumieniu nie chodzi tylko o przetrwanie, integralność czy niezawisłość, lecz także o zapewnienie bezpieczeństwa rozwoju, który daje ochronę i wzbogacanie tożsamości jednostki oraz narodu^{7 8}.

⁴Tamże, s. 87.

⁵*Słownik języka polskiego*, PWN. Warszawa 1978, t. I, s.147.

⁶K. Ligęza, *Leksykon działań sił morskich*, Wydawnictwo akademickie AMW, Gdynia 2013, s. 44.

⁷ Por. R. Kuźniar, *Po pierwsze bezpieczeństwo*, „Rzeczpospolita” z 09.01.1996 r.

⁸ C. Alderfer - profesor amerykańskiego Uniwersytetu Yale, jeden z twórców teorii motywacji, którą postrzega jako pragnienie zaspokojenia potrzeb: egzystencji (*E-existence*), stosunków społecznych (*R-relatedness*) oraz rozwoju osobowego (*G-growth*). W jego teorii motywacja jest funkcją intensywności potrzeby.

Rys.1.1. Piramida potrzeb wg Maslowa⁹.

Źródło: Opracowanie za E. Nowak¹⁰.

Własną definicję określającą bezpieczeństwo zarówno jako stan, jak i proces przedstawił Krzysztof Ligęza: „bezpieczeństwo to stan oznaczający brak występowania zagrożeń, poczucie bezpieczeństwa, ciągły proces cechujący się zmiennością w czasie i przestrzeni, w ramach którego zaangażowane podmioty starają się doskonalić mechanizmy zapewniające im spokój.”¹¹

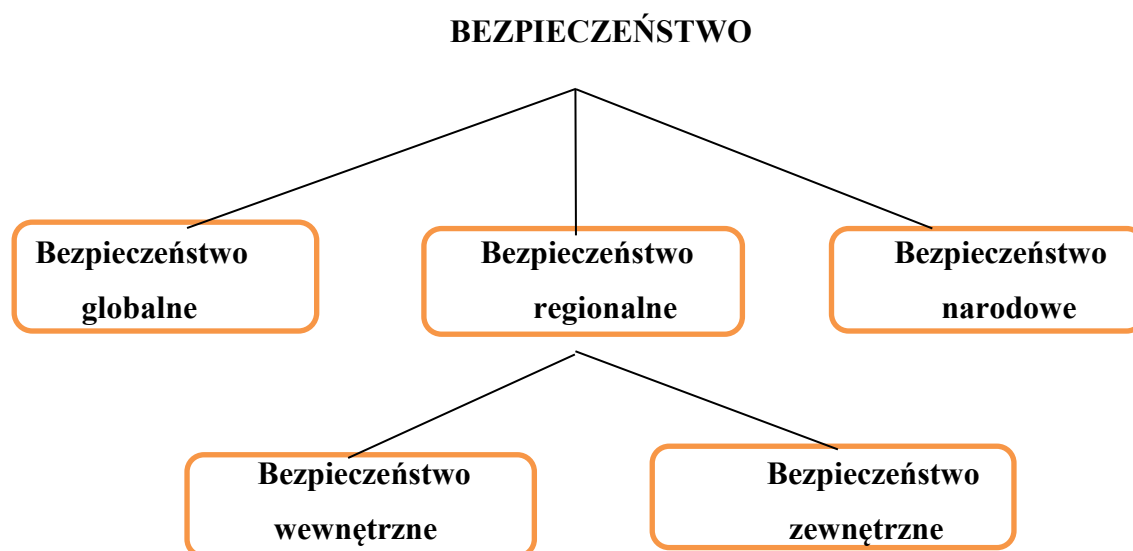
Bezpieczeństwo jest dla człowieka jedną z najważniejszych potrzeb, równie ważne jest też dla grup społecznych, państw czy systemów międzynarodowych. Podmioty te podejmują starania, by zapewnić sobie bezpieczeństwo, a działania te obejmują obszary wewnętrzne i zewnętrzne dla danego podmiotu.

⁹ A. Maslow-amerykański psycholog, jeden z twórców psychologii humanistycznej, sformułował teorię, wg której potrzeby człowieka tworzą pewną stałą hierarchię decydującą o kolejności ich zaspokajania, potrzeby zajmujące wyższą pozycję w hierarchii aktualizują się dopiero wtedy, gdy zostaną zaspokojone potrzeby niższego szczebla.

¹⁰ E. Nowak, M. Nowak, Zarys teorii bezp., wyd. cyt. s.14.

¹¹K. Ficoń, Logistyka kryzysowa, procedury, potrzeby, potencjał, BEL Studio Sp. .z o. o Warszawa 2011, s. 83-85.

Bezpieczeństwo narodowe (państwa) obejmuje trzy obszary problemowe. Są to: wyzwania i zagrożenia, podmiotowa struktura bezpieczeństwa oraz przedmiotowa struktura bezpieczeństwa (rys.1.2.).

Rys. 1.2. Klasyfikacja bezpieczeństwa wg kryterium podmiotowego

Źródło: Opracowanie E. Nowak¹².

Wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego (państwa) dzielą się na: polityczne, ekonomiczne, militarne, społeczne, ekologiczne, kulturowe, informacyjne, naturalne, terrorystyczne i technologiczne.

W wymiarze podmiotowym wyróżnia się bezpieczeństwo narodowe i bezpieczeństwo międzynarodowe, w tym globalne i regionalne, które są ściśle ze sobą powiązane. Podstawowym celem wszystkich podmiotów stosunków międzynarodowych jest dążenie do uzyskania pewności istnienia i przetrwania oraz zmierzanie do przewycięzania wszystkich zagrożeń.

Podmiotem bezpieczeństwa jest człowiek i jego wartości tak materialne jak i narodowe, pojmowany jako jednostka społeczna, a także jako określona grupa społeczna o zróżnicowanym charakterze więzi i zależnościach organizacyjnych, które dotyczą:

- człowieka jako jednostki ludzkiej posiadającej właściwy sobie system wartości, który z jego punktu widzenia wymaga ochrony i obrony;

¹² E. Nowak, M. Nowak, Zarys teorii bezp., wyd. cyt., s.21.

- człowieka jako grupy ludzi o zróżnicowanej skali wartości, od rodziny zaczynając, a na społeczności międzynarodowej kończąc;

- sformalizowanych i terytorialnie rozpoznawanych struktur organizacyjnych, takich jak np.: gmina, powiat, województwo, państwo, grupa państw¹³.

Doświadczenie historyczne wskazuje, że najdoskonalszą formą zabezpieczenia potrzeb człowieka w zakresie bezpieczeństwa jest państwo. Wobec tego podkreślić należy, że struktura świata ma charakter państwowy, i państwo postrzegane jest jako główny uczestnik stosunków międzynarodowych i posiada zasadniczy wpływ na stan bezpieczeństwa zewnętrznego.

Podmiotowy charakter bezpieczeństwa narodowego to tak samo jednostka posiadająca własne interesy może stanowić podmiot bezpieczeństwa jak każda grupa społeczna oraz naród. Zatem należy wyróżnić bezpieczeństwo indywidualne, bezpieczeństwo grupowe i bezpieczeństwo (państwowe) narodowe. Potrzeby bezpiecznego rozwoju narodu i państwa wynikają z wewnętrznej struktury a realizowane są przez politykę państwa i wyrażają interesy narodowe. Interesy narodowe są zmienne i oscylują pomiędzy wartościami i potrzebami a celami polityki państwa i zwykle dzielą się na:

- żywotne jak: przetrwanie narodu i państwa, zachowanie przez państwo integralności terytorialnej, niezależności politycznej oraz ochronę praw człowieka;

- ważne, do których zalicza się większość interesów politycznych, ekonomicznych, militarnych, społecznych, kulturowych, biofizyczno-ekologicznych i innych;

- pozostałe, do nich należą te, które państwo decyduje się realizować tylko pod warunkiem zaspokojenia interesów żywotnych i ważnych.

W literaturze przedmiotu spotykamy inną klasyfikację interesów narodowych, która dzieli je na bezwzględne i względne. Interesy bezwzględne związane z bezpieczeństwem życia obywateli oraz przetrwaniem narodu i państwa a interesy względne związane z jakością życia obywateli oraz funkcjonowaniem państwa. Tak postrzegane interesy narodowe dzielą się na dwie podstawowe grupy:

- interesy bezpośrednie, które dotyczą (bezpośrednio) obywateli, narodu i państwa;

- interesy pośrednie, które związane są z ogólnymi wartościami mającymi znaczenie dla obywateli.

W odniesieniu do Rzeczypospolitej Polskiej podstawowymi wartościami i najważniejszymi interesami narodowymi, które gwarantuje Konstytucja Rzeczypospolitej

¹³ J. Kukułka, *Narodziny nowych koncepcji*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie*, (red.) J. Kruk, Wyd. ISM UW Warszawa 1994, s. 40-41.

Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (patrz art. 5) są: bezpieczeństwo obywateli, niepodległość i nienaruszalność terytorium, zapewnienie wolności oraz praw człowieka i obywatela¹⁴.

Zapewnienie tych wartości jest bezwzględne, ponieważ umożliwia zastosowanie wszelkich dostępnych sił i środków z użyciem siły militarnej włącznie.

Przedmiotowy charakter bezpieczeństwa narodowego definiowany jest najczęściej przez pryzmat zagrożeń oraz źródeł ich powstawania. Takie podejście spowodowało rozszerzenie zakresu bezpieczeństwa, które obejmowało głównie bezpieczeństwo militarne. Uznano, główny wysiłek należy skupić na zapewnieniu bezpieczeństwa ludzi, społeczeństw i całych narodów na zasadzie zrównoważonego rozwoju. Podstawowym wymogiem w budowaniu tego bezpieczeństwa jest potrzeba dostrzegania różnych rodzajów zagrożeń, które mogłyby ten rozwój zakłócić lub go zniweczyć.

Przedmiotową strukturę bezpieczeństwa narodowego określa rodzaj zagrożeń. Wymienione wcześniej zagrożenia dla bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej w wymiarze przedmiotowym można wyróżnić: bezpieczeństwo ekonomiczne, bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo społeczne, bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo kulturowe, bezpieczeństwo informacyjne, bezpieczeństwo technologiczne i inne (rys. 1.3.).

Dalej rozważając nad bezpieczeństwem narodowym (państwa), mamy na uwadze jego dwa obszary tj.:

- bezpieczeństwo wewnętrzne;
- bezpieczeństwo zewnętrzne¹⁵.

Zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego obejmuje eliminację lub przeciwdziałanie zagrożeniom, które charakterystyczne są dla wewnętrznego obszaru państwa. Jest to zatem dziedzina wewnętrznej polityki państwa.

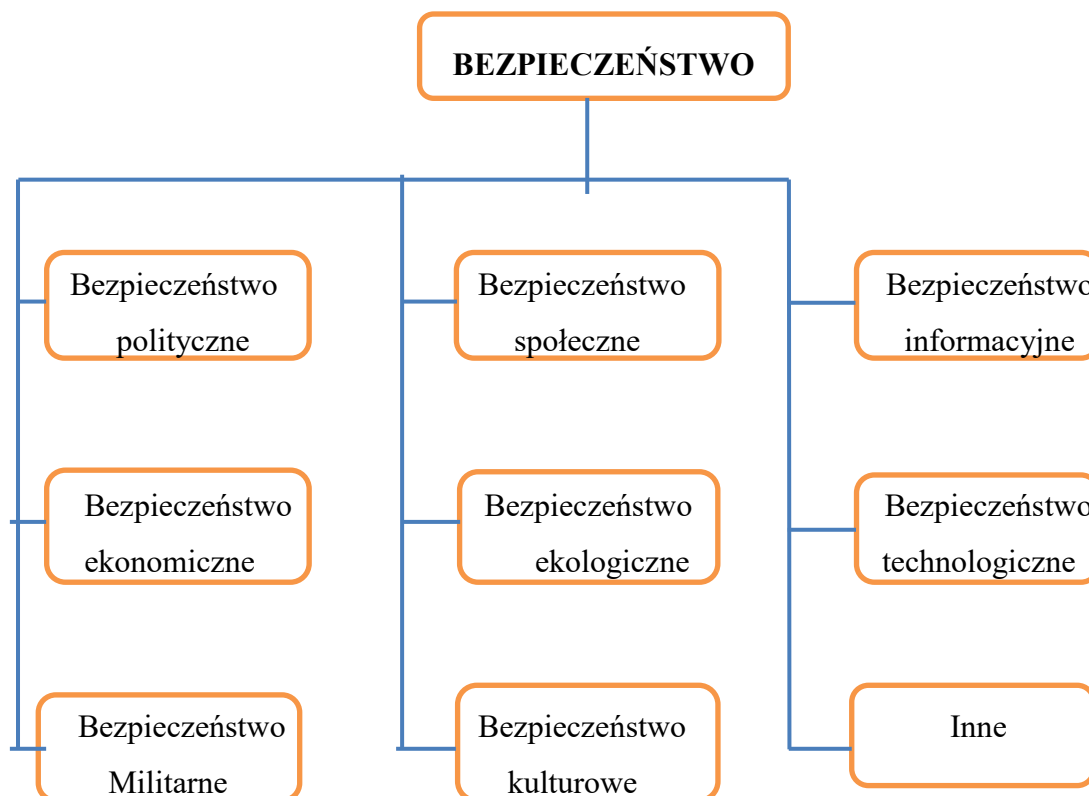
Bezpieczeństwo zewnętrzne, odnosi się do zagrożeń skierowanych przeciw bezpieczeństwu państwa z zewnątrz oraz i do przeciwdziałań podejmowanych w celu ich ograniczenie lub eliminowanie. Na całkowite bezpieczeństwo składają się obie te grupy działań (na zewnątrz i do wewnątrz)¹⁶.

Rozważając problematykę bezpieczeństwa nie można pominąć jego związku z zagrożeniem. Pojęcie zagrożenia należy pojmować jako stan świadomości podmiotu wywołany postrzeganiem okoliczności lub zjawiska jako niebezpiecznego czy niepożądanego.

¹⁴ E. Nowak, M. Nowak, Zarys teorii bezp., wyd. cyt., s.22.

¹⁵R. Zięba, kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, red nauk. D. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa 1997, s. 3.

¹⁶Tamże.

Rys. 1.3. Klasyfikacja bezpieczeństwa wg kryterium przedmiotowego

Źródło: Opracowanie E. Nowak¹⁷.

Zagrożenie stanowi więc opozycję do bezpieczeństwa. W literaturze przedmiotu istnieje wiele pojęć definiujących zagrożenie np. „zagrożenie – sytuacja, w której pojawia się prawdopodobieństwo wystąpienia stanu niebezpiecznego dla danego systemu”¹⁸, czy „Zagrożenie oznacza subiektywne (a więc zależne od percepcji podmiotu postrzegającego) lub/i (rzeczywiste) występowanie niebezpieczeństwa dla istotnych dla danego podmiotu wartości zaliczanych do jego bezpieczeństwa. Zagrożenie kieruje się na konkretne wartości, które są przedmiotem ochrony przez dany podmiot”¹⁹.

Zagrożenia mogą być odbierane przez podmioty z różną intensywnością, w zależności od ich poziomu czy przewidywalności. Trudno o taki stan, w którym na podmiot nie działają żadne zagrożenia, ważne jest jednak na ile można je przewidywać lub kontrolować oraz czy ich poziom jest akceptowalny. Słuszne zatem wydaje się twierdzenie, iż „*bezpieczeństwo jest stanem, w którym poziom realnych zagrożeń jest akceptowalny i znajduje się pod kontrolą*”²⁰.

¹⁷ E. Nowak, M. Nowak, Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego, Difin SA, Warszawa 2011, s. 24.

¹⁸ K. Ligęza, wyd. cyt., s. 157.

¹⁹ R. Zięba, *Treść i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski”*, [w:] *Bezpieczeństwo Polski współczesne wyzwania*, red nauk. S. Wojciechowski i A. Potyrała, Difin SA, Warszawa 2014 r., s. 15.

²⁰ K. Ficoń, wyd. cyt., s. 84.

Zagrożenia mogą być subiektywne, zależne od osobistego odczuwania i oceny jego stopnia przez podmiot, który na jego podstawie podejmuje działania mające za cel przywrócenie stanu bezpieczeństwa. Odczucia podmiotu mogą być nieadekwatne do faktycznego stanu zagrożenia, subiektywnie może się okazać że istnieje duże zagrożenie, podczas gdy zaistniałe zagrożenie nie wymaga podejmowania działań zapobiegawczych. Zagrożenia mogą też mieć charakter realny, obiektywny czyli takie kiedy faktycznie istnieją czynniki, które zagrażają bezpieczeństwu²¹.

R. Zięba w swoich rozważaniach odwołuje się do teorii szwajcarskiego politologa Daniela Freia o ujęciu bezpieczeństwa przez pryzmat zagrożeń subiektywnych i realnych (obiektywnych). Autor tak oto przedstawia uproszczony model Freia:

- *stan braku bezpieczeństwa jest wówczas, gdy występuje duże rzeczywiste zagrożenie, a postrzeganie tego zagrożenia jest prawidłowe (adekwatne);*

- *stan obsesji występuje wtedy, gdy nieznaczone zagrożenie jest postrzegane jako duże;*

- *stan fałszywego bezpieczeństwa ma miejsce wówczas, gdy zagrożenie zewnętrzne jest poważne, a postrzegane bywa jako niewielkie;*

- *stan bezpieczeństwa występuje wtedy, gdy zagrożenie zewnętrzne jest nieznaczone a jego postrzeganie prawidłowe²².*

Tak więc zarówno subiektywny, jak i obiektywny odbiór bezpieczeństwa prowadzi podmiot do podjęcia działań zmierzających do przeciwdziałaniu zagrożeniom. Następnym prawidłowego odbioru zagrożenia przez podmiot, jest działania adekwatne do zaistniałych zagrożeń. Jeśli zaś odbiór będzie nieadekwatny do zagrożeń, to i działania mogą być niewystarczające lub przekraczające wymagania eliminacji zagrożenia.

Obok zagrożeń, które wymagają od podmiotu podjęcia działań eliminujących, występują również wyzwania czyli sytuacje czy zdarzenia, które wymagają zdefiniowania i podjęcia działań zapobiegawczych²³. Wyzwania to proces, który zaistniał lub może zaistnieć. Wyzwanie rozpatrywane w systemie wartości, zamiarów, interesów i celów działania przyjmuje wartość pozytywną ale w perspektywie czasu może się przekształcić w zagrożenie. Jeżeli podmiot odpowiednio zidentyfikuje wyzwanie, może odpowiednio zareagować i nie dopuścić do tego przekształcenia. Linia podziału między wyzwaniem, które staje się szansą a zagrożeniem nie jest twardo ustalona, trudno ją zauważyć i określić. Zależy ona od

²¹R. Zięba, *kategoria...*, wyd. cyt., s. 4.

²²Tamże, s. 4-5.

²³R. Zięba, *Treść i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski”*, wyd. cyt., s. 16.

subiektywnego postrzegania przez podmiot²⁴. Od działań podejmowanych przez podmiot w celu sprostania wyzwaniom zależy czy mają charakter pozytywny, jako że koncentrują się na zapobieganiu zagrożeniom. W przypadku gdy wyzwanie odbierane jest subiektywnie, a szczególnie gdy oceniane jest negatywnie, szkodzi państwu i stanowi jego zagrożenie²⁵.

Zagrożenie bezpieczeństwa narodowego dawniej było definiowane w ścisłym związku z obszarem militarnym (zagrożeniami militarnymi) bezpieczeństwa. Obecnie zdefiniowano nowe obszary zagrożeń. Postrzegane są jako „taki splot zdarzeń wewnętrznych lub w stosunkach międzynarodowych, w których z dużym prawdopodobieństwem może nastąpić ograniczenie lub utrata do niezakłóconego bytu i rozwoju wewnętrznego bądź naruszenie lub utrata suwerenności państwa oraz jego partnerskiego traktowania w stosunkach międzynarodowych – w wyniku zastosowania przemocy politycznej, psychologicznej, ekonomicznej militarnej itp.”²⁶.

Jerzy Stańczyk tak definiuje zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego: „działanie lub ciąg zdarzeń, które (1) zagrażają drastycznie, w stosunkowo krótkim okresie, jakości życia mieszkańców danego państwa lub (2) niosą ze sobą istotne zagrożenia ograniczenia możliwości dokonywania wyborów politycznych przez rząd państwa lub prywatne instytucje pozarządowe (osoby prywatne, grupy, korporacje) w ramach danego państwa”²⁷.

Przyjmuje się klasyfikację zagrożeń bezpieczeństwa narodowego prowadzoną według kryteriów: przedmiotowych, źródła zagrożenia, zasięgu zagrożenia, miejsca zagrożenia, skali zagrożenia, skutków zagrożenia, środowiska itp. (rys. 1.4.)

Jednak powszechnie (w literaturze przedmiotu) stosowane jest kryterium przedmiotowe. Według tego kryterium najczęściej przyjmuje się następujące zagrożenia bezpieczeństwa narodowego: polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, informacyjne, terrorystyczne i informacyjne.

Rozpatrując bezpieczeństwo w stosunkach międzynarodowych, pojmujemy jako mechanizm zaspokajania interesów oraz potrzeb podmiotów społeczności międzynarodowej. Głównym kryterium w tym przypadku będzie kryterium podmiotowe bezpieczeństwa, a jego podział przedstawia się następująco:

- bezpieczeństwo narodowe;

²⁴Tamże.

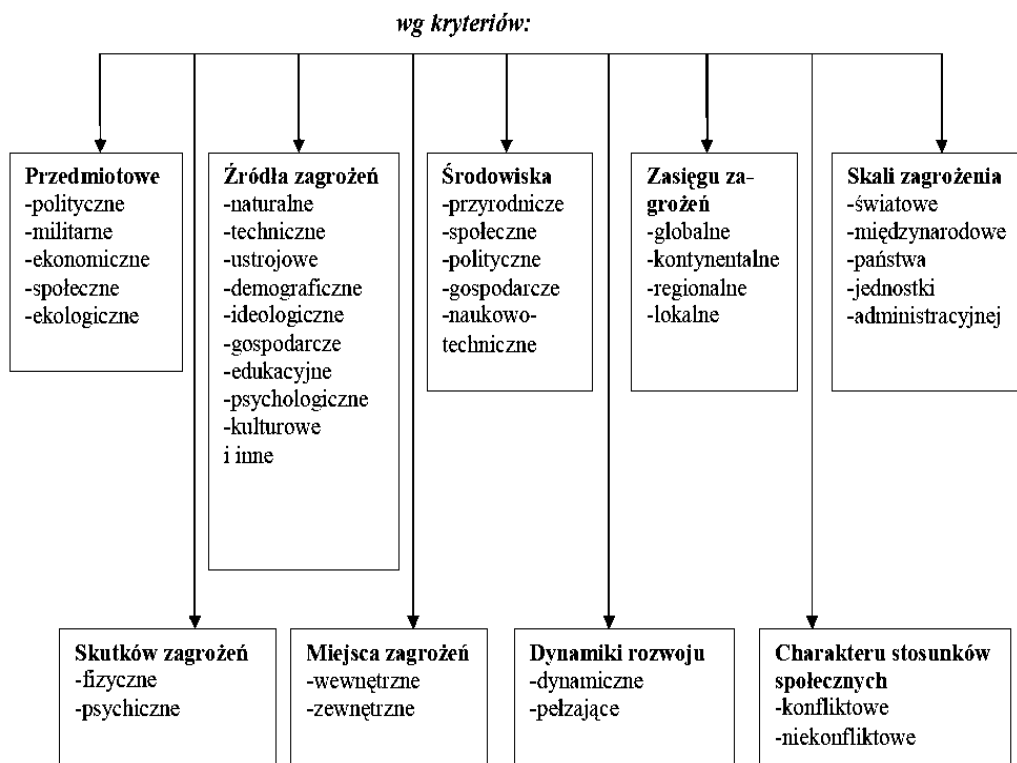
²⁵ E. Nowak, M. Nowak, *Zarys teorii bezpieczeństwa...*, wyd. cyt., s. 39.

²⁶ Cyt. Za R. Jakubczak (red.) *Obrona narodowa w tworzeniu III RP, Podręcznik dla studentów*, Bellona, Warszawa 2003, str. 92.

²⁷ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, ISP PAN, Warszawa 1996, s. 24.

- bezpieczeństwo międzynarodowe²⁸.

TYPOLOGIA ZAGROŻEŃ BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO

Rys.1.4. Typologia zagrożeń bezpieczeństwa narodowego.

Źródło: Z. Ciekankowski, *Rodzaje i źródła zagrożeń bezpieczeństwa*, [za] J. Jakubczak, *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2003, załącznik 5 (dostępne na stronie K. Przeworskiego, yadda.icm.edu.pl/.../http://www_bg_utp_edu_plartbtp2012010bezpieczeflstwo-zc.pdf (10.04.2016 r.).

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego przedstawia jego definicję w następujący sposób: „*stan uzyskany w wyniku odpowiednio zorganizowanej obrony i ochrony przed zagrożeniami zewnętrznymi i wewnętrznymi określany stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń*”²⁹.

Możemy zatem przyjąć, że bezpieczeństwo narodowe polega na ochronie przed zagrożeniami wartości, które są podstawowe dla istnienia państwa. Do tych wartości według Józefa Kukułki i Voiny Dimitrijevicia należą:

- przetrwanie;

²⁸R. Zięba, *Kategoria bezpieczeństwa ...*, wyd. cyt., s. 6.

²⁹*Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002, s. 16.

- integralność terytorialna;
- niezależność polityczna;
- jakość życia³⁰.

Termin „bezpieczeństwo międzynarodowe” odnosi się zarówno do środowiska międzynarodowego, jak i bezpieczeństwa pojedynczych państw. Oznacza on brak lub akceptowany (kontrolowany) poziom zagrożeń postrzeganych przez społeczność międzynarodową. Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego przedstawia definicję bezpieczeństwa międzynarodowego następująco: *brak obiektywnie istniejących zagrożeń i subiektywnych obaw oraz zgodne dążenie i działanie społeczności międzynarodowej na rzecz określonych wartości państwowych i pozapaństwowych (społecznych) za pomocą norm, instytucji i instrumentów zapewniających pokojowe rozstrzygnięcie sporów oraz tworzenie gospodarczych, społecznych, ekologicznych i innych przesłanek dynamicznej stabilności i eliminowania zagrożeń*³¹.

Jednym z kryteriów bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych jest kryterium przedmiotowe, w którym najczęściej w opracowaniach spotyka się:

- bezpieczeństwo polityczne;
- bezpieczeństwo ekonomiczne;
- bezpieczeństwo militarne;
- bezpieczeństwo kulturowe;
- bezpieczeństwo społeczne;
- bezpieczeństwo ekologiczne³².

Kryterium przestrzenne ukazuje wymiar czy zasięg bezpieczeństwa podmiotowego.

Według niego należy wyróżnić:

- bezpieczeństwo lokalne;
- bezpieczeństwo subregionalne;
- bezpieczeństwo regionalne
- bezpieczeństwo ponadregionalne;
- bezpieczeństwo globalne³³.

Przez pryzmat sposobu organizowania się podmiotów w stosunkach międzynarodowych można wyróżnić:

³⁰R. Zięba, *kategoria bezpieczeństwa ...*, wyd. cyt., s. 9-10.

³¹Tamże s. 14-15.

³²Tamże, s. 6-7.

³³Tamże, s. 7.

- bezpieczeństwo indywidualne przejawiające się działaniami jednostronnymi;
- system równowagi sił;
- system blokowy;
- system bezpieczeństwa kooperacyjnego;
- system bezpieczeństwa zbiorowego³⁴.

1.2 . Przemiany ustrojowe w Polsce roku 1989

Fala strajków 1980 r., a następnie narodziny Solidarności zapoczątkowały najgłębszą fazę kryzysu systemu autorytarnego³⁵ w Polsce. Postępujący od 1976 r. kryzys gospodarczy doprowadził w 1980 r. do masowych protestów społecznych a w konsekwencji do destabilizacji systemu politycznego opartego na autorytarnej pozycji PZPR. Powstanie i działalność NSZZ „Solidarność” spowodowały nieodwracalne zmiany w świadomości społecznej. Nieskuteczne okazały się próby normalizacji. Polityka zainicjowana przez PZPR po wprowadzeniu stanu wojennego w grudniu 1981 r., rozbięcie Solidarności, a następnie spacyfikowanie protestów społecznych, których największe nasilenie nastąpiło 31 sierpnia 1982 r., kiedy to w 66 miastach doszło do demonstracji przeciwników komunistycznego rządu, nie zatrzymało procesów politycznych społecznych i gospodarczych, które przesądziły o wejściu ustroju PRL w stan ciągłego kryzysu, a następnie — po zmianie w sytuacji międzynarodowej – do jego rozkładu³⁶.

W historii Polski znamy przypadki kiedy to zmiana sytuacji międzynarodowej miała znaczący wpływ na radykalne zmiany wewnętrzne (np. narodziny II Rzeczypospolitej). Tym razem takim momentem przełomowym było dojście do władzy w ZSRR Michaiła Gorbaczowa w 1985 r. Na spotkaniu przywódców państw bloku radzieckiego w Warszawie 26 kwietnia tego roku³⁷ Gorbaczow mówił o konieczności „otwartego omawiania pojawiających się różnic poglądów i wypracowywania wspólnego stanowiska”. Uważał, że należy „w porę usuwać nieporozumienia i wzajemne pretensje, nie dopuszczając do ich nawarstwiania”. Zaznaczył też, że „każda z bratnich partii samodzielnie określa swoją politykę i jest za nią odpowiedzialna przed swoim narodem”³⁸. Był to czytelny sygnał, że Moskwa zamierza poszerzyć zakres autonomii gospodarczej krajów satelickich.

³⁴ Tamże.

³⁵ Wśród historyków trwają spory jak nazywać okres PRL w Polsce, system komunistyczny, totalitarny czy autorytarny.

³⁶ A. Dądek, T. Marszałkowski, *Walki uliczne w PRL 1956-1989*, Kraków 1999, s. 305.

³⁷ Podpisano wówczas protokół o przedłużeniu istnienia Układu Warszawskiego.

³⁸ AAN, KC PZPR, V/264, *Notatka informacyjna o spotkaniu przywódców partii i państw stron Układu Warszawskiego w Warszawie (26 IV 1985 r.)*.

W lipcu 1986 r., na posiedzeniu Biura Politycznego KC KPZR, Gorbaczow w odniesieniu do krajów bloku radzieckiego stwierdził, że dłużej „nie można brać ich sobie na kark. Główny powód - to gospodarka”³⁹. To oznaczało, że Kreml stawał się coraz bardziej przekonany do zmiany modelu współpracy gospodarczej w ramach Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG)⁴⁰.

Dużym problemem dla krajów bloku wschodniego w tym Polski była izolacja na arenie międzynarodowej a szczególnie sankcje gospodarcze nałożone przez USA w odpowiedzi na wprowadzenie stanu wojennego w Polsce w 1981 r.. W obliczu zapowiedzi rozluźnienia systemu komunistycznego Polski rząd podjął działania zmierzające do poprawy swojego wizerunku w świecie. Pierwszym elementem była rezygnacja gen. Wojciecha Jaruzelskiego z funkcji premiera. W listopadzie 1985 r. zastąpił go prof. Zbigniew Messner. Kolejnym krokiem była amnestia ogłoszona w lipcu 1986 r., która miała objąć wszystkich więźniów politycznych. Amnestii towarzyszyła wielka operacja Służby Bezpieczeństwa o kryptonimie „Brzoza”, kiedy to przeprowadzono rozmowy z tysiącami opozycjonistów, których nakłaniano do zaniechania działalności konspiracyjnej, roztaczając przed nimi wizji legalnego działania.

Jesienią 1986 r. władze PRL, po raz pierwszy, zaproponowały opozycji tzw. Wariant kooptacji. Wybranych działaczy opozycyjnych zaproszono do Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym rady Państwa (gen. Jaruzelskim). Z bardziej znanych do rady weszli: mecenas Władysław Siła-Nowicki i przewodniczący Solidarności rolników Jan Kułaj. Z proponowanych przez władze ofert legalnego działania skorzystały tylko nieliczne środowiska. Zalegalizowano kilkanaście rodzajów klubów politycznych i stowarzyszeń gospodarczych. 29 września 1986 r. Lech Wałęsa Powołał Tymczasową Radę NSZZ „Solidarność”⁴¹, do której weszła grupa liderów „Solidarności” okresu konspiracyjnego. Działała równolegle do konspiracyjnej TKK⁴². Decyzja L. Wałęsy wywołała rozłam w gronie „Solidarności”. W kwietniu 1987 r. grupa członków władz związku sprzed stanu wojennego utworzyła Grupę Roboczą Komisji Krajowej. Domagali się – od L. Wałęsy – odtworzenia statutowych władz „Solidarności”. Inni działacze uważali, że decyzja L. Wałęsy jest błędem

³⁹ A. Dudek, *Zmierzch dyktatury*, Polska lat 1986-1989 w świetle dokumentów, tom 1. Warszawa 2009.

⁴⁰ Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) – organizacja międzynarodowa państw bloku wschodniego koordynująca procesy ich integracji gospodarczej. Działała w okresie od 25 stycznia 1949 do 28 czerwca 1991r., https://pl.wikipedia.org/wiki/Rada_Wzajemnej_Pomocy_Gospodarczej, dostęp 28.04.2017 r.

⁴¹ Tymczasowa Rada NSZZ Solidarność,

https://pl.wikipedia.org/wiki/Tymczasowa_Rada_NSZZ_Solidarno%C5%9B%C4%87, dostęp 26.04.2017r.

⁴² Tymczasowa Komisja Koordynacyjna NSZZ „Solidarność”,

http://www.encysoł.pl/wiki/Tymczasowa_Komisja_Koordynacyjna_NSZZ_%E2%80%9ESolidarno%C5%9B%C4%87%E2%80%9D, dostęp 26.04.2017r.

i rozbija jedność organizacji. Naturalnym efektem tego sporu było wzmocnienie pozycji ugrupowań radykalnych a w szczególności „Solidarności Walczącej”.

Wobec pojawienia się jawnej reprezentacji związku, rola TKK stopniowo słabła i 25 października 1987 r. powołano Krajową Komisję Wykonawczą, której podporządkowała się większość struktur regionalnych „Solidarności”. W listopadzie 1987 r. utworzono Polską Partię Socjalistyczną. Odradzała się Rolnicza „Solidarność” i Niezależne Zrzeszenie studentów. Działania władz przyniosły powodzenie. Sukcesem było przełamanie izolacji międzynarodowej oraz ostateczne zniesienie sankcji amerykańskich. Konspirację częściowo ograniczono ale rozkwitła półjawna działalność opozycyjna.

27 listopada 1987 r. przeprowadzono referendum zadając Polakom dwa pytania: pierwsze dotyczyło „programu radykalnego uzdrowienia gospodarki” a w drugim pytano „o polski model głębokiej demokratyzacji życia politycznego”. Władze PRL po raz pierwszy w historii przyznały, że frekwencja nie osiągnęła zwykłych w takiej sytuacji „98,9 %” ale też uznały iż wynik nie jest obowiązujący. Był to sondaż przed nadchodzącymi zmianami.

W najbliższym otoczeniu Jaruzelskiego planowano kolejne warianty reform nad którymi pracowały powołane do tego celu zespoły. Zastanawiano się nad doborem jakiegoś nowego sojusznika politycznego lub wciągnięcia L. Wałęsy w orbitę władzy lub dopuszczenia do udziału w życiu publicznym jakichś umiarkowanych kręgów opozycyjnych. Te działania miały rozdzielić odpowiedzialność za przyszłe reformy gospodarcze, które były nieuniknione.

W lutym 1988 r. wprowadzono znaczącą podwyżkę cen, która zaowocowała wybuchem niezadowolenia społecznego na przełomie kwietnia i maja. W obliczu zagrożenia władze PRL stopniowo godziły się na porozumienie z opozycją. Po raz pierwszy informacja o możliwości rozmów z opozycją pojawiła się na posiedzeniu plenum KC PZPR w czerwcu 1988 r.

Na podjęcie decyzji przez Jaruzelskiego o przystąpieniu do rozmów z opozycją zasadniczy wpływ miało pogarszanie się nastrojów społecznych. O ile do przełomu 1985/86 r. poziom optymizmu społecznego pisał się powoli w górę, o tyle w kolejnych latach nastąpił spadek. W grudniu 1985 r. jako złą, określało sytuację gospodarczą 46 proc., a w następnych miesiącach: 55 proc. w kwietniu, 58,5 proc. w grudniu 1986 r. i aż 69,1 proc. w kwietniu 1987 r.⁴³ W następnych miesiącach negatywnych ocen było coraz więcej. „Nie umiemy w pełni odpowiedzieć na pytanie, dlaczego w latach 1986/87 zaczęło się załamanie opinii społecznej w kwestii oceny stanu gospodarki i perspektyw jej rozwoju” - pisali w styczniu 1988 r. analitycy

⁴³ Społeczeństwo i władza lat osiemdziesiątych w badaniach CBOS, oprac. B. Badora i in., Warszawa 1994, s.65, 268.

z KC PZPR, postulując zarazem podjęcie bardziej stanowczych reform, zarówno gospodarczych, jak i politycznych⁴⁴.

Oznaczało to przyznanie się do niepowodzenia zabiegów mających na celu poprawę wizerunku władz w oczach społeczeństwa i państw zachodnich. W szczególności chodziło tu o utworzoną w grudniu 1986 r. Radę Konsultacyjną przy Przewodniczącym Rady Państwa, która nie spełniła oczekiwań władz, oraz fiasko referendum z listopada 1987 r.⁴⁵

Wahania nastrojów, którym podlegał w tym okresie gen. Jaruzelski, znakomicie ilustruje obszerny fragment stenogramu z posiedzenia Sekretariatu KC PZPR z 29 kwietnia 1988 r.⁴⁶. W związku z trwającą wówczas falą strajków Jaruzelski rozważał wyrażenie zgody na spotkanie wicepremiera Zdzisława Sadowskiego z Lechem Wałęsą i jego doradcami. Mimo że Jaruzelski aprobował ten pomysł, do takiego spotkania nie doszło. Weźmy pod uwagę, że tego samego dnia gen. Czesław Kiszczak wydał rozkaz o rozpoczęciu przygotowań do wprowadzenia stanu wyjątkowego⁴⁷, oraz że kilka dni później brutalnie spacyfikowano strajk załogi Huty im. Lenina w Krakowie, stając się jasne, że Jaruzelski nie akceptował jeszcze idei dialogu z opozycją. Przełom nastąpił dopiero po znacznie silniejszej, sierpniowej fali strajków, ale również wtedy Jaruzelski, chociaż wyraził zgodę na spotkanie Kiszczaka z Wałęsą, nie akceptował relegalizacji NSZZ „Solidarność”, co przez kilka miesięcy wstrzymywało rozpoczęcie obrad okrągłego stołu.

Na postawę Jaruzelskiego i jego najbliższego otoczenia wpływ miał postępujący od połowy lat osiemdziesiątych proces prywatyzacji i deregulacji państwa komunistycznego. Początek tego zjawiska jest trudny do ustalenia z racji nielegalnego charakteru. Znamienny jest jednak fragment referatu naczelnika Wydziału II WUSW w Poznaniu ppłk. Mieczysława Sobisiaka⁴⁸, który już w lutym 1987 r. wskazywał na zatrudnianie się w spółkach polonijnych „osób, które w przeszłości zajmowały eksponowane stanowiska w gospodarce narodowej lub sprawowały wysokie funkcje w administracji państwowej i instancjach partyjnych i nadal posiadają określone układy i powiązania w sferach decydenckich. Wśród tej kategorii osób odnotowaliśmy: 15 byłych dyrektorów dużych przedsiębiorstw państwowych, 6 sekretarzy

⁴⁴ AAN, KC PZPR, V/458, k. 30-57, *Prognoza rozwoju sytuacji społeczno-politycznej w kraju w związku z operacją cenowo dochodową opracowaną w Wydziale KC PZPR.*

⁴⁵ Szerzej na temat referendum zob. A. Dudek, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004, s. 110-120.

⁴⁶ *Protokół posiedzenia Sekretariatu KC PZPR 29 kwiecień 1988r.*, AAN, KC PZPR, VII/89, k. 242-250.

⁴⁷ AIPN, 0727/5, k. 2-3, *Decyzja Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie realizacji przez resort spraw wewnętrznych zadań w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego ze względu na zagrożenia wewnętrzne bezpieczeństwa państwa*. Warszawa, 29 kwiecień 1988 r..

⁴⁸ AIPN, 01304/622, k9-14, *Wystąpienie naczelnika Wydziału II WUS w Poznaniu ppłk. Mieczysława Sobisiaka na ogólnokrajowej naradzie w Departamencie II MSW poświęconej działalności firm polonijnych*, Warszawa luty 1987r.

instancji wojewódzkiej, 1 wojewodę, 1 prokuratora, nie mówiąc już o byłych [funkcjonariuszach], jak i członkach rodzin aktualnych funkcjonariuszy resortu [spraw wewnętrznych]”. Spółki polonijne stały się dla władz, szczególnie dla funkcjonariuszy służb specjalnych (zarówno Służby Bezpieczeństwa, jak i wojskowych), swego rodzaju poligonem doświadczalnym. Testowano w nich zachowania podmiotów działających na zasadach rynkowych i wykorzystywano do działań operacyjnych⁴⁹. W konsekwencji część elity władzy zaczęła stopniowo oswajać się z myślą o konieczności radykalnego zerwania z ustanowionym w latach czterdziestych systemem gospodarczym, którego podstawę stanowiła własność państwowa.

Nasilający się w drugiej połowie lat osiemdziesiątych proces deregulacji państwa komunistycznego polegał z kolei na coraz wyraźniejszym uniezależnianiu się poszczególnych elementów składowych systemu politycznego PRL od wszechwładnej dotąd PZPR. Kryzys lat 1980-1981, a następnie stan wojenny pozbawił partię około miliona członków. Dopiero w połowie dekady stan liczebny PZPR przestał się zmniejszać i ustabilizował się na poziomie 2,1 mln. członków. Postępował natomiast proces starzenia się partii, w której odsetek ludzi do 29. roku życia wynosił 15 proc. w 1981 r., a zaledwie 6,9 proc. w 1986 r., średni wiek członka PZPR wzrósł zaś do 46 lat⁵⁰. Podobną tendencję obserwowano w szeregach aparatu partyjnego, liczącego ponad 12 tys. funkcjonariuszy. Przegląd kadrowy przeprowadzony w KC PZPR w końcu 1984 r. wykazał, że w latach 1985-1986 aż 23 proc. jego pracowników osiągnie wiek emerytalny. W tym samym czasie zaledwie 6 proc. z ponad 600 pracowników politycznych KC miało mniej niż 35 lat⁵¹. Partia komunistyczna zatem starzała się i traciła wpływy, była już nie tyle podmiotem systemu politycznego, co narzędziem różnych grup nacisku działających wewnątrz aparatu władzy. Najważniejszą z nich była część korpusu oficerskiego Wojska Polskiego. W pierwszym roku stanu wojennego na kierownicze stanowiska w aparacie partyjnym oddelegowano 32 oficerów WP, do administracji państwowej zaś 88. Jedenastu oficerów objęło stanowiska ministrów i wiceministrów, trzynastu - wojewodów i wicewojewodów oraz dziewięciu - sekretarzy komitetów wojewódzkich PZPR. Do pracy w prokuraturze i sądownictwie cywilnym skierowano z kolei 108 „prawników w mundurach”⁵².

49 Zob. A. Zybortowicz, *W uścisku tajnych służb. Upadek komunizmu i układ postnomenklaturowy*, Warszawa 1993, s. 43.

50 N. Kołomejczyk, *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 1948-1986*, Warszawa 1988, s. 297.

51 AAN, KC PZPR, VII/73, *Informacja o wynikach przeglądu kadrowego pracowników PZPR w 1984/1985*, k. 427,431.

52 A. Paczkowski, *Droga do mniejszego zła, Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 - styczeń 1982*, Kraków 2002, s. 308.

W latach osiemdziesiątych znacznie wzrosła też rola wyższych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i osób pracujących w aparacie gospodarczym. Wszyscy byli oczywiście członkami PZPR, ale w rzeczywistości bardzo często pozostawali w opozycji wobec różnych decyzji i rozwiązań forsowanych przez funkcjonariuszy aparatu PZPR.

Do partii komunistycznej należało też kierownictwo Ogólnopolskiego Porozumienia Związków Zawodowych, które w zamierzeniu władz miało w świadomości społecznej zająć miejsce Solidarności. Kierownictwo PZPR uznało zatem, że liderzy OPZZ muszą dysponować znacznie większą autonomią od tej, jaką miały dotychczas wszystkie organizacje społeczno-polityczne z sojuszniczymi partiami ZSL i SD włącznie. „My musimy wbudować w nasz system różnego rodzaju elementy opozycji w samej partii [...] wmontowywać takie opozycyjne, ale z naszych pozycji, z naszych ustrojowych pozycji, działania nas kontrolujące, ciągle szpilkę dające nam w siedzenie” - mówił na temat OPZZ w grudniu 1986 r. gen. Jaruzelski⁵³. OPZZ - skupiające blisko 7 mln członków - stało się z czasem siłą, która — szczególnie w końcu lat osiemdziesiątych - przyczyniła się do ograniczenia kontroli PZPR nad aparatem państwowym, a zwłaszcza tą częścią, która zajmowała się gospodarką.

Począwszy od wiosny 1988 r., działacze OPZZ otwarcie kontestowali najpierw rząd Zbigniewa Messnera, a następnie zwrot polityczny związany z rozpoczęciem rozmów z Lechem Wałęsą.

Analizując opracowania specjalistów z MSW i K.C. PZPR można zauważyć ewolucję postaw aparatu władzy wobec skupionego wokół Wałęsy umiarkowanego skrzydła opozycji, od połowy 1988 r. określanego mianem konstruktywnej opozycji. W połowie 1986 r. deklarowano, że błędna jest kontynuacja polityki zwalczania opozycji drogą więzienia jej działaczy, i postulowano zastąpienie jej sankcjami ekonomicznymi, co miało ułatwić znowelizowanie „przepisów dotyczących konfiskaty ruchomości i nieruchomości używanych w celach przestępczych, zwłaszcza dla stosowania ich w trybie administracyjnym”⁵⁴. Chodziło tu o zdarzające się od 1986 r. konfiskaty samochodów, w których znaleziono nielegalne wydawnictwa, oraz rozpatrywane, ale niewprowadzone ostatecznie w życie plany przejmowania nieruchomości wykorzystywanych do działalności opozycyjnej.

⁵³ AAN, KC PZPR, XVA/1423, k. 326-328. *Wypowiedzi sekretarza KC PZPR Tadeusza Porębskiego i I sekretarza KC PZPR gen. Wojciecha Jaruzelskiego (fragmenty dotyczące ruchu związkowego).*

⁵⁴ AIPN, 0752/1, t. 5, k. 9-25, *Opracowanie Zespołu Analiz MSW na temat stanu grup i struktur konspiracyjnych w Polsce po X Zjeździe PZPR*, Warszawa 29 lipiec 1986 r.

W 1988 r., w Zespole Analiz MSW⁵⁵ oceniano, iż: „stosowanie wyłącznie metod operacyjnych w zwalczaniu przeciwnika politycznego nigdy nie było skuteczne. Bez wsparcia wszystkich podmiotów władzy Służba Bezpieczeństwa nie jest w stanie samodzielnie zlikwidować wrogiej działalności politycznej, może ją jedynie ograniczać”⁵⁶. Począwszy od jesieni 1988 r., kiedy do środowisk opozycyjnych napłynęło sporo nowych, w większości młodych ludzi, nawet ograniczanie „wrogiej działalności politycznej” stawało się coraz bardziej problematyczne. Anty prl-owską opozycję tworzyły różnorodne, rywalizujące ze sobą środowiska, ale generalnie można wyodrębnić dwa główne nurty, różniące się stosunkiem do władz PRL. O ile nurt radykalny, w którym największym potencjałem dysponowała utworzona w 1982 r. przez Kornela Morawieckiego Solidarność Walcząca⁵⁷, dążył do zorganizowania strajku generalnego i obalenia reżimu na drodze rewolucyjnej, o tyle nurt umiarkowany, skupiony wokół Wałęsy i działającej do 1986 r. w konspiracji Tymczasowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ „Solidarność” (później przekształconej w jawną Krajową Komisję Wykonawczą), zakładał, że na skutek pogłębiającego się kryzysu ekonomicznego oraz presji Zachodu ekipa Jaruzelskiego w końcu będzie zmuszona podjąć dialog z opozycją⁵⁸. Z punktu widzenia władz istotne znaczenie miał fakt, że umiarkowany nurt opozycji był silniejszy od radykalnego, i kiedy w połowie 1988 r. kierownictwo PZPR zdecydowało się w końcu na rozmowy z Wałęsą i jego współpracownikami, opozycyjni radykałowie okazali się zbyt słabi, by doprowadzić do sparaliżowania negocjacji przy okrągłym stole, a następnie do zbojkotowania kontraktowych wyborów do parlamentu w czerwcu 1989 r.

15 sierpnia 1988 r. rozpoczęła się kolejna fala strajków a 26 sierpnia gen Czesław Kiszczak zaprosił „przedstawicieli środowisk społecznych” do rozmów „okrągłego stołu”. Od września 1988 r. do końca stycznia 1989 r. w podwarszawskiej Magdalence, trwały rozmowy pomiędzy przedstawicielami „Solidarności” i władzy. Głównymi liderami grup byli Wałęsa i Kiszczak. Za najbardziej wpływową grupę umiarkowanej opozycji Służba Bezpieczeństwa uznawała tzw. środowisko postkorowskie. „Głównymi architektami strategii i taktyki jego działania i zachowań, zarówno w rozmowach przy »okrągłym stole«, jak i w zakresie sterowania inicjatywami opozycji w szerszym stopniu, jest przede wszystkim duet: Bronisław

⁵⁵ Departament Studiów i Analiz MSW – jednostka organizacyjna Ministerstwa Spraw Wewnętrznych wchodząca w skład Służby Bezpieczeństwa, funkcjonująca w Polsce w latach 1989–1990 w okresie transformacji ustrojowej, https://pl.wikipedia.org/wiki/Departament_Studi%C3%B3w_i_Analiz_MS_W, dostęp 26.04.2017 r..

⁵⁶ AIPN, 0752/1, t. 9, k. 24-28, *Ocena sytuacji w kraju opracowana przez Zespół Analiz MSW*, Warszawa 24 czerwiec 1988 r.

⁵⁷ Zob. Ł. Kamiński, W. Sawicki, G. Waligóra, *Solidarność Walcząca w dokumentach*, t. I: W oczach SB, Warszawa 2007.

⁵⁸ Zob. *Solidarność podziemna 1981-1989*, red. A. Friszke. Warszawa 2006.

Geremek i Adam Michnik”. Okresowi temu poświęcono wiele wydawnictw źródłowych, które bardzo szczegółowo opisują genezę i przebieg obrad Okrągłego stołu⁵⁹.

6 lutego rozpoczęły się obrady Okrągłego Stołu. Obradom tym towarzyszyło wiele spotkań i ustaleń zakulisowych, tak że trudno określić co faktycznie ustalono podczas obrad a co było już ustalone wcześniej. 5 kwietnia 1989 r. „Okrągły Stół” zakończył obrady i 4 czerwca 1989 r. ogłoszono dniem wyborów do parlamentu. Strona społeczna otrzymała 35% miejsc w Sejmie i zdobyła 92 ze 100 w Senacie. Wszystko wskazywało na to, że komuniści ponieśli klęskę ale tak nie było. 19 lipca Zgromadzenie Narodowe wybrało Prezydenta, którym został Wojciech Jaruzelski. Powierzył on misję utworzenia rządu Czesławowi Kiszczakowi, któremu jednak to się nie powiodło i 24 sierpnia 1989 r. Pierwszym niekomunistycznym premierem, po II wojnie został Tadeusz Mazowiecki. 12 września sejm zatwierdził jego gabinet.

W końcu grudnia 1989 r. znowelizowano konstytucję usuwając zapisy ideologiczne, dokonano zmiany nazwy - z PRL na Rzeczpospolitą Polską. W listopadzie 1990 r. odbyły się pierwsze wolne wybory prezydenckie, w których zwyciężył Lech Wałęsa. Zapoczątkowało to okres przejściowy od PRL do III RP, którego kres wyznaczały dwa ważne wydarzenia: fiasko puczu w Anajewa (Moskwa sierpień 1991 r.), pierwsze demokratyczne wybory parlamentarne w Polsce w październiku 1991 r. oraz zakończenie procesu wycofywania wojsk radzieckich z Polski w 1993 r..

Wydarzenia w Polsce uważa się za początek przemian politycznych w całej Europie Środkowo wschodniej. W czerwcu 1989 r. rozpoczęły się negocjacje władzy i opozycji na Węgrzech, w październiku wyszli na ulice mieszkańcy Lipska, Drezna i innych miast NRD, 17 listopada 1989 r. rozpoczęła się aksamitna rewolucja w Czechosłowacji, w grudniu obalono dyktaturę Ceausescu w Rumunii.

W obliczu tych wydarzeń stawiano pytanie, czy zmiany w Polsce nie są zbyt powolne. Zadawali je już nie tylko działacze opozycji pozaparlamentarnej, ale także część nowo wybranych posłów i senatorów „solidarnościowych”. Wojsko i MSW wciąż znajdowały się pod kontrolą komunistycznych generałów, mimo że w styczniu 1990 r. PZPR przestała istnieć. Niepokój wzbudzały coraz liczniejsze informacje o niszczeniu akt Służby Bezpieczeństwa. Dopiero w kwietniu 1990 r. uchwalono ustawy likwidujące cenzurę oraz SB, a Milicję Obywatelską przekształcono w Policję. Polska utraciła rolę lidera przemian i stawała się outsiderem. W takiej sytuacji Lech Wałęsa rzucił hasło „przyspieszenia”. W wyniku tzw. „wojny

59 Zob. m.in.: P. Raina *Droga do „Okrągłego Stołu”. Zakulisowe rozmowy przygotowawcze*, Warszawa 1999, K. Dubiński, *Magdalenka. Transakcja epoki. Notatki z poufnych spotkań Kiszczak — Wałęsa*, Warszawa 1990.

na górze”, powstało wiele ugrupowań politycznych, które kształtowały polską scenę polityczną do końca lat 90’ XX w.

Najważniejsze były przemiany polityczne systemu ale polska gospodarka znajdowała się w krytycznym położeniu. Centralny system zarządzania doprowadził do zapaści gospodarczej w całym bloku wschodnim a w tym także w Polsce. Pierwsze próby reformowania gospodarki podjęła ekipa Zbigniewa Messnera ale było to w dużej mierze działanie propagandowe maskujące realne problemy. Realne reformy zapoczątkował rząd Mieczysława Rakowskiego przyjmując w grudniu 1988 r. ustawę wprowadzającą wolność działalności gospodarczej i zrównującą sektor państwowy z prywatnym. Wkrótce zezwolono na wolny obrót dewizami a 1 sierpnia 1989 r. urynkowano ceny żywności i zniesiono system kartkowy. Jednak dopiero rząd Tadeusza Mazowieckiego przygotował i przeprowadził transformację gospodarki PRL w gospodarkę wolnorynkową. Był to tzw. „plan Balcerowicza”, który składał się z pakietu 10 (dziesięciu) ustaw regulujących: funkcjonowanie przedsiębiorstw, system podatkowy, system bankowy itp. Umożliwiło to zdławienie hiperinflacji, wymienialność złotego i rozpoczęcie procesu prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych.

Wbrew zapowiedziom proces ten nie zakończył się w ciągu kilku miesięcy lecz trwał wiele lat. W jego wyniku duże grupy społeczne zapłaciły bardzo wysoką cenę za transformację. Wysokim bezrobociem, spadkiem dochodów a w najtrudniejszej sytuacji znaleźli się pracownicy i mieszkańcy zlikwidowanych PGR-ów. Pomimo nierozwiązania wielu problemów „plan Balcerowicza” stanowił fundament gospodarczy III RP. Do dziś jednak trwają spory ekonomistów czy był on najlepszym wyjściem ale wtedy w 1989 r. nie było innej alternatywy.

1.3. Wybrane zagrożenia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej pod koniec XX wieku

Wyzwania, przed którymi stanąć musiała Polska w procesie przemian polityczno-gospodarczych po 1989 roku niosły wiele niespotykanych dotąd zagrożeń. Proces budowy nowego państwa, tworzenie się nowych ugrupowań politycznych i powstawanie grup społecznych oddziałujących bezpośrednio na politykę państwa to zagrożenie polityczne. Przekształcanie dotąd centralistycznej gospodarki na gospodarkę wolnorynkową to proces nieprzewidywalny niosący takie zagrożenia ekonomiczne jak: niestabilność finansowa państwa, nierówny dostęp do podziału dóbr, kryzys wydatków publicznych czy wzrost

przestępczości gospodarczej i powstawanie „szarej strefy” gospodarki. Tak wielkie procesy przemian wywołują duże zagrożenia społeczne. Masowe bezrobocie występujące po likwidacji wielu miejsc pracy (np. likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych) były przyczyną alkoholizmu i patologii społecznej. Zubożenie dużych grup społeczeństwa zaburzało najbardziej podstawowe poczucie bezpieczeństwa społecznego – zagrożenie bytu. Rozpad ZSRR i powstanie nowych państw sąsiadujących z Polską oraz rozwiązanie sojuszu wojskowego – Układu Warszawskiego stawało się wielkim zagrożeniem militarnym dla przeobrażającej się polskiej państwowości. Dlatego jednym z najpilniejszych i najważniejszych wyzwań dla Polski w okresie transformacji ustrojowej po 1989 r. stało się ukształtowanie samodzielnej polityki bezpieczeństwa narodowego.

W owym czasie bezpieczeństwo narodowe pojmowane było głównie jako bezpieczeństwo militarne a zatem i zagrożenie dla bezpieczeństwa postrzegano w zagrożeniu ingerencją militarną z zewnątrz. Ponadto w okresie przynależności do Układu Warszawskiego Polska nie posiadała ani własnej strategii ani programu bezpieczeństwa czy obronności państwa. Wszystkie działania w tym zakresie opierały się na zadaniach wykonawczych adoptujących dokumenty doktrynalne Sojuszu. Tak więc wybicie się na strategiczną samodzielność i budowanie tej samodzielności po prawie czterdziestu latach bezwłasnowolnego funkcjonowania w Układzie Warszawskim było trudne. Wyzwaniem było wyrwanie się z mentalności „operatora”, i jak napisał S. Koziej „wykonawcy zadań strategicznych przychodzących z zewnątrz i zainicjowanie budowy pełnowymiarowej, kreatywnej narodowej kultury strategicznej opartej na interesach narodowych”⁶⁰.

„Nowe myślenie”, „pierestrojka” Gorbaczowa i przyjęcie nowej doktryny Układu Warszawskiego w końcu lat 80. XX w. otworzyły drogę ale dopiero Okrągły Stół i wybory w 1989 r. dały Polsce polityczną niezależność i możliwość samodzielnego decydowania o losach państwa. Oznaczało to również konieczność opracowania własnej strategii bezpieczeństwa i obronności. Najpierw jeszcze w ramach Układu Warszawskiego a wkrótce już w pełni samodzielnego państwa.

Pośpiesznie przygotowana „Doktryna obronna Rzeczypospolitej Polskiej z 1990 r., przyjęta uchwałą Komitetu Obrony Kraju z 21 lutego 1990 r.”⁶¹ była spóźnionym odrobieniem zaległości opracowania własnej koncepcji bezpieczeństwa w sojuszu, który tak naprawdę

⁶⁰ S. Koziej, *Obronność Polski w warunkach samodzielności strategicznej lat 90. XX w.*, s. 19-20, [w] *Bezpieczeństwo Narodowe nr 21, I-2012*, *Obronność Polski w warunkach samodzielności strategicznej lat 90* ...<https://www.bbn.gov.pl/.../ObronnoPolskiwwarunkachsamodzielnocistrategicznejlat90...>, dostęp 2.05. 2017 r.

⁶¹ Tamże.

w 1990 r. sojuszem już nie był. Był jedynie grupą państw przyznających się do sojuszu ale w rzeczywistości poszukujących już nowych rozwiązań w zaistniałej, nowej sytuacji politycznej. Wysuwane w niej propozycje były już tylko pustymi zapisami niemożliwymi do zrealizowania w szybko zmieniającej się rzeczywistości. Mimo wszystko był to pierwszy jawny dokument w powojennej Polsce, deklarujący publicznie wobec narodu, sojuszników i społeczności międzynarodowej podstawy strategii RP i wytyczający kierunki obronności i bezpieczeństwa państwa.

Ocena zagrożeń była jeszcze typowa dla schyłkowego okresu dwubiegunowego podziału świata i za potencjalne zagrożenie wskazywała konflikt koalicyjny w Europie pomiędzy NATO i Układem Warszawskim ale już nie wskazywała NATO jako jednoznacznego agresora, uwzględniając jedynie istnienie źródeł potencjalnego konfliktu zbrojnego. Na uwagę zasługuje inny zapis mówiący o tym, że Polska mogłaby „Nawet niezależnie od jej woli”⁶² zostać wciągnięta w konflikt zbrojny. Polska uważała się jeszcze za sojusznika ZSRR ale to zdanie świadczy o tym, że teraz już miała odwagę powiedzieć iż interesy Związku Radzieckiego nie koniecznie były tożsame z interesem Polski. Koncepcja zawarta w tej doktrynie strategicznej była łącznikiem starego z nowym, była koncepcją przejściową i w dużej mierze nieaktualną już w chwili jej przyjęcia. Świadczyła jednak o patrzeniu w przyszłość i poszukiwaniu nowego podejścia oraz stopniowego dystansowania się od sojuszu ze Związkiem Radzieckim.

Kolejną koncepcją bezpieczeństwa narodowego była strategia przyjęta w listopadzie 1992 r. i opisana jako: „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej”⁶³. Nadal dominowało w niej myślenie i działania taktyczne i operacyjne nacechowane teraźniejszością choć nie pozbawioną celów dalekosiężnych jak choćby przystąpienie do NATO. Szeroko potraktowano problematykę bezpieczeństwa państwa i objęto nią kwestie militarne, polityczne, gospodarcze i społeczne. Zdefiniowano cel RP gdzie obronę suwerenności państwa oraz jego bezpieczny i niepodległy byt uznano za gwaranta wolności, praw człowieka i swobód obywatelskich. Ukształtowania systemu demokratycznego opartego na społeczeństwie obywatelskim i gospodarce narodowej opartej na pomyślnym przeprowadzeniu reform rynkowych.

⁶² Tamże.

⁶³ Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej, Warszawa 02 XI 1992 r., Założenia polityki bezpieczeństwa i strategia obronna ... http://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Strategia_RP_z_92_r.doc., dostęp 4.05 2017 r.

Zweryfikowano ocenę charakteru zagrożeń. Zdefiniowano dalekosiężny cel – integrację z NATO i Unią Zachodnioeuropejską. W kwestii bezpieczeństwa militarnego stawiano na polityczne i dyplomatyczne rozwiązywanie konfliktów a w razie ich fiaska na samodzielne stawianie oporu. Nowe było też założenie uczestnictwa w międzynarodowych systemach bezpieczeństwa.

Niestety rzeczywistość lat 90. nie nadążała za założeniami. Postępowało nieustanne rozregulowanie podstaw prawnych dla funkcjonowania państwa w zakresie bezpieczeństwa. Poniżej konstytucji nie przyjęto żadnych ważnych aktów prawnych w tej dziedzinie. Prawo nie nadążało za szybko zmieniającą się rzeczywistością ustrojową, gospodarczą i społeczną.

W miarę jak stabilizowała się sytuacja wokół granic Polski na plan pierwszy wysuwały się inne zagrożenia wewnętrzne. Restrukturyzacja państwowych zakładów pracy często sprowadzała się do ich likwidacji co powodowało bezrobocie i wywoływało protesty społeczne. W sześciu pierwszych miesiącach 1989 r. zarejestrowano prawie 6 tys. prywatnych spółek w porównaniu do 1988 r. oznaczało czternastokrotny wzrost. Spółki powstawały też w sektorze państwowym, a liczba ich – w tym samym okresie - 1989 r podwojeniu, przekraczając poziom 2 tys.⁶⁴. Była to droga przepływu państwowego majątku w ręce prywatne co nazwano potem uwłaszczeniem nomenklatury. Proces zamiany statusu „z zarządzającego własnością państwową na jej właściciela” stanowił podstawowy katalizator rozkładu komunistycznego reżimu w Polsce.

Drenaż majątku państwowego nasilił się po uchwaleniu w lutym 1989 r. ustawy „O niektórych warunkach konsolidacji gospodarki narodowej”⁶⁵, która umożliwiała prywatnym osobom użytkowanie państwowego majątku poprzez wynajęcie, dzierżawę, lub wniesienie go jako wkładu do spółek z kapitale mieszanym. W 1989 r. Prokuratura Generalna badała to zjawisko. Doliczono się ok. 1,5 tys. spółek utworzonych przez osoby z aparatu władzy . W 1990 r. wprowadzono przepisy zakazujące łączenia stanowisk kierowniczych w państwowym aparacie gospodarczym z udziałami w spółkach prywatnych. Dużym zagrożeniem była też przestępczość zorganizowana. Prawie jawne wymuszanie haraczy od restauratorów i wojny gangów podważały wiarę w skuteczność służb bezpieczeństwa publicznego.

Afery gospodarcze lat 90. , najgłośniejsze z nich takie jak: sprawa FOZZ, "afery spirytusowa", spółki Art-B czy tzw. „Bezpiecznej Kasy Oszczędności” Lecha Grobelnego

⁶⁴ AIPN, 0727/50, Informacja o wynikach kontroli powiązań przedsiębiorstw państwowych ze spółkami prawa handlowego, 30 XI 1989 r., k. 290.

⁶⁵ Dz.U. 1989, nr 10, poz. 57.

nieustannie poważały zaufanie społeczeństwa dla władzy. Mimo wszystko rozwijała się samorządność lokalna społeczeństwo obywatelskie (organizacje pozarządowe).

Ostatecznie jednak Polska przeszła pomyślnie przez ten trudny okres i na dobre zakotwiczyła się w NATO i w Unii Europejskiej.

Przemiany polityczno-gospodarcze w latach 1989-1992 stawiały, władzom odradzającego się suwerennego i niepodległego państwa polskiego, szereg nowych wyzwań. Skala przemian, które objęły Polskę, dotyczyła wszystkich dziedzin państwa. Transformacja gospodarcza przeistoczenia systemu centralnego zarządzania w gospodarkę wolnorynkową powodowała szereg zagrożeń społecznych i ekonomicznych, pojawiło się nowe zjawisko przestępczości zorganizowanej i gospodarczej szarej strefy. Nowe zagrożenia wymusiły nowe, szersze spojrzenie na problematykę bezpieczeństwa państwa zarówno wewnętrznego jak i zewnętrznego.

Po rozpadzie ZSRR, RWPG oraz Układu Warszawskiego otwarciu granic państwa wytworzyła się nowa sytuacja polityczna nie tylko dla Polski ale dla całej Europy Środkowej. U granic Polski tworzyły się nowe niepodległe państwa a przede wszystkim nowe państwo rosyjskie poszukiwało nowej formuły utrzymania roli mocarstwa, którą utraciło po rozpadzie ZSRR. Zaistniała po rozpadzie ZSRR sytuację w nowym środowisku politycznym Europy środkowo-wschodniej i stosunki Polsko-Rosyjskie w tym okresie opisano w rozdziale drugim.

ROZDZIAŁ 2

STOSUNKI POLSKO-ROSYJSKIE PO ROZPADZIE ZSRR

W rozdziale zilustrowano sytuację w jakiej znalazły państwa postradzieckie po rozpadzie Związku Radzieckiego. Przedstawiono zagrożenia dla bezpieczeństwa odradzających się niepodległych państw. Omówiono stosunki polsko-rosyjskie w okresie przemian ustrojowych i kierunki międzynarodowej polityki bezpieczeństwa Polski, które wywarły wpływ na kształtowanie relacji między państwami, stronami przyszłego traktatu .

2.1. Rozpad ZSRR i jego następstwa dla Europy środkowo-wschodniej

Na XIX konferencji partyjnej KPZR w czerwcu-lipcu 1988 r. uchwalono powołanie instytucji Zjazdu Deputowanych Ludowych (super parlament o uprawnieniach konstytuancy) oraz zaaprobowano postulat rozdziału władz. Z rezolucji zjazdu przebijał jednak brak konkretnych akcentów reformatorskich - cena utrzymania się przy władzy. Rezultatem tych wydarzeń było wyraźne dążenie Gorbaczowa do oddzielenia struktur partyjnych od państwowych. Rok 1991 przyniósł Związkowi Radzieckiemu jeszcze głębszy kryzys gospodarczy, nasilenie tendencji secesyjnych nie tylko w ramach imperium, lecz także w obrębie republik. Nabierały ostrości lub ujawniały się kolejne konflikty. W Rosyjskiej FSRR był to m.in. separatyzm czeczeński i tatarski, w Gruzji osetyński i abchaski, w Mołdawii gagauski i rosyjsko-ukraiński, a na ukraińskim Krymie - rosyjski. Problemy narodowe okazały się jednak nie do rozwiązania. Trwałość i pozorna równowaga dotychczasowego układu oparte tylko na brutalnej sile komunistycznego aparatu represji i rusyfikacji. Po kilku latach pierestrojki wolnościowe aspiracje nierosyjskich narodów imperium dały o sobie znać z ogromną siłą. Idea federalnej struktury państwa nie miała już szans powodzenia. Sam Gorbaczow zaniedbał ten problem, nie wysuwając wobec narodów czy choćby biurokracji poszczególnych republik programu, który skłaniałby je do pozostania w imperium. Kiedy wreszcie w latach 1990-1991 zaczął pracować nad urzeczywistnieniem koncepcji federalnej był to krok wyraźnie spóźniony.

W lipcu 1991 r., chcąc nakłonić kierownictwo ZSRR do dokonania autentycznych przemian, dziewięć znanych osobistości związanych z Jelcynem i Gorbaczowem podpisało apel nawołujący do zjednoczenia postępowych sił w Ruch Reform Demokratycznych. Wysunięto

program przekształcenia kraju w demokrację typu zachodniego (wolność gospodarcza, prywatna własność ziemi, ochrona socjalna pracowników, kontrola parlamentu nad zbrojeniami) i luźną federację republik (wspólna przestrzeń gospodarcza).

Liberalizacja polityki wewnętrznej prowadziła do odrodzenia aspiracji narodów ZSRR. Charakter, gwałtowność i tworzące się napięcia wyznaczyły wieloletnia rusyfikacja, długotrwałe zamrożenie starych waśni etnicznych (Górny Karabach) i pojawiające się już w ramach imperium nowe ogniska zapalne np. pogromy (Ormian w Azerbejdżanie, 1988 r., Turków meschetyńskich w Uzbekistanie, 1989 r.).

W europejskiej części ZSRR, odrodzenie prowadziło do organizowania stowarzyszeń kulturalnych, których celem było pielęgnowanie języka ojczystego, poznawanie własnej literatury i tragicznej historii, co z kolei pobudzało rozwój świadomości narodowej. Kolejnym etapem było tworzenie ogólnonarodowych organizacji, które żądały uznania języków narodowych za języki urzędowe, obrony etnicznego terytorium, upodmiotowienia republik w ramach ZSRR, które z czasem zaczęły domagać się niepodległości. Początkowo wszystkie te żądania mniej lub bardziej koniunkturalnie przedstawiano jako wsparcie polityki reform Gorbaczowa, by po okrzepnięciu wykreślić z nazwy lub programu fragmenty o działaniu na rzecz pierestrojki. Odrodzenie narodowe na Zakaukaziu było o tyle łatwiejsze, że język Ormian, Gruzinów i Azerów nigdy nie został wyparty z urzędów i szkolnictwa.

Na przeciwnym pod tym względem biegunie znajdowały się kraje nadbałtyckie, oraz Białoruś i Ukraina. We wspomnianych krajach Konflikty narodowe, ograniczały się wyłącznie do środków politycznych. W *Pribałtyce* pomimo okresowych napięć organizacja zjednoczonej mniejszości rosyjskiej nie zdołała na tyle okrzepnąć, by stać się piątą kolumną Moskwy.

Aspiracje niepodległościowe wśród republik radzieckich, rozbudziły się najszybciej i najwyraźniej na Litwie, Łotwie i w Estonii, gdzie pamięć o niepodległości była wciąż żywa, a część społeczeństwa postrzegała władzę radziecką jako okupację. Ruch narodowy okrzepł tam już w 1988 r., kiedy uformowały się ogólnokrajowe organizacje o charakterze niepodległościowym.

W wyniku pierestrojki bez wahania na drogę ku niepodległości wkroczyła Gruzja. W kwietniu 1991 r. parlament w Tbilisi ogłosił deklarację niepodległości, wyjście z ZSRR odkładając na przyszłość.

Moskwa ze zrozumiałych względów nie przyjmowała do wiadomości głośno wyrażanej woli narodów. Również Zachód, kierując się aktualną racją stanu, odmówił oficjalnego uznania odrywającym się od Związku Radzieckiego krajom. Trzeba jednak pamiętać, że ewentualna secesja małych republik nie podważyłaby jeszcze bytu państwowego ZSRR. Wystarczającą do

rozsadzenia imperium siłą była natomiast Ukraina. W wyborach do Rady Najwyższej Ukrainy w marcu 1990 r. kandydaci narodowi uzyskali 24% miejsc ale ich program został jednak przejęty przez deputowanych „nomenklaturowych” z Leonidem Krawczukiem, który wkrótce został przewodniczącym parlamentu. Na drogę emancypacji wkroczyła również Rosja, choć nie można mówić o jej chęci wystąpienia z ZSRR. Obydwie największe republiki ogłosiły latem 1990 r. deklarację suwerenności (w sensie zwierzchności ustaw republikańskich nad ogólnozwiązkowymi). Najgłośniejszym orędownikiem decentralizacji kraju i upodmiotowienia republik był w tym czasie przewodniczący parlamentu RFSRR Borys Jelcyn.

Gorbaczow, chcąc ratować imperium, rozpoczął negocjacje z przedstawicielami dziewięciu republik (bez Litwy, Łotwy, Estonii, Gruzji, Mołdawii i Armenii) na temat przekształcenia ZSRR w luźno powiązane państwo federacyjne. Wstępne porozumienie udało się osiągnąć w kwietniu 1991 r. Umowa związkowa miała być zawarta przez dziesięć republik 20 sierpnia. Jednak bezpośrednio przed planowaną datą podpisania nowej umowy związkowej w nocy z 18 na 19 sierpnia 1991 r. grupa najbliższych współpracowników Gorbaczowa dokonała puczu z zamiarem niedopuszczenia do modernizacji układu pomiędzy centrum a republikami, przerwania procesu dekompozycji mocarstwa przez ograniczenie lub zakończenie demokratycznych przemian i odsunięcie od władzy sekretarza generalnego.

Pucz nie powiódł się jednak dzięki zdecydowanej postawie Borysa Jelcyna, który jako prezydent Rosji reprezentował legalny ośrodek władzy. Dowódcy wojskowi nie wykonali rozkazów swych przełożonych. Spiskowcy inspirowani dążeniem do utrzymania integralności terytorialnej Związku Radzieckiego osiągnęli rezultat przeciwny do zamierzonego.

19 sierpnia, Borys Jelcyn podpisał dekret o bezpośrednim podporządkowaniu wszystkich organów władzy wykonawczej ZSRR prezydentowi Rosji. W następnym dniu ogłosił się zwierzchnikiem sił zbrojnych ZSRR na terytorium Rosji, by zaraz potem wziąć pod swą jurysdykcję wszystkie przedsiębiorstwa ZSRR o znaczeniu ogólnozwiązkowym oraz telewizję i radio. Władza Michaiła Gorbaczowa stała się odtąd czysto nominalna. W konsekwencji puczu zdelegalizowano działalność KPZR, która następnie zdecydowała o swym samorozwiązaniu.

W trakcie próby przewrotu Estonia i Łotwa ogłosiły niepodległość, uchwalając natychmiastowe przywrócenie stanu państwowego sprzed 1940 r. 24 sierpnia 1991 r. parlament Ukrainy uchwalił deklarację niepodległości. Tym torem poszły kolejne republiki: Białoruś zadeklarowała pełną suwerenność 25 sierpnia, Mołdawia dwa dni później, Azerbejdżan 30, a Uzbekistan i Kirgistan 31 sierpnia. Równocześnie przywódcy Armenii i Kazachstanu przejęli

władzę na swych terytoriach metodą faktów dokonanych. Na początku września 1991 r. świat uznał niepodległość trzech krajów nadbałtyckich.

Nie powiodła się, podjęta przez Gorbaczowa, w listopadzie 1991 r. debata dla utrzymania jedności. Prezydentowi ZSRR nie udało się skłonić przywódców Rosji, Białorusi, Kazachstanu, Kirgizji, Tadżykistanu, Turkmenistanu i Uzbekistanu do parafowania traktatu o wspólnocie politycznej. Liderzy pozostałych republik w ogóle nie przybyli na spotkanie. Leonid Krawczuk zainspirował spotkania w Puszczy Białowieskiej 8 grudnia, gdzie przedstawiciele trzech słowiańskich republik (B. Jelcyn, L. Krawczuk i S. Szuszkiewicz) ogłosili rozwiązanie umów, na których podstawie teoretycznie istniał jeszcze ZSRR.

Równocześnie utworzyli Wspólnotę Niepodległych Państw. 21 grudnia, podczas szczytu w Ałma-Acie, na prawach członków-założycieli przystąpiły do WNP także Kazachstan, Uzbekistan, Azerbejdżan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan, Armenia i Mołdawia. Nowa organizacja przyjęła bliżej nie sprecyzowany charakter stowarzyszenia rzeczywiście niepodległych podmiotów prawa międzynarodowego.

25 grudnia 1991 r. oficjalnie ustąpił Michaił Gorbaczow — pierwszy i ostatni zarazem, prezydent ZSRR. Wcześniej bo już 25 lutego 1991 r. ministrowie spraw zagranicznych i obrony, podczas konferencji w Budapeszcie podjęli decyzję o likwidacji Układu Warszawskiego co formalnie nastąpiło 1 lipca 1991 r., podczas spotkania prezydentów państw członków w Pradze. W ten sposób Związek Radziecki przestał istnieć. W wyniku rozpadu ZSRR powstało wiele niepodległych państw.

W latach dziewięćdziesiątych państwa powstałe po rozpadzie ZSRR stanęły w obliczu istotnych trudności politycznych i gospodarczych. Coraz wyraźniejsze stawały się podejmowane przez Rosję próby odzyskania wpływów w byłych republikach związkowych. Władze na Kremlu posługiwały się bezpośrednią presją polityczną, jak też wykorzystywały brak stabilności gospodarczej tych krajów po zerwaniu dotychczasowych powiązań z ZSRR. Federacja Rosyjska nadal poszukiwała właściwego modelu ustrojowego. Towarzyszyła temu zacięta walka o władzę pomiędzy ośrodkiem skupionym wokół prezydenta Borysa Jelcyna a szerokim spektrum ugrupowań politycznych od zdecydowanie antyprezydenckiej Komunistycznej Partii Federacji Rosyjskiej Giennadija Ziuganowa. W październiku 1993 r. prokomunistyczna część parlamentu podjęła próbę przejęcia władzy. Jelcyna poparło jednak wojsko. W Moskwie wywiązały się walki, w toku których śmierć poniosło co najmniej 140 osób. Wyrazem wzmocnienia stanowiska Jelcyna było przyjęcie w grudniu 1993 r. konstytucji ustanawiającej w Rosji system prezydencki. Działania integracyjne Moskwy pozyskały cennego sojusznika w osobie prezydenta (od 20 lipca 1994 r.) Białorusi Aleksandra Łukaszenki.

Polityk ten od początku swoich rządów podjął zdecydowane działania na rzecz zacieśnienia związków z Rosją. Władze Ukrainy, dążyły do zachowania pełnej niezależności politycznej i gospodarczej w relacjach z Rosją. Problemem ciągle dalekim od rozwiązania był ewentualny podział floty czarnomorskiej i przyszłego statusu Krymu. W wyniku umowy Krym stał się bazą Rosyjską dzierżawioną od Ukrainy. Rosja po rozwiązaniu Układu Warszawskiego nie zrezygnowała ze swojej polityki imperialnej. W dwustronnych umowach z niepodległymi państwami byłego Związku Radzieckiego starała się wynegocjować utrzymanie swoich baz wojskowych na ich terytorium w formule dzierżawy terytorialnej. Proces ten opisuje Dariusz Bugajski w artykule: „Dzierżawa terytorium na przykładzie praktyki rosyjskiej”⁶⁶

„Po kilku latach negocjacji 31 maja 1997 r. w Kijowie został podpisany układ o przyjaźni, współpracy i partnerstwie między Federacją Rosyjską i Ukrainą. Rosja uznała Ukrainę w granicach z 1954 r., w zamian zyskując potwierdzenie swoich „szczególnych interesów” na Krymie. Strony dokonały wzajemnych rozliczeń związanych podziałem Floty Czarnomorskiej (81,7% do 18,3%) i uregulowały inne zagadnienia związane z wzajemną współpracą. Na podstawie umowy Ukraina wydzierżawiła Federacji Rosyjskiej pewne obszary i rozmieszczone na nich obiekty infrastruktury brzegowej oraz część wód portów w Sewastopolu i Teodozji na okres 20 lat do 2017 r.”⁶⁷

W Polsce przykładem takiego działania, były propozycje rosyjskie, by w układzie o wycofaniu wojsk rosyjskich z terytorium RP, zawrzeć projekt tworzenia spółek joint venture, osadzonych w byłych bazach Północnej Grupy Wojsk Radzieckich. Miało to prowadzić do zachowania przyczółków rosyjskiej obecności polityczno-wojskowej nad Wisłą, godzącej w Polską suwerenność⁶⁸.

Sprawa tzw. rosyjskich spółek joint venture jest traktowana marginalnie w polskiej literaturze a jeśli już to przedstawiana jest jako mało znaczący epizod, który nie był nigdy doprecyzowany i nie miał być zrealizowany. W rzeczywistości, w trakcie negocjacji nad traktatem polsko-rosyjskim w protokole dotyczącym uregulowania kwestii finansowych wycofującej się z Polski armii radzieckiej, wprowadzony był konkretny zapis i do ostatniego momentu grupa skupiona wokół prezydenta Wałęsy walczyła o pozostawienie tego zapisu w umowie traktatowej. Więcej o tym w rozdziale trzecim tej pracy.

⁶⁶ Stosunki Międzynarodowe – International Relations, Tom 47/ 2013, s. 55,

<http://www.pl.ism.uw.edu.pl/stosunki-miedzynarodowe-international-relations/>, dostęp 8.05.2017 r.

⁶⁷ Dariusz R. Bugajski, *Dzierżawa terytorium na przykładzie praktyki rosyjskiej*, [w] Stosunki Międzynarodowe – International Relations, Tom 47/ 2013, s. 62-63, <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/stosunki-miedzynarodowe-international-relations/>, dostęp 8.05.2017 r.

⁶⁸ Rafał Lisiakiewicz, *Znaczenie Polski w polityce europejskiej Rosji po rozpadzie ZSRR – perspektywa rosyjska*, [w] *Rozpad ZSRR, część 3: Kontekst międzynarodowy* pod redakcją Joachima Dieca, Kraków 2011, s. 396.

Tabela 2.1. Bazy wojskowe sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej poza granicami państwa

Państwo	Rodzaj bazy wojskowej	Liczba żołnierzy	Dzierżawa
Armenia	baza wojskowa w Giumri oraz baza lotnicza w Erywaniu (umowa z 16 marca 1995 r., w składzie Zakaukaskiej Grupy Wojsk)	4 000	Nieodpłatna 25-letnia (1995-2020)
Azerbejdżan	Stacja radiolokacyjna w Gabala / Qabala (w składzie wojsk kosmicznych, umowa z 25 stycznia 2002 r., instalacja przeznaczona do celów informacyjno-analitycznych z udostępnieniem informacji Azerbejdżanowi)	900	Odpłatna, 7 mln USD, 10-letnia (2002-2012)
Białoruś	Stacja radiolokacyjna o zasięgu 4800 km w Hancewiczach (pod Baranowiczami) oraz centrum dalekiej łączności i walki radioelektronicznej Marynarki Wojennej w Wilejce (zgodnie z umową z 6 stycznia 1995 r. nie ma statusu bazy wojskowej)	850	Nieodpłatna 25-letnia (1995-2020)
Gruzja	Gudauta (budowana baza morska) i Gali (Abchazja, „rząd” abchaski wydzierżawił na 49 lat), Dżawa i Cchinwali (Osetia Płd.)	3 000 (oficjalnie, a w rzeczywistości nawet ponad 7 000)	
Kazachstan (bez Bajkonuru, który nie ma statusu bazy wojskowej)	Stacja radarowa w Balchasz (umowa z 14 grudnia 1994 r.), trzy poligony (umowa z października 1996 r.), centrum lotniczo-doświadczalne (w obwodzie atyrauskim w Zachodnim Kazachstanie) oraz dowództwo lotnicze (Karaganda)	3 000 4 000 (łącznie z Bajkonurem)	Odpłatna 10-letnia 1994-2004 (przedłużana)
Kirgistan	Lotnicza w Kant (umowa z 22 września 2003 r.), Karakol (nad jeziorem Issyk-Kul, doświadczalna broni podwodnej, umowa z 5 lipca 1993 r.), Karabalta (stacja dalekiej łączności Marynarki Wojennej oraz walki radioelektronicznej, umowa z 5 lipca 1993 r.), dwie automatyczne stacje sejsmiczne (umowa z 21 lipca 1994 r., monitorowania próby broni jądrowej)	700	Odpłatna, 130 mln rub.
Mołdawia	„siły pokojowe” w Naddniestrzu (Operacyjna Grupa Wojsk FR, dowództwo w Tyraspolu)	1 500	
Tadżykistan	Baza wojskowa (rozieszczona w Duszanbe , Kurhan-Tube i w Kulab , umowy z kwietnia 1999 r. i 16 października 2004 r.), wydzielony węzeł optyczno-elektroniczny „Okno” (w Nurek , w składzie wojsk kosmicznych, umowa z 28 stycznia 1994 r.), wspólne użytkowanie lotniska w Ayni	7 000 (zwiększono z 5 500 w 2009 r.)	w Duszanbe nieodpłatna (w zamian rosyjskie inwestycje); w Nurek, 49 lat, nieodpłatna (symboliczne 0,3 USD)
Ukraina	Bazy rosyjskiej Floty Czarnomorskiej w Sewastopolu (umowa z 28 maja 1997 r.)	13 000	Odpłatna, 98 mln USD do 2010 r. (w części dostawami gazu), (do 2042 r.)
Syria	Punkt Wsparcia Materiałowo-Technicznego w Tartus obejmujące 1,5 ha w tym część nabrzeża, 3 magazyny i budynek biurowy (umowa z 1971 r., organizacyjnie w składzie Floty Czarnomorskiej)	do 50	Odpłatna 2 mln USD (także rozliczana przez umorzenie części długu po b. ZSRR i w dostawach broni)

Zródło: Dariusz R. Bugajski, Dzierżawa terytorium na przykładzie praktyki rosyjskiej, [w] Stosunki Międzynarodowe – International Relations, Tom 47/ 2013, s. 67-68, <http://www.pl.ism.uw.edu.pl/stosunki-miedzynarodowe-international-relations/>, dostęp 8.05.2017 r.

Rozkład systemu autorytarnego i upadek ZSRR skłoniły rządy krajów Europy Środkowej i Wschodniej do wnioskowania o przyjęcie ich do struktur zachodnioeuropejskich,

NATO i Unii. Sprawa jednak nie była tak jednoznaczna. Nowe państwa borykały się z poważnymi trudnościami gospodarczymi oraz niestabilną sytuacją wewnętrzną. Przyjęcie ich do tych wspólnot nikt się nie spieszył. Istotną rolę odgrywały strategiczne interesy Zachodu i jego relacje z Rosją, która zmierzała do odzyskania wpływów i utrzymania znaczenia dawnego ZSRR, nie życzyła sobie rozszerzenia NATO. Był to problem dla całej Europy a w szczególności dla państw byłego bloku wschodniego sprawa najwyższej wagi.

Ze zróżnicowaną reakcją państw Europy Środkowej i Wschodniej spotkała inicjatywa Partnerstwa dla Pokoju, jako formy współpracy NATO z państwami postkomunistycznymi. Przewidywała ona współpracę polityczną i wojskową ale bez gwarancji bezpieczeństwa i członkostwa. Przedstawiana jako przygotowanie do NATO była tylko doraźnym wybiegiem politycznym nie zaspokajającym oczekiwań zainteresowanych państw.

Transformacja społeczno-ustrojowa satelitów ZSRR doprowadziła do ukształtowania się systemu demokracji i wolnego rynku, ale kraje te znalazły się w sytuacji, do której nie były przygotowane. Koszty przeobrażeń okazały się wysokie i dotkliwe: inflacja, spadek stopy życiowej, bezrobocie, recesja powodowały narastanie niezadowolenia społecznego. Ujawniły się ostre, grożące destabilizacją podziały polityczne. Z jednej strony na bazie wspomnianego niezadowolenia rósł wpływ ugrupowań i środowisk postkomunistycznych, które z czasem ponownie doszły do władzy - z drugiej radykalizowały się i mobilizowały tendencje prawicowe, często posługujące się nacjonalistyczną retoryką i niechętnie zarówno integracji i konsekwencjom wolnego rynku. Należało też brać pod uwagę postępującą konsolidację Rosji i jej znaczenie na arenie światowej, jak i próby odzyskania przez nią wpływów w Europie Środkowej i Wschodniej.

Dotychczasowe doświadczenia skłaniały państwa tego regionu do kierowania swojej polityki w stronę Zachodu. Priorytetem była integracja z NATO i EWG. Jednak aby to było możliwe, należało najpierw doprowadzić do stabilizacji stosunków politycznych w regionie oraz do zacieśnienia wzajemnych kontaktów. W interesie politycznym bezpieczeństwa całej Europy Środkowej leżało podjęcie współpracy regionalnej, która tylko umocniłaby jej stanowisko w negocjacjach z państwami i organizacjami zachodnimi. Do 1992 r. powstały: „Grupa Wyszehradzka (Polska, Węgry, Czechosłowacja, a po podziale tej ostatniej z dniem 1 stycznia 1993 r. Czechy i Słowacja) oraz Inicjatywa Środkowoeuropejska (do 1991 r. jako Pentagonale z udziałem Włoch, Austrii, Czechosłowacji, Jugosławii i Węgier, po wejściu Polski jako Heksagonale - do 1992 r., następnie jako Inicjatywa Środkowoeuropejska; w 1992 r. przystąpiły Chorwacja i Słowenia oraz Bośnia i Hercegowina - w tym samym roku zawieszono członkostwo [nowej] Jugosławii; w 1993 r. do grona członków dołączyła

Macedonia, a po podziale Czechosłowacji — Czechy i Słowacja). Do tej grupy organizacji należy też zaliczyć Radę Państw Morza Bałtyckiego (powołaną w 1992 r.). Z dniem 1 marca 1993 r. weszło w życie Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA) skupiające kraje Grupy Wyszehradzkiej. W 1995 r. przystąpiła do niego Słowenia, a w 1997 r. Rumunia. Wśród kolejnych członków wymienia się m.in. Bułgarię i Ukrainę. Ciekawym, chociaż w praktyce mniej znaczącym, przedsięwzięciem było podjęcie współpracy przygranicznej i transgranicznej w postaci tzw. euroregionów. Jako pierwsze powstały m.in. Euroregion Nysa na pograniczu polsko-czesko-niemieckim (1991 r.) oraz Euroregion Karpacki na pograniczu polsko-słowacko-ukraińsko-węgierskim (1993 r.). Duże nadzieje wiązano z utworzeniem w 1992 r. we Frankfurcie nad Odrą Uniwersytetu Europejskiego grupującego naukowców i studentów ze Wschodu oraz Zachodu”⁶⁹.

Europa Środkowa była również miejscem dezintegracji - pokojowy podział Czechosłowacji oraz rozpad Jugosławii, następnie w którego wybuchły wyniszczające kraj, długotrwałe walki wewnętrzne. Problemy narodowościowe pojawiły się też w Rumunii, Bułgarii, Albanii, na Ukrainie, Białorusi, w Mołdawii oraz w republikach nadbałtyckich.

W obliczu poważnych problemów stanęły dawne republiki radzieckie. Wiele z nich przeszło kryzys polityczny i gospodarczy. Niepokój wzbudzały odradzające się tendencje dyktatorskie. Szczególna sytuacja istnieje na Białorusi rządzonej od lipca 1994 r. twardą ręką przez Aleksandra Łukaszenkę, zwolennika ścisłej współpracy z Rosją. W okresie jego rządów kraj utracił wiele atrybutów uzyskanej suwerenności, do unii z Rosją włącznie.

Upadek ZSRR przyniósł rozpad dwubiegunowego świata i zjednoczenie Niemiec. Duże znaczenie miało również poważne zwiększenie się liczby niepodległych państw. W następstwie rozpadu ZSRR, Jugosławii i Czechosłowacji na mapie politycznej świata pojawiło się kolejnych dwadzieścia kilka krajów. Liczba członków ONZ wzrosła do o kolejnych kilkanaście państw. Ale koniec XX wieku to również nowe konflikty zbrojne i nowe wojny. Po upadku ZSRR napięcia nie ustały. Nadal trwały lokalne wojny w różnych formach i sile niszczenia, niezależnie od tego, czy je ktoś podsyczał z zewnątrz, czy nie. W dalszym ciągu problem stanowił handel bronią i związana z nim walka o rynki zbytu. Wybuchały nowe walki w Czeczeni i w Afganistanie, byłej Jugosławii i na Kaukazie. Szczególnie zaciekle i okrutne były wzajemne eksterminacje i walki etniczne w Bośni, gdzie doszło do aktów masowego ludobójstwa. Schyłek XX stulecia przyniósł rozwiązanie wielu problemów, które od

⁶⁹ *Najnowsza historia świata*, tom 3, 1979-1995, pod redakcją Artura Patka, Jana Rydla, Janusza Józefa Węca, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, 2003. s. 134-136.

dziesięcioleci nurtowały świat. Pojawiły się jednak nowe wyzwania i zagrożenia. Należałoby zwrócić uwagę na to, że w większości państw postradzieckich doszło do ponownego objęcia władzy przez byłych komunistów w wyniku wolnych wyborów obywateli tych państw.

2.2. Bezpieczeństwo Polski i Europy Środkowej i wschodniej po rozwiązaniu Układu Warszawskiego

Układ „o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej”, nazywany Układem Warszawskim, powstał formalnie 14 maja 1955 roku w Warszawie gdzie podpisano dokumenty założycielskie. Utworzony jako przeciwwaga dla NATO zapewniać miał bezpieczeństwo i warunki dla bezpiecznego rozwoju państw „demokracji ludowej”. Aktem założycielskim powołany na 30 lat a w 1985 roku jego ważność przedłużono na kolejne 20.

Gwarancję bezpieczeństwa stanowiły Zjednoczone Siły Zbrojne Układu Warszawskiego, w skład których wchodziły kontyngenty poszczególnych państw członkowskich oraz jednostki Armii Radzieckiej rozlokowane w krajach członkowskich. Siły UW mogły być użyte w obronie państw-sygnatariuszy a za potencjalnego wroga uznawano wówczas NATO. Dowództwo Układu ulokowano w Moskwie a sztaby armii państw członkowskich podlegały X Zarządowi Sztabu Generalnego Armii Radzieckiej. Naczelnym dowódcą był marszałek, będący jednocześnie pierwszym zastępcą ministra obrony ZSRR.

Myśl o wystąpieniu z Układu Warszawskiego pojawiła się w Polsce wraz z pierwszymi symptomami przemian politycznych 1988/89 roku. W polskiej klasie politycznej dopiero na początku września 1990 roku. Po wygranych przez przedstawicieli obozu solidarnościowego wyborach resortami obrony i spraw wewnętrznych kierowali już „solidarnościowi” ministrowie. Proces jednoczenia Niemiec zmierzał ku końcowi, ale w jego trakcie rząd Mazowieckiego był bardzo bierny unikał wszelkich kroków, które mogły być odczytane jako antyradzieckie. ZSRR starał się utrzymać Układ Warszawski, który był najważniejszym symbolem zanikającej supermocarstwowości. Pojawiały się opinie za rozwiązaniem Układu Warszawskiego ale wyłącznie przy jednoczesnym rozwiązaniu NATO i utworzeniu nowego ogólnoeuropejskiego mechanizmu zapewniania stabilizacji i bezpieczeństwa w Europie. Jednak sytuacja wewnętrzna w ZSRR zmieniała się bardzo dynamicznie i coraz bardziej utrudniała mu utrzymanie pozycji dominującej w regionie. Związek Radziecki w tym okresie był mocno zdestabilizowany wewnętrznie i chylił się ku upadkowi. Wciąż jednak zachowywał pozory jego wewnętrznej integralności i nienaruszalności. „Rozpad bloku wschodniego nie byłby możliwy

bez przemian wewnętrznych w imperium radzieckim. >Pierestrojka< wyzwoliła proces autodestrukcji systemu >realnego socjalizmu< i ujawniła bezpodstawność programowej tezy o istnieniu >narodu radzieckiego<. Ta koncepcja zapisana w konstytucji ZSRR (z 7 X 1977 r.) i lansowana na kolejnych zjazdach partyjnych jako >nowa wspólnota historyczna<, miała być >przejawem dojrzałości socjalizmu w dziedzinie stosunków narodowościowych<. W istocie rzeczy nabrzmiewały w tym okresie nie rozwiązane problemy narodów i narodowości imperium, stając się pierwszą przesłanką rozsadzania ZSRR od wewnątrz. Dynamika tych sprzeczności ujawniła się w 1989 r., kiedy Gorbaczow zaczął mówić o błędach i deformacjach w polityce narodowościowej, postulując rozszerzenie praw republik oraz zagwarantowanie faktycznego równouprawnienia narodów i narodowości”⁷⁰.

Rozwiązanie UW było w tym momencie dla ZSRR groźne i szkodliwe. Nie było też na rękę dla państw Zachodu, gdyż powstała luka w światowym systemie bezpieczeństwa, szybko trzeba byłoby wypełnić, a niezbędny był partner do rozmów w ramach układów rozbrojeniowych porozumień Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (*Treaty on Conventional Armed Forces in Europe* - CFE). Państwa regionu Europy Środkowej i Wschodniej zainteresowane rewizją Układu, kierowały się swoimi interesami narodowymi, bezpieczeństwem obywateli i rosnącym dążeniem do autonomiczności. Chcieli nowego Układu, otwartego na współpracę z Zachodem, bez wojsk radzieckich na ich terytorium.

Ówczesny ambasador polski w Belgii, odpowiedzialny za kontakty z NATO, tak po latach opisał ówczesne nastawienie w Europie Zachodniej: „Europa Środkowa chciała się pozbyć wojsk sowieckich, Układu Warszawskiego i wszelkich tego rodzaju ograniczeń suwerenności. (...) Zachodowi chodziło na początku lat dziewięćdziesiątych przede wszystkim o to, żeby z Europą Środkową nie było kłopotów, żeby proces zjednoczenia Niemiec był ściśle kontrolowany i żeby Rosja nie czuła się zbyt sfrustrowana po utracie imperium”⁷¹. Europie Zachodniej wówczas zależało na stabilizacji i zadowoleniu ZSRR a nie na aspiracjach Europy Środkowej. Oznaczało to, że państwa Europy Środkowej musiały prowadzić politykę w dziedzinie przyszłego bezpieczeństwa wbrew Rosji i bez wsparcia Zachodu.

Mimo braku wsparcia Zachodu, nowe rządy państw Europy Środkowej często pod presją własnej opinii publicznej domagały się zmian i Gorbaczow nie był już w stanie powstrzymać rozpadu Układu Warszawskiego. W polityce zagranicznej tych państw, jak napisał J. Kukulka: „Na plan pierwszy wysuwały się dyskusje na temat Układu Warszawskiego, głównego instrumentu sankcjonowania politycznej i wojskowej hegemonii ZSRR w tym bloku.

⁷⁰ J. Kukulka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych*, Warszawa 1996, s. 505.

⁷¹ A. Krzeczunowicz, *Krok po kroku. Polska droga do NATO*, Kraków 1999, s. 53.

Państwa nowych demokracji uważały, że dotychczasowa formuła Układu Warszawskiego przeżyła się. Pod ich naciskiem Moskwa zgodziła się na powołanie pełnomocników do spraw przemian w funkcjonowaniu Układu. W drugim półroczu 1990 r. odbyli oni trzy posiedzenia. Pełnomocnicy uzgodnili likwidację większości wojskowych i politycznych organów Układu Warszawskiego, pozostawiając jedynie organy konsultacyjne⁷². Podczas posiedzeń w Pradze, Sofii i Warszawie ustalono, że likwidacja UW rozpocząć miała się w styczniu 1991 i zakończyć w połowie roku.

Spotkanie w Pradze poprzedzone było rozmowami pomiędzy Polską, Węgrami i Czechosłowacją o zacieśnieniu współpracy. Wcześniejsze, wspólne ustalenia miały znaleźć swój formalny wyraz podczas szczytu tych państw zaplanowanego na 21 stycznia 1991 roku w Wyszehradzie. Jednak dopiero na spotkaniu w Budapeszcie ustalono wspólne stanowisko Polski, Węgier i Czechosłowacji, które prowadziło do rozwiązania struktur wojskowych Układu Warszawskiego do 1 lipca 1991 roku. Pełna likwidacja miała nastąpić do końca roku zakładając możliwość przesunięcia jej do końca marca 1992 roku. Spotkanie to określono mianem „Trójkąta Wyszehradzkiego”.

Proces rozpadu UW rozpoczął się 24 września 1990 roku od wyjścia z Układu NRD, które po podpisaniu Traktatu 2+4⁷³ wkroczyło w ostatnią fazę połączenia się do RFN. Władze ZSRR poddawane coraz większej presji coraz głośniejszych komunikatów możliwości poszerzeniu NATO na Wschód same podjęły decyzję o rozwiązaniu Układu Warszawskiego. Struktury wojskowe Układu Warszawskiego przestały istnieć 1 kwietnia 1991 roku. Wyprzedzającym działaniem władze Kremlowskie władze uniknęły upokorzenia związanego z występowaniem z Układu następnym państw sojuszu. Proces ten uprzedził list Michaiła Gorbaczowa (przesłany w lutym) do prezydenta Lecha Wałęsy, w którym powiadamiał go o swoich planach, pisząc, że: „Wyniki prac pełnomocnych komisji rządowych pozwalają w najbliższym czasie podjąć kroki zmierzające do likwidacji wojskowych struktur Układu Warszawskiego i zakończyć ten proces do 1 kwietnia 1991 roku”⁷⁴. Gorbaczowa zaproponował szybkie przestawienie stosunków wiążących państwa Układu Warszawskiego na porozumienia dwustronne.

⁷² J. Kukułka, Historia... wyd. cyt., s. 503-504.

⁷³ Konferencja dwa plus cztery – zorganizowana w 1990 roku seria spotkań przedstawicieli dwóch państw niemieckich oraz czterech mocarstw koalicji antyhitlerowskiej, dotyczących zjednoczenia Niemiec podzielonych po II wojnie światowej. W spotkaniach tych udział brali: Niemiecka Republika Demokratyczna, Republika Federalna Niemiec, Francja, Stany Zjednoczone, Wielka Brytania i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. 12 września 1990 roku w Moskwie kraje te podpisały Traktat o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec, zwany także Traktatem dwa plus cztery, który otworzył drogę do zjednoczenia Niemiec.

⁹ List Michaiła Gorbaczowa do Lecha Wałęsy, Rzeczpospolita, nr 37, 13 lutego 1991.

1 lipca 1991 roku w Pradze oficjalnie rozwiązano Układ Warszawski. Podpisano „Protokół o utracie mocy układu o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej, podpisanego w Warszawie 14 maja 1955 roku, oraz protokołu o przedłużeniu jego obowiązywania podpisanego w Warszawie 26 kwietnia 1985 roku”⁷⁵. Podczas szczytu podpisano także jeszcze jeden dokument, kluczowy dla rozwoju bezpieczeństwa w Europie w następnym okresie, jakim był „wspólny komunikat mówiący o potrzebie tworzenia nowego kształtu stosunków europejskich na zasadach sformułowanych w Akcie Końcowym KBWE i w Paryskiej Karcie Nowej Europy”⁷⁶.

Premier RP Jana Krzysztof Bielecki, w swoim przemówieniu wygłoszonym po uroczystości, dał do zrozumienia, że Polska rozwiązanie to przyjmuje z ulgą i radością. Premier powiedział: „Układ Warszawski pozornie tylko tworzył wrażenie ram dla współpracy na równych prawach z uwzględnieniem interesów wszystkich państw-stron Układu. Praktyka jego działania, naruszająca nawet zasady, które sam wymieniał, przyczyniła się do jego dyskredytacji”⁷⁷. Znacznie większe powody do radości mieli Czesi czy Węgrzy bowiem od 19 czerwca na Węgrzech, a od 27 czerwca 1991 roku w Czechosłowacji nie stacjonowały już wojska radzieckie. Inaczej oceniały to władze rosyjskie. Członek delegacji ZSRR Giennadij Janajew w przemówieniu zaprzeczał opiniom przedstawicieli innych państw przypisując sojuszowi impuls dla przemian zachodzących wówczas w Europie : „Układ wniósł wielki wkład w stabilizację i pokój na kontynencie europejskim, dając bezpośredni impuls procesom, które Europa przeżywała w 1991 roku”⁷⁸.

Ratyfikacja protokołu praskiego przebiegła bardzo szybko. Układ Warszawski przestał istnieć a jego miejsce miały zająć nowe umowy dwustronne i porozumienia o współpracy wojskowej. Po rozwiązaniu Układu Warszawskiego państwa Europy Środkowej podjęły działania zmierzające do utworzenia nowej formuły bezpieczeństwa regionu. Naturalnym wyborem owego czasu wydawał się rozwój procesu KBWE, które część państw uznała za gwaranta stabilizacji w regionie Europy Środkowej i Wschodniej.

Rząd Tadeusza Mazowieckiego od samego początku dostrzegł konieczność reorientacji systemu bezpieczeństwa i miał określoną wizję dla polski i regionu. Dotychczasowy, oparty na dwóch wrogich blokach system, proponował zastąpić jedną, ogólnoeuropejską organizacją. Proces KBWE odpowiadał tym potrzebom. Zagorzałym

⁷⁵ Dz.U. 1993, nr 61, poz. 289.

⁷⁶ J. Kukułka, Historia... wyd. cyt., s. 504.

⁷⁷ Rzeczpospolita, nr 152, 2 lipca 1991.

⁷⁸ Tamże.

zwolennikiem takiego rozwiązania był ówczesny Minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski, który w przemówieniu 26 kwietnia 1990 roku głosił, że „Ogólnoeuropejski system bezpieczeństwa zastąpi z czasem system sojuszy w Europie. Właśnie w systemie ogólnoeuropejskim szukać będziemy zewnętrznego bezpieczeństwa naszego państwa. Lecz system ten trzeba dopiero stworzyć”⁷⁹.

Wśród polskich elit politycznych istniał konsensus co do konieczności utworzenia nowego systemu bezpieczeństwa dla całej Europy, opartego o instytucjonalizację KBWE. Jednak główne obozy polityczne w kraju różnie uzasadniały potrzebę takiego wyboru. Obóz solidarnościowy odwoływał się do potrzeby stabilizacji po rozwiązaniu Układu Warszawskiego i zapewnienia suwerenności Polsce, Sojusz Lewicy Demokratycznej (SLD) przyjmował rozwiązania oparte w KBWE, odrzucając nadmierne wpływy NATO, z okresu „zimnej wojny”.

Po zakończeniu „zimnej wojny” i przemianach politycznych w Polsce społeczne oczekiwania wskazywały na zastąpienie, rozwiązanego Układu Warszawskiego, sojuszem z NATO. Politycy, odwołując się do doświadczeń historycznych wskazywali potrzebę budowania nowego systemu bezpieczeństwa europejskiego w oparciu o KBWE, co wydawało się słusznym i możliwym rozwiązaniem. Ponadto samo uczestniczenie w procesie KBWE było niezbędnym procesem reorientacji kierunku polskiej polityki zagranicznej. Krzysztof Malinowski wskazał na trzy ważne funkcje tego procesu:

„Po pierwsze, KBWE umocniła suwerenność względem ZSRR (Rosji); Polska, podobnie jak Węgry i Czechosłowacja, postrzegając w procesie KBWE szansę na rozluźnienie powiązań z ZSRR w ramach Układu Warszawskiego i dlatego występowała z propozycjami jego wzmocnienia. Wysokie miejsce w politycznych deklaracjach oraz aktywność na forum KBWE były wyrazem tendencji do emancypacji spod wpływów ZSRR i umacniania tym samym własnej niezależności. Rozbudowa KBWE, jej częściowa instytucjonalizacja były pożądanym procesem amortyzującym wyjście Polski z Układu Warszawskiego i sprzyjającym wycofaniu wojsk ZSRR z Polski.

Po drugie, KBWE osłania reorientację Zachodu wobec Rosji; KBWE (OBWE) była dogodną płaszczyzną porozumiewania się z ZSRR i włączania jej do dialogu na temat bezpieczeństwa w celu eliminowania jej obaw przed prozachodnim kursem polskiej polityki zagranicznej.

⁷⁹ Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 26 kwietnia 1990.

Po trzecie, KBWE pogłębiała prozachodnią reorientację, będąc jedyną multilateralną instytucją umożliwiającą komunikowanie się z państwami zachodnimi w dziedzinie bezpieczeństwa i stwarzając subiektywną namiastkę gwarancji własnego bezpieczeństwa”⁸⁰.

Lawinowo następujące zmiany w międzynarodowym otoczeniu Polski, jak rozwiązanie Układu Warszawskiego, rozpad Związku Radzieckiego, niepowodzenie w złagodzeniu konfliktu w Jugosławii, próby wpływania przez Rosję na państwa Europy Środkowej i Wschodniej oraz postrzeganie Polski, przez państwa zachodu, jako obszaru granicznego oddzielającego Europę Zachodnią od Wschodu, wymusiły zmianę polskiej polityki bezpieczeństwa. Te same doświadczenia historyczne, które dyktowały kierunek budowy bezpieczeństwa w procesie KBWE, teraz kierowały Polskę w stronę sojuszu transatlantyckiego, a głównym celem stało się zbliżenie z NATO.

Pojawiły się wprawdzie koncepcje powiązania KBWE z NATO w celu opanowywania kryzysów w Europie ale sytuację skomplikowało podpisanie, przez uczestników KBWE, *Karty paryskiej*, „traktatu o rozbrojeniu konwencjonalnym” i dokumentu „o budowie środków zaufania”, co wzmocniło rolę KBWE w Europie. Zjednoczenie Niemiec i ulokowanie podstaw stabilności europejskiej w nowym systemie utworzonym pod egidą NATO potwierdził wpływ tej organizacji na bezpieczeństwo Europy. *Karta paryska* nakreśliła ramy wszechstronnego bezpieczeństwa całej Europy. Znalazły się tam stwierdzenia, takie jak: „era konfrontacji i podziału Europy dobiegła końca”, czy wizja „nowej ery demokracji, pokoju i jedności w Europie”, które według Karty miały opierać się na wartościach wspólnych wszystkim sygnatariuszom, np.: „demokracja oparta na prawach człowieka i podstawowych wolnościach, dobrobyt przez wolność gospodarczą i sprawiedliwość społeczną oraz jednakowe bezpieczeństwo dla wszystkich naszych krajów”⁸¹. Mimo wszystko opcja KBWE stopniowo traciła na atrakcyjności ale pozostawał jej wierny minister Skubiszewski, który w swoim wystąpieniu tak widział tworzenie europejskiego systemu bezpieczeństwa: „Dążymy do stworzenia i rozwoju pierwszego etapu systemu bezpieczeństwa w ramach KBWE. Jest nim bezpieczeństwo kooperatywne obejmujące szeroki wachlarz różnorodnych kroków (...). Drugi bardziej odległy cel to stworzenie systemu bezpieczeństwa zbiorowego, w tym być może kolektywnej obrony, obejmującej całą Europę. System ten mógłby zostać utworzony, gdy zostanie ustanowiony zdrowy system bezpieczeństwa kooperatywnego. (...) Drugi kierunek naszych wysiłków zmierzających do zbudowania podstaw nowego systemu bezpieczeństwa

⁸⁰ K. Malinowski, *Doświadczenie Jalty. Polska wobec idei bezpieczeństwa zbiorowego pod egidą KBWE/OBWE*, [w:] K. Malinowski (red.), *Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech*, Poznań 2003, s. 150-151.

⁸¹ Paryska Karta Nowej Europy, Warszawa 1991.

jest bardziej odległy w czasie i trudniejszy do przyjęcia i realizacji, jako że dotyczy bezpieczeństwa zbiorowego, w tym być może wzajemnej obrony wobec groźby inwazji lub faktycznego ataku. Prace nad odpowiednimi propozycjami nie powinny być odkładane. Propozycje te mogą być zrealizowane dopiero wtedy, gdy będziemy bardziej zaawansowani w naszym dążeniu do większej stabilności i szerszej współpracy na kontynencie”⁸².

Minister Skubiszewski nadal wskazywał kierunek paneuropejski polityki zagranicznej rządu w dziedzinie bezpieczeństwa, w jego wypowiedzi dostrzec jednak można coraz większy dystans do pełnej realizacji tych planów. Polsce zależało na utworzeniu kooperacyjnego systemu bezpieczeństwa zbiorowego, jednak powinien on w pełni odpowiadać interesom polskim. Minister silnie akcentował niepodzielność Bezpieczeństwa Europy wyrażając to w prawie każdej swojej wypowiedzi, 14 lutego 1991 roku, w Sejmie, powiedział: „Jeśli chodzi o bezpieczeństwo - cała Europa, włączając regiony środkowe i wschodnie, powinna być traktowana jako jeden obszar. Nie ma miejsca na selektywne traktowanie europejskiego bezpieczeństwa”.

W tej wypowiedzi pojawił się jeszcze jeden czynnik opisujący polską politykę zagraniczną tamtego okresu - przekonanie władz o marginalizowaniu Europy Środkowej, a szczególnie Polski jako strefy między rywalizującymi blokami. Minister poruszył ten temat w innej wypowiedzi uzasadniającej Niepodzielność Europy: „Jestem przeciwny wszelkim projektom opartym na koncepcji pewnego rodzaju stref szarych, buforowych lub neutralnych, które zazwyczaj stają się polem do rywalizacji, szczególnie łatwo ulegając też wpływowi potężnych państw lub mocarstw. Jest to zwłaszcza prawdziwe w odniesieniu do Polski, z jej usytuowaniem między Niemcami a Związkiem Radzieckim”⁸³.

Skubiszewski usiłował udowodnić, że nie ma żadnej, „sprzeczności” czy „współzawodnictwa” ani „opozycji” w relacjach NATO z europejskim systemem bezpieczeństwa na bazie KBWE.

W przytaczanym wystąpieniu ministra z 14 lutego 1991 roku, min. Skubiszewski powiedział, że „W miarę rozwoju ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeństwa te dwa systemy będą istniały obok siebie i będą się nawzajem uzupełniały. Nie istnieje problem dokonywania wyboru. System KBWE będzie tworzony stopniowo i dopiero z czasem wyłoni się w wyniku łączenia poszczególnych ogniw. (...) Jednak nawet w bardzo odległej przyszłości, gdy system ten wypełni się treścią, i tak będzie dosyć miejsca dla obydwu. Powinny być tak

⁸² Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 14 lutego 1991.

⁸³ Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 27-28 czerwca 1991.

wzajemnie powiązane, aby zagwarantować polityczne uczestnictwo i faktyczną obecność militarną Ameryki Północnej”.

W ocenie polskiego rządu KBWE i NATO nie miały ze sobą rywalizować wewnątrz systemu bezpieczeństwa Europy. Chyba była to błędna ocena bo choć instytucje te były w pewnym stopniu komplementarne, to nic nie wskazywało na ich równorzędność, tym bardziej że KBWE zmierzała w kierunku szerokiego systemu bezpieczeństwa ogólnoeuropejskiego.

Polska coraz częściej zabiegała o zainteresowanie państw NATO Europą Środkową i otwarcie się Sojuszu na zagrożenia bezpieczeństwa w tym regionie. Skubiszewski mówił wówczas, że „Koordynacja wysiłków Sojuszu Północnoatlantyckiego powinna przebiegać w sposób gwarantujący taki stan, aby funkcja rozległego obszaru pomiędzy Niemcami a Związkiem Radzieckim nie została sprowadzona do roli strategicznego przedpola czy wysuniętych pozycji”⁸⁴.

W końcu 1991 roku Polska skłaniała się ku budowie nowego bezpieczeństwa europejskiego opartego na KBWE, jednak brak było tej przychylności KBWE wobec NATO. Analizując wypowiedzi ministra Skubiszewskiego, można założyć, że polska polityka upatrywała w KBWE rolę koordynatora lub partnera dla równorzędnej a nawet nadrzędnej organizacji bezpieczeństwa zbiorowego, czyli NATO, który był głównym gwarantem bezpieczeństwa kontynentu europejskiego:

„Potrzebne jest współdziałanie KBWE z istniejącymi organizacjami, w tym również z Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego i Unią Zachodnioeuropejską. W perspektywie czasowej możliwy będzie związek między tymi organizacjami a systemem KBWE. Proces helsiński jest i pozostanie istotnym składnikiem polskiej polityki bezpieczeństwa. W swym obecnym kształcie KBWE pozwala utrzymywać stały dialog polityczny, daje szanse zapobiegania sytuacjom konfliktowym oraz sprzyja rozszerzaniu współpracy ogólnoeuropejskiej”⁸⁵.

Formalnie zmianę polskiej opcji w zakresie bezpieczeństwa dopiero nastąpiła w połowie 1992 roku po podpisaniu Traktatu z Federacją Rosyjską⁸⁶ i fiasku propozycji Prezydenta L. Wałęsy, NATO-Bis, koncepcji bezpieczeństwa środkowo europejskiego, która miała być bliżej nieokreśloną formułą reaktywacji Układu Warszawskiego⁸⁷.

⁸⁴ Tamże.

⁸⁵ Tamże.

⁸⁶ TRAKTAT między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy, sporządzony w Moskwie dnia 22 maja 1992 r., Dz.U. z 1993 nr 61 poz. 291, Brzmienie od 8 maja 1993r..

⁸⁷ Więcej o tej propozycji w 3 Rozdziale pracy.

25 czerwca 1992 roku, występując w Senacie RP minister Skubiszewski rozwił ewentualne wątpliwości: „Należy zakładać, że KBWE pozostanie w latach 90-tych forum dyskusji i poszukiwań dotyczących sposobów umocnienia bezpieczeństwa europejskiego. Wymienię trzy kierunki: Pierwszy: stworzenie środków możliwie wczesnego wykrywania nabrzmiewających konfliktów szczególnie o podłożu etnicznym. Drugi: stworzenie obowiązkowego systemu pokojowego rozwiązywania sporów. I trzeci: stworzenie możliwości powoływania ad hoc sił pokojowych KBWE. Zwłaszcza w tym ostatnim zakresie, mianowicie sił pokojowych, Polska odgrywa rolę inspirującą i inicjującą. Ideę takich sił przedstawił Prezydent RP (...). Wyrażona niedawno gotowość państw Sojuszu Atlantyckiego i państw Unii Zachodnioeuropejskiej do udziału w siłach KBWE tworzy dodatkowe sprzyjające elementy dla nowych rozwiązań”. (...) „Proces KBWE, obejmujący Stany Zjednoczone i Kanadę, ma istotne znaczenie dla euroatlantyckiego wymiaru naszej polityki. Utrzymanie związków naszego kontynentu z Ameryką Północną uważamy za sprawę zasadniczą dla bezpieczeństwa europejskiego. Potwierdziły to doświadczenia obu wojen światowych i doświadczenia zimnej wojny. Chcemy utrzymania tych więzi także w przyszłości. Dążymy do tego, aby przekonanie o ich potrzebie dominowało po obu stronach Atlantyku. Podstawową rolę w tym zakresie odgrywać będzie Sojusz Północnoatlantycki (...). Nie skrywamy, że naszym, długofalowym celem jest stopniowe i w ostatecznym wyniku pełne włączenie Polski w system bezpieczeństwa Sojuszu”⁸⁸.

Po upadku koncepcji Skubiszewskiego, Polska znalazła się w impasie. Stany Zjednoczone i NATO nie wyrażały większego zainteresowania problematyką bezpieczeństwa Europy, w tym środkowej. Było to szczególnie dotkliwe dla Polski ze względu na tworzenie się „szarej strefy bezpieczeństwa” a zbliżenie z NATO miało dopiero nastąpić.

Ryszard Zięba napisał, iż kraje Europy Środkowej w tym Polska „zrozumiały, że aktywny udział był jednym z czynników warunkujących ich wejście do NATO, gdyż państwa zachodnie w obawie przed odtworzeniem się politycznych podziałów Europy uznały, iż OBWE będzie ważną instytucją dialogu i współpracy z Rosją i innymi państwami, które nie zostały zaproszone do Sojuszu. Tak więc Polska wybierając prozachodnią opcję polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa musiała prowadzić równocześnie - funkcjonalnie z nią związaną bądź wręcz warunkującą ją - politykę wzmocnienia OBWE jako najszerszej struktury euroatlantyckiej”⁸⁹.

⁸⁸ K. Skubiszewski, 16 posiedzenie Senatu w dniu 25 czerwca 1992 roku. Stenogram.

⁸⁹ R. Zięba, *KBWE/OBWE w polskiej polityce bezpieczeństwa*, [w:] R. Kuźniar (red.), *Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000*, Warszawa 2001, s. 385.

Od 1992 roku, Polska coraz mocniej angażowała się w tworzenie systemu bezpieczeństwa dla Europy w oparciu o współpracę transatlantycką, odchodząc od umacniania KBWE/OBWE. Przeprowadzenie procesu wstąpienia Polski do NATO przy zmarginalizowaniu OBWE było możliwe dzięki wewnętrznemu rozbięciu w Rosji po rozpadzie Związku Radzieckiego i braku (jego) polityki wobec Europy Środkowej.

2.3. Relacje polsko-rosyjskie w okresie przemian politycznych w Europie w końcu XX w.

W drugiej połowie XX w. relacje PRL-ZSRR miały niesuwerenny charakter a polska polityka zagraniczna kształtowana była w Moskwie. Wynikało to z przynależności do tzw. bloku wschodniego. Od 1949 roku Polska była członkiem RWPG⁹⁰ a od 1955 roku członkiem sojuszu militarnego - Układu Warszawskiego⁹¹ aż do rozwiązania tych organizacji w okresie przemian ustrojowych w Polsce i w Europie w 1989 r. PRL-owskie władze realizowały politykę UW, którą nakreślał geopolityczny podział świata na Wschód i Zachód. Taki stan rzeczy utrzymywał się do połowy lat .80 kiedy to rządy na Kremlu objął Michaił Gorbaczow, który zapoczątkował przemiany ustrojowe w ZSRR a tym samym rozluźnienie więzów z podległymi Moskwie państwami.

„Pieriestrojka”⁹² miała decydujący wpływ na Polskę, jej transformację wewnętrzną i nową politykę zagraniczną państwa. Trudno określić kiedy nastąpiło nowe otwarcie w polityce ZSRR wobec Warszawy.

Od 11 do 16 lipca 1988 r. przebywał z wizytą w Polsce Michaił Gorbaczow. Być może związane to było z tą wizytą. Zapis rozmowy W. Jaruzelskiego z M. Gorbaczowem z 14 lipca 1988 r. świadczyć może o tym, że to generał bardziej obawiał się zmian, przekonując sekretarza generalnego KPZR: „Nakłaniają nas na Zachodzie do uznania Wałęsy. Mówią, że Michaił Siergiejewicz Gorbaczow zadzwonił przecież do Sacharowa. Ale Sacharow to nie Wałęsa. Jego

⁹⁰ Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG) – organizacja międzynarodowa państw bloku wschodniego koordynująca procesy ich integracji gospodarczej. Formalnie powstała 25 stycznia 1949 r.

⁹¹ Układ Warszawski (Układ o Przyjaźni, Współpracy i Pomocy Wzajemnej) – sojusz polityczno-wojskowy państw tzw. bloku wschodniego z dominującą rolą ZSRR. Układ podpisano 14 maja 1955 roku w Warszawie.

⁹² Pieriestrojka – potoczna nazwa procesu przekształceń systemu socjalistycznego w ZSRR w latach 1985-1991. Stanowiła symbol nowego kursu politycznego KPZR zapoczątkowanego przez Michaiła Gorbaczowa po objęciu przez niego w 1985 r. stanowiska sekretarza generalnego Komitetu Centralnego KPZR. Podstawowe zasady pieriestrojki (zwiększanie swobód obywatelskich, urynkwienie modernizacja gospodarki, ocieplenie stosunków z państwami zachodu) Gorbaczow nakreślił w książce: *Przebudowa i nowe myślenie dla naszego kraju i dla całego świata*, w 1988 r.

samego moglibyśmy jakoś urządzić, chociażby jako posła, albo przyjęć do Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa. Były przewodniczący wiejskiej Solidarności przecież już w niej jest. Ale za nim nie stoi żadna organizacja. A o Wałęsie tego nie można powiedzieć”⁹³. Gorbaczow nie skomentował jednak tej wypowiedzi, poinformował natomiast Jaruzelskiego, że już wkrótce nastąpią (po najbliższym plenum), „kolosalne zmiany w systemie politycznym Związku Radzieckiego”⁹⁴. Oczywiście Gorbaczow popierał jednoznacznie ekipę Jaruzelskiego. Osoby z otoczenia generała - Władysław Pożoga, Stanisław Ciosek i Jerzy Urban - w memoriale z 10 sierpnia 1988 r. napisały: „w tej chwili aktywa naszej ekipy sprowadzają się do poparcia radzieckiego. Jednak ono musi osłabnąć, nawet zaniknąć, w miarę jak okaże się nieskuteczność naszych działań. Zjawisko rozczarowania Moskwy przypieczętowujące nasz koniec może się pojawić w rezultacie jesiennej fali strajków”⁹⁵.

W kilka dni po tym rozpoczęła się w Polsce nowa fala strajków, zakończona propozycją rozmów władz z opozycją. Dało to początek zmianom, które już bezpośrednio prowadziły do transformacji ustroju⁹⁶. Do polskich władz dotarła informacja, że redakcja „Litieraturnoj Gaziety” chciałaby przeprowadzić wywiad z Lechem Wałęsą. Oczywiście jest iż, gdyby wówczas - w sierpniu 1988 r. - Wałęsa udzielił wywiadu tak wpływowej radzieckiej gazecie, znacząco umocniłoby to jego pozycję w Polsce. Nie doszło do tego staraniem polskich władz jednak Moskwa dawała zielone światło do rozpoczęcia rozmów z umiarkowaną częścią polskiej opozycji. Wzbudzało to niepokój władz w Warszawie i 23 września wizytę na Kremlu złożył sekretarz KC PZPR Józef Czyrek. Próbował on przekonać Gorbaczowa, że taktyka polskich władz zmierza do podzielenia opozycji, i wciągnięcia jej, wraz z Wałęsą, na realistyczną, konstruktywną drogę procesu pojednania narodowego. Dla Jaruzelskiego istotne znaczenie miała informacja, że Adam Michnik uzyskał zgodę na wyjazd do Moskwy. Podobne zaproszenie otrzymał Andrzej Wajda, aby „mógł osobiście zapoznać się z postępującym procesem pieriestrojki”.

21 października 1988 r. Mieczysław Rakowski rozmawiał z Gorbaczowem. Nowy premier przekonywał iż głównym celem okrągłego stołu jest uspokojenie nastrojów społecznych i rozbięcie opozycji. Uspokajał Gorbaczowa, że granice kompromisów mieszczą się w ramach ustroju socjalistycznego.

⁹³ Zapis rozmowy sekretarza generalnego KC KPZR Michaiła Gorbaczowa z I sekretarzem KC PZPR Wojciechem Jaruzelskim, 14 lipiec 1988 r., [w] A. Dudek, *Zmierzch Dyktatury...*, t. 1, s. 266.

⁹⁴ Tamże, s. 268.

⁹⁵ Memoriał z 10 sierpnia 1988 r. [w:] *Okrągły Stoi Dokumenty i materiały*, t. 1, red. W. Borodziej, A. Garlicki, Warszawa 2004, s. 172.

⁹⁶ Więcej na ten temat w rozdziale 1.2. tej pracy.

Na początku 1989 r. z Moskwy płynęły jeszcze silniejsze sygnały o coraz poważniejszym traktowaniu przez Kreml środowisk opozycyjnych w Polsce. Obawiano się, czy PZPR ma dość sił, aby obronić się przed możliwymi negatywnymi skutkami legalizacji Solidarności. Podkreślano, że „z uwagi na uwarunkowania zewnętrzne (dialog z USA)” poparcie polityczne ZSRR dla Polski ograniczy się „do solidarności systemowej”.

Monopol na kontakty z Moskwą był uważany za filarów władzy PZPR. Zapewne dlatego zdecydowano się na kolejną interwencję w sprawie kontaktów z polskimi opozycjonistami, tym razem wysyłając do Moskwy Jerzego Urbana⁹⁷.

W lutym 1989 r. w Polsce rozpoczynają się obrady okrągłego stołu w wyniku których dochodzi do zasadniczych zmian na polskiej scenie politycznej. 24 sierpnia premierem zostaje Tadeusz Mazowiecki, który 12 września nakreślił nowe kierunki polityki zagranicznej. Zwracając się do sojuszników przekonywał, że zmiany w Polsce nie wpłyną negatywnie na gospodarkę światową, zapewniał o respektowaniu zobowiązań sojuszniczych.

24 listopada 1989 r. Premier Tadeusz Mazowiecki złożył pierwszą swoją wizytę w Moskwie, spotykał się z M. Gorbaczowem a 26 listopada, wraz z polską delegacją, udał się do Katynia.

4 grudnia 1989 Premier Mazowiecki przybył wraz z generałem Jaruzelskim oraz Krzysztofem Skubiszewskim do Moskwy. Uczestniczyli w spotkaniu przywódców państw-stron Układu Warszawskiego.

7 września 1990 Rząd T. Mazowieckiego wystosował oficjalną notę w sprawie wycofania z Polski wojsk radzieckich z polski do końca 1991 r.

Rząd T. Mazowieckiego prowadził wobec ZSRR bardzo ostrożną politykę. Wraz z K. Skubiszewskim starli się unikać tematów drażliwych bardziej oddając inicjatywę Moskwie. W kwietniu 1990 r., prezydent M. Gorbaczow, przekazał Polsce listę 14589 nazwisk Polaków zabitych w Katyniu jednak zaznaczył iż czyni to na prośbę gen. Jaruzelskiego.

W Polsce wciąż stacjonowały wojska radzieckie i panowało przekonanie o możliwości zatrzymania przemian systemowych. Jednak zmiany następowały nie tylko w Polsce i w Rosji ale w całym bloku wschodnim.

W trakcie wizyty ministra spraw zagranicznych RP, Krzysztofa Skubiszewskiego w Moskwie w listopadzie 1990 r. podpisano polsko-rosyjską Deklarację o zasadach stosunków dwustronnych.

⁹⁷ Urban przebywał z wizytą w Moskwie w dniach 24-26 stycznia 1989 r.

1991 kwiecień - W Moskwie przebywał premier Jan Krzysztof Bielecki. Rozmawiał o traktacie handlowym, wzajemnym zadłużeniu i wycofaniu wojsk rosyjskich z Polski

28 czerwca 1991 r. rozwiązano RWPG a 1 lipca 1991 roku, w Pradze rozwiązano Układ Warszawski.

19 sierpnia nastąpiła próba przewrotu w i odsunięcia od władzy Michaiła Gorbaczowa. Część wojskowych oddziałów stacjonujących w Moskwie przeszła na stronę Jelcyna i kryzys został przełamany. Jednak polskie władze zwlekały z poparciem dla sił demokratycznych a L. Wałęsa wysłał list do przywódcy puczu, Janajewa o czym wspominał później zażenowany, że „czas był niepewny a w polityce trzeba zabezpieczać się na każdą ewentualność”.

8 grudnia 1991r. w Białowieży Rosja, Ukraina i Białoruś wypowiedziały układ związkowy ZSRR a 27 grudnia 1991 r. Polska oficjalnie uznała Federację Rosyjską. Pucz Giennadija Janajewa, a następnie umowa białowieska z 1991 r. położyły kres istnieniu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, ogromnego imperium, które w swej istocie było kontynuacją kilkusetletniego kierowanego przez Moskwę imperium rosyjskiego⁹⁸.

21-23 maja 1992 r. - Oficjalną wizytę w Rosji złożył prezydent Lech Wałęsa. Po rozmowach Wałęsy z prezydentem Borysem Jelcynem podpisano traktat o przyjaznej i dobrej sąsiedzkiej współpracy oraz porozumienie o wycofaniu wojsk rosyjskich z terytorium Polski⁹⁹.

2 października 1992 r. - Przebywał z wizytą w Polsce Jegor Gajdar¹⁰⁰. Podpisano wówczas „umowę o rozwoju współpracy gospodarczej między obu państwami i umowę o wzajemnej ochronie inwestycji”.

7-9 lipca 1993 r. - Minister obrony narodowej Janusz Onyszkiewicz podczas oficjalnej wizyty w Moskwie przedstawił plany związane z wstąpieniem Polski do NATO. Podpisał "Porozumienie o dwustronnej współpracy w dziedzinie wojskowej".

24-26 sierpnia 1993 r. - Prezydent B. Jelcyn przybył do Warszawy. L. Wałęsa starał się przekonać go, że Polska sama może decydować o swoich celach strategicznych. Ku zaskoczeniu B. Jelcyn przyznał rację. Pierwszy raz Rosja przyznała Polsce prawo do samodzielnego kształtowania polityki zagranicznej, także w sferze bezpieczeństwa. Warszawa niezwłocznie określiła członkostwo w NATO swoim głównym celem strategicznym. Jednak za kilka tygodni Moskwa otwarcie przeciwstawiła się rozszerzaniu NATO na Wschód. Zdaniem obserwatorów od tego momentu pogorszyły się relacje w stosunkach Warszawa-Moskwa.

⁹⁸ ZSRR rozpadł się nie na skutek wojny, a w wyniku próby reformy, która miała przywrócić mu efektywność, ale w istocie doprowadziła do jego demontażu, zob. A. Nowak, *Putin. Źródła imperialnej agresji*, Warszawa 2014, s. 4.

⁹⁹ Więcej o tym w rozdziale 3.

¹⁰⁰ Od 15 czerwca do 14 grudnia 1992 pełnił obowiązki premiera Rosji.

Kontakty polsko-rosyjskie traciły na intensywności Jelcyn nie przyjmował następnych zaproszeń. Była to więc pierwsza i ostatnia wizyta B. Jelcyna w Polsce. Zapewne wpływ na taki stan rzeczy miały też kontakty Warszawy z Kijowem. Kreml nieprzychylnie patrzył na bliskie relacje polsko-ukraińskie tym bardziej, że w tym czasie toczył się spór rosyjsko-ukraiński o flotę czarnomorską.

14-15 marca 1994 r. - Prezes Rady Ministrów RP Waldemar Pawlak przebywał w Moskwie

17-18 lutego 1995 r. Wizyta premiera Rosji Wiktora Czernomyrdina w Warszawie, odroczone w listopadzie 1994 r. w związku z incydem z 23 października 1994 r. na Dworcu Wschodnim w Warszawie¹⁰¹. Czernomyrdin i Premier Pawlak podpisali umowę w sprawie budowy gazociągu Jamał-Europa Zachodnia przez Polskę.

9-10 maja 1995 r. - Józef Oleksy Premier RP przebywał w Moskwie z okazji obchodów 50. rocznicy zwycięstwa nad faszyzmem.

9-11 kwietnia 1996 r. - Wizyta oficjalna prezydenta Aleksandra Kwaśniewskiego w Rosji (Katyń, Moskwa, Irkuck). Spotkania Kwaśniewskiego z Jelcynem, Czernomyrdinem oraz przewodniczącymi izb Zgromadzenia Federalnego.

29 czerwca 1998 r. - Kwaśniewski na Kremlu. Podczas rozmowy z polskim prezydentem Borys Jelcyn zaproponował przyjazd do Warszawy. Do realizacji tej wizyty nie doszło.

10 lipca 2000 r. - kolejna wizyta Prezydenta Kwaśniewskiego w Moskwie. Spotkał się z Władimirem Putinem, nowym przywódcą rosyjskim.

15 października 2001 r. - Kwaśniewski przebywał w Moskwie z okazji otwarcia Dni Nauki Polskiej w Rosji. Podczas spotkania z Putinem uzgodniono termin przyjazdu rosyjskiego przywódcy do Warszawy.

19-20 grudnia 2001 r. - W Moskwie przebywał premier Leszek Miller. Spotkał z Michaiłem Kasjanowem - swoim rosyjskim odpowiednikiem oraz z Putinem prezydentem Rosji.

16-17 stycznia 2002 r. - Z oficjalną wizytą przebywał w Polsce prezydent Rosji Władimir Putin. W trakcie tej wizyty pojawiło się kilka gestów symbolicznych. Putin złożył wieniec pod pomnikiem Polskiego Państwa Podziemnego i Żołnierzy AK. W Poznaniu prezydent Rosji zatrzymał się na chwilę przy pomniku ofiar poznańskiego czerwca 1956 roku i oddał hołd ofiarom. Miało to służyć zapowiedzi ocieplenia wzajemnych stosunków.

¹⁰¹ Incydent, związany z ograbieniem rosyjskich pasażerów, zażegnano po wizycie ministra spraw wewnętrznych Polski Andrzeja Milczanowskiego w Moskwie 15-19 listopada 1994 r.

Historia wzajemnych stosunków polsko-rosyjskich nie skłania do optymizmu. Relacje polsko-rosyjskie w XX w. zmieniały się niemal jak w kalejdoskopie, co osłabiało zwłaszcza mniejsze z państw i negatywnie wpływało na jego wszelkie dziedziny życia. Obustronne stosunki polsko-rosyjskie jak pokazuje historia, nigdy nie należały do najłatwiejszych. Cieniem kładła się na nich przeszłość. W celu ich poprawy potrzebna jest dobra wola z obu stron. My mamy całkowicie jasne opinie ludzi, którzy przeżyli Syberię, którzy są rodzinami ofiar katyńskich, którym niełatwo jest zamknąć ten etap. Ludzie ci domagają się sprawiedliwości, nazwania rzeczy po imieniu - i to szczególnie irytuje władze rosyjskie. Rosjanie pamiętają o swoich ofiarach, ludziach, którzy walczyli z Niemcami tutaj, w Polsce, w przekonaniu, że walczą o polską niepodległość. Reasumując na bazie historycznych doświadczeń, można by długo wymieniać powody sporów dotyczących minionych dziejów. Jednakże istotny problem polega na tym, że Rosja nie jest obecnie zdolna aby krytycznie spojrzeć na przeszłość. Z kolei Polska domaga się wręcz tego krytycznego spojrzenia. Zatem gdy nie mamy rozstrzygnięcia problemu, wiele zależy od tego, jak do niego podejmiemy. I właśnie to „odpowiednie podejście” stanowi nie lada wyzwanie. Kwestia sprowadza się do niezaostrożania sporów, spokojnego przedstawiania własnych racji, czekania na lepsze czasy oraz cierpliwości. Po stronie państwa rosyjskiego nie widać tej dobrej woli. Rosja ma skłonność do narzucania mniejszym państwom swoich reguł gry, zmienianych w zależności od kaprysu. Dotyczy to polityki, gospodarki, ale także stosunku do historii. A ponadto, z Moskwy ostatnimi czasy coraz częściej dochodzą głosy, że poprzez swe nadmierne przywiązanie do kwestii historycznych, Polska blokuje sobie możliwość rozwoju stosunków z Rosją.

Rozpad ZSSR przyniósł koniec dwubiegunowego podziału świata i zjednoczenie Niemiec. Powstało wiele niepodległych państw jednak nie wpłynęło to na wzrost bezpieczeństwa ani w Europie ani na świecie. W Europie środkowej pojawiły się inicjatywy mające zwiększyć bezpieczeństwo państw regionu. Powstała Grupa Wyszehradzka oraz inicjatywa Środkowoeuropejska Pentagonale potem przemianowana na Heksagonale ale ich oddziaływanie było niewielkie. Wiele odradzających się państw, byłych republik radzieckich, przeszło kryzys gospodarczy i polityczny i w ich wyniku do władzy powracali „komuniści” ale już w wybrani w wolnych wyborach. Ułatwiało to Moskwie odzyskanie wpływu politycznego i militarnego w drodze zachowania niektórych swoich baz wojskowych na terytoriach niezależnych państw. Inaczej było w Polsce gdzie nowe władze mimo przyjaznego nastawienia

do Moskwy musiały uwzględniać presję opinii publicznej, która była antyrosyjska co wynikało z odniesienia do historii. Mimo trudnych zaszczości historycznych można uznać, że w początkowym okresie przemian relacje polsko-rosyjskie były poprawne. Przełom nastąpił jesienią 1991 r. kiedy to podjęto działania zmierzające do formalnego uregulowania stosunków bilateralnych. Wówczas strona rosyjska postawiła warunki dotyczące wycofania wojsk sowieckich z Polski pomimo, że wcześniej bezwarunkowo wycofała swoje wojska z Węgier i z Czechosłowacji. Szczegóły dotyczące regulacji stosunków Polski z Federacją Rosyjską przedstawiono w rozdziale trzecim.

ROZDZIAŁ 3

REGULACJA STOSUNKÓW POLSKI Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ W MYŚL TRAKTATU Z 1992 ROKU

W rozdziale omówiono prace międzyrządowej komisji wspólnej przygotowującej dokumenty traktatowe. Poddano analizie dokumenty źródłowe. Przedstawiono proces tworzenia dokumentu końcowego i sporów o ostateczne zapisy traktatu. Omówiono kierunki przyszłego bezpieczeństwa międzynarodowego Polski w zależności od ostatecznych wyników zapisów traktatowych.

3. 1. Kształtowanie zapisów traktatu

Utworzony we wrześniu¹⁰² 1989 r. Rząd pod kierownictwem Tadeusza Mazowieckiego w początkowym okresie prowadził bardzo ostrożną a nawet zachowawczą politykę wobec ZSRR. W początkowym okresie przemian, zarówno T. Mazowiecki jak i M. Gorbaczow większą uwagę przywiązywali do zmian gospodarczych w swoich krajach.

Zdaniem Jana Parysa, Rząd Mazowieckiego i Bieleckiego odsuwał przystąpienie do negocjacji nad traktatem z Federacją Rosyjską. T. Mazowiecki prowadził absurdalną politykę na tym odcinku. Postanowił prowadzić dziwną grę z Niemcami. Jak twierdził, potrzebował wojsk rosyjskich stacjonujących w Polsce do szachowania Niemiec? Było to niezrozumiałe i nieuzasadnione ponieważ mieliśmy już podpisany traktat z Niemcami a zjednoczone Niemcy były już sojusznikiem NATO do którego i my (Polska) aspirowaliśmy¹⁰³.

Dopiero gdy w kampanii prezydenckiej 1990 r. pojawiło się żądanie wycofania wojsk radzieckich z Polski rząd podjął działania w kierunku unormowania relacji z ZSRR.

7 września 1990 r., Krzysztof Skubiszewski, minister spraw zagranicznych wręczył Jurijowi Kaszlewowi, rosyjskiemu ambasadorowi, notę wnioskującą rozpoczęcie rozmów w sprawie wycofania wojsk radzieckich z Polski. Było to na tydzień przed podpisaniem

¹⁰² Tadeusz Mazowiecki objął urząd premiera 24 sierpnia 1989 r., a jego rząd uzyskał wotum zaufania 12 września 1989 r.

¹⁰³ Notatka własna z rozmowy z Janem Parysem, Ministrem Obrony Narodowej w Rządzie Jana Olszewskiego. Przeprowadzona w dniu 10.04., w MSZ, Warszawa 2017 r.

„Traktatu dwa plus cztery¹⁰⁴”, który otwierał drogę do zjednoczenia Niemiec i rozpoczynał kształtowanie nowego ładu politycznego w Europie. Artykuł 4 tego traktatu stanowił, że do 1994 r. Armia Czerwona opuści terytorium byłego NRD co otwierało drogę do zakończenia radzieckiej dominacji militarnej w Europie Środkowej.

W odpowiedzi na notę wystosowaną przez K. Skubiszewskiego w listopadzie podpisano polsko-rosyjską Deklarację o zasadach stosunków dwustronnych. W celu przygotowania traktatu powołano komisję, która miała przygotować zapisy traktatu a także porozumienie regulujące zasady wycofania wojsk radzieckich z Polski. Na czele polskiej komisji stał prof. Jerzy Makarczyk¹⁰⁵ (wówczas zastępca ministra spraw zagranicznych RP) a radzieckiej również przewodniczył jeden z zastępców ministra spraw zagranicznych ZSRR. Pierwsza tura rozmów odbyła się w Moskwie i tam, jak pisze gen. Zdzisław Ostrowski¹⁰⁶, powołano trzy zespoły robocze. Pierwszy miał opracować kryteria polityczne, drugi – finansowo-majątkowe przekazywanie obiektów a trzeci zespół negocjował tranzyt Zachodniej Grupy Wojsk przez terytorium Polski. Na czele tych zespołów stali przedstawiciele zainteresowanych resortów: Grzegorz Kostrzewa-Zorbas¹⁰⁷, Witold Chodakiewicz i Jan Parys¹⁰⁸. Stronie rosyjskiej przewodniczył pracownik MSZ ZSRR a potem Federacji Rosyjskiej w randze ambasadora. Ustalono też, że prace zespołów omawiane będą na posiedzeniu plenarnym, które miało odbywać się raz miesiącu raz w jednym a raz w drugim kraju¹⁰⁹.

Rozmowy były trudne. Ja twierdzi gen. Ostrowski Rosjanie stawili sprawę jednoznacznie: dopóki Zachodnia Grupa Wojsk nie wycofa się z byłego NRD, nie mogą wycofać swoich wojsk z Polski. [...] Kolejny problem, zdaniem gen. Ostrowskiego stanowiły

¹⁰⁴ 12 września 1990 roku w Moskwie kraje te podpisały Traktat o ostatecznej regulacji w odniesieniu do Niemiec, zwany także Traktatem dwa plus cztery, który otworzył drogę do zjednoczenia Niemiec.

¹⁰⁵ Od 1989 do 1992 w kolejnych rządach zajmował stanowisko podsekretarza i sekretarza stanu w MSZ. Był negocjatorem ze strony rządu RP w sprawie wycofania wojsk radzieckich z terytorium RP.

¹⁰⁶ Gen. Zdzisław Ostrowski - Od IX1990 r. był pełnomocnikiem Rządu RP ds. Pobytu Wojsk Radzieckich w Polsce, był w Polsko-Rosyjskiej Komisji Mieszanej, w której wraz z zespołem rządowym brał udział w rokowaniach dotyczących wycofania wojsk radzieckich z Polski.

¹⁰⁷ W rządach T. Mazowieckiego, J. K. Bieleckiego i J. Olszewskiego pełnił funkcje wicedyrektora Departamentu Europy i dyrektora Departamentu Planowania i Analiz MSZ. Był głównym negocjatorem umowy o wycofaniu wojsk radzieckich z Polski. Od kwietnia do lipca 1992r. na stanowisku dyrektora biura ds. polityki obronnej w MON.

¹⁰⁸ Od 1989 r. w Centralnym Urzędzie Planowania dyrektor gabinetu, a następnie dyrektor generalny CUP, odpowiadał za politykę gospodarczo-obronną. Od grudnia 1991 r., minister obrony narodowej w rządzie J. Olszewskiego.

¹⁰⁹ Aspekty prawne oraz negocjacje związane z pobytom i opuszczeniem terytorium Polski przez Armię Czerwoną/Radziecką/Wojska Federacji Rosyjskiej. Z gen. Zdzisławem Ostrowskim rozmawiał Krzysztof Filip, [w] Armia Czerwona/Radziecka w Polsce w latach 1944-1993, studia i szkice, pod redakcją Krzysztofa Filipa i Mirosława Golona, IPN, Borne Sulinowo-Bydgoszcz-Gdańsk 2014. s. 263,264.

rozliczenia finansowo-majątkowe¹¹⁰. Ostatecznie obie strony ustaliły, że wojska Armii Radzieckiej zaczną się oficjalnie wycofywać z polski 8 kwietnia 1991 r.

W marcu 1992 r., przybył do Warszawy Szef Sztabu Armii Radzieckiej gen. Paweł Graczow i angażując się w negocjacje, tonem decydenta oznajmił, że wycofają się z Polski do końca 1993 r.

W dalszym ciągu trwał impas w rozmowach dotyczących rozliczeń finansowych. Zdaniem Ostrowskiego „w trakcie jednej z tur rozmów¹¹¹ w Moskwie strona rosyjska zaproponowała próbę utworzenia mieszanych spółek, tzw. joint venture, ale nigdy oficjalnie o tym nie rozmawiano¹¹²”. Trudno ustalić dokładnie kiedy pojawiła się po raz pierwszy propozycja takiego zapisu w umowie traktatowej ale Marcin Gogulski napisał, że już „2 kwietnia 1991 roku w Moskwie Rosjanie zaproponowali premierowi Bieleckiemu, żeby w opuszczanych przez nich bazach powstały polsko-sowieckie spółki. Wpisanie ich do międzynarodowej umowy stałoby się prawnomiędzynarodową podstawą utrzymania rosyjskiej obecności w Polsce”¹¹³. W marcu 1992 r., po spotkaniu ministrów spraw zagranicznych w Kopenhadze, rosyjska prasa cytowała gen. Graczowa, który powiedział, że „Polska zgadza się na spółki na lotniskach” i w „innych miejscach”¹¹⁴.

W dniach 13-15 kwietnia 1992 r. odbyła się 15 a zarazem ostatnia tura rozmów polsko-rosyjskich. Rozmowy ze strony polskiej prowadził sekretarz stanu w MSZ Jerzy Makarczyk a ze strony Rosji generał Paweł Graczow. 15 kwietnia w godzinach porannych Prezydent Wałęsa przyjął ministra Skubiszewskiego. Tematem rozmów były wyniki ostatniej rundy rokowań polsko-rosyjskich poświęconych kwestiom majątkowym i finansowym związanym z wycofywaniem wojsk rosyjskich z Polski¹¹⁵. Jeszcze tego samego dnia w godzinach południowych L. Wałęsa przyjął generała Pawła Graczowa. W trakcie rozmowy „Prezydent L. Wałęsa zaakcentował, że traktat o dobrym sąsiedztwie i przyjaznej współpracy oraz umowa o wycofaniu wojsk (łącznie z protokołem) będzie podstawą do ułożenia naszych wzajemnych stosunków na zupełnie nowych, korzystnych dla obu stron zasadach”¹¹⁶.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ Było 15 tur rozmów, ostatnia odbyła się w dniach 13-15 kwietnia 1992 r.

¹¹² Tamże, s. 266.

¹¹³ Przed nocną zmianą był traktat z Rosją, Marcin Gogulski, Gazeta Polska, 20 X 1995 r., Uzupełnienia kursywą: 4 VI 2012, <http://gugulskim.salon24.pl/423459,przed-nocna-zmiana-byl-traktat-z-rosja>, dostęp 5.05.2017 r.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ Archiwum Prezydenta RP Lecha Wałęsy, Biuro Prasowe Prezydenta RP, Serwis Informacyjny, Warszawa, dnia 15 kwietnia 1992 r., dok. Nr 309 A.

¹¹⁶ Archiwum Prezydenta RP Lecha Wałęsy, Biuro Prasowe Prezydenta RP, Serwis Informacyjny, Warszawa, dnia 15 kwietnia 1992 r., dok. Nr 309 B.

PÓLNOČNA GRUPA WOJSK W POLSCE (w latach 1989-1993)*

Rys. 3.1 Bazy sowieckich wojsk w Polsce.

Źródło: Gazeta wyborcza,

http://wyborcza.pl/alehistoria/1,121681,14601241,Armia_Radziecka_z_toba_od_dziecka.html, dostęp 05.05.2017 r.

Po zakończonych rozmowach następnego dnia, 16 kwietnia Gazeta Wyborcza pisała:

„Min. Skubiszewski ograniczył się do stwierdzenia, że jest zadowolony z osiągniętego, kompromisu oraz że są duże szanse na szybkie zaaprobowanie go przez rząd. Dodał, że ten osiągnięty po blisko roku sukces był możliwy, bo obie strony dokładnie wiedziały, czego chcą i miały odpowiednie pełnomocnictwa po raz pierwszy były to rozmowy na szczeblu rządowym, a Graczow reprezentował bezpośrednio prezydenta Jelcyna.

[W tym samym tekście] Gen. Graczow ujawnił dziennikarzom, że:

- Polska gwarantuje swój udział w stworzeniu w Rosji warunków bytowych (chodzi głównie o mieszkania) dla oficerów wycofywanych jednostek;

- pozostające w Polsce obiekty wojskowe armii b ZSRR (np. lotniska, poligony, domy) będą zagospodarowane przez spółki polsko-rosyjskie, a ewentualne zyski pokryją wszelkie koszty związane z wycofaniem jednostek z Polski;

- ponoszone przez stronę polską koszty nie będą obciążać budżetu państwa.

Porozumienie uzyskało już aprobatę prezydenta Wałęsy, który przyjął gen. Graczowa w środę po południu. Wydaje się, że wszystkie problemy zostały wyjaśnione powiedział rzecznik prezydenta Andrzej Drzycimski po półgodzinnym spotkaniu.¹¹⁷

Ostateczna wersja traktatu została przyjęta przez obóz prezydencki i stronę rosyjską ale nie znał jej rząd. Zastanawiająca jest zatem wypowiedź min. Skubiszewskiego, który z jednej strony mówił o właściwych pełnomocnictwach a z drugiej strony wyraża zaniepokojenie w kwestii akceptacji zapisów przez rząd RP. Z zapisami protokołu dodatkowego nie zgadzał się też gen. Ostrowski, który poinformował o tym premiera Olszewskiego a następnie swoje krytyczne stanowisko w sprawie powołania spółek polsko-rosyjskich przedstawił na posiedzeniu prezydium Rady Ministrów¹¹⁸.

5 maja premier Jan Olszewski spotykał się z prezydium rządu. Na spotkaniu obecny jest również gen. Zdzisław Ostrowski, który przedstawia swoje krytyczne stanowisko w sprawie zapisu dot. spółek polsko-rosyjskich. Siedmiu ministrów uznało za groźny dla bezpieczeństwa Polski artykuł siódmy protokołu finansowego:

„W oparciu o część obiektów wybudowanych ze środków wojsk [b. ZSSR] i przekazanych Stronie polskiej umawiające się strony stworzą sprzyjające warunki dla zorganizowania wspólnych przedsiębiorstw o przeznaczeniu cywilnym”.

Za niepotrzebny i szkodliwy rząd uznał też artykuł piąty:

„Strona Polska, rozumiejąc problemy związane z osiedleniem żołnierzy wycofywanych z Polski, zapewnia swoje uczestnictwo w miarę możliwości w budowie domów dla wojsk wycofywanych z terytorium Polski. Formy i rozmiar tego uczestnictwa będą dodatkowo określone do końca 1993 roku”.

Swoje zastrzeżenia do protokołu finansowego rząd postanowił przedstawić prezydentowi. Premier poinformował prezydenta o zastrzeżeniach rządu, ale decyzje w tej sprawie zostały odłożone do spotkania z marszałkami Sejmu i Senatu.

¹¹⁷ Sceda po armii b. ZSRR w joint venture, Edward Krzemień, Gazeta Wyborcza nr 863, wydanie z dnia 16/04/1992, str. 2, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6042556,19920416RP-DGW,Sceda_po_armii_b_ZSRR_w_joint_venture,.html, dostęp 10.04.2017 r.

¹¹⁸ Aspekty prawne... cyt. s. 266.

Rząd znalazł się w sytuacji niezręcznej. Negocjatorzy bronili uzgodnionych z Rosjanami dokumentów a [mniejszościowy] rząd nie mógł liczyć na poparcie większości Sejmowej. Prezydent zaczął jawną kampanię przeciw rządowi. Domagał się aby zmiany w dokumentach mógł negocjować już tylko Prezydent i MSZ.

Rys. 3.2 Krzysztof Skubiszewski w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (fot. Piotr Skubiszewski, maj 1992)

Źródło: <http://www.skubi.net/nato.html> dostęp 05.05.2017 r.

Tymczasem minister Skubiszewski 8 maja obwieszcza w Sejmie, że „rozmowy o traktacie zakończyły się pomyślnie”, a w sprawie regulacji finansowych związanych z wycofywaniem wojsk rosyjskich „osiągnięty został ostatnio istotny postęp”. Bagatelizuje kwestie spółek polsko-rosyjskich. 11 maja, w Belwederze, premier rozmawia z Prezydentem w obecności marszałków Sejmu i Senatu Wiesława Chrzanowskiego i Augusta Chełkowskiego oraz ministra Krzysztofa Skubiszewskiego. Spotkanie odbywało się w tajemnicy i nie wydano z niego żadnego komunikatu. Odrębną rozmowę odbył w Belwederze minister Antoni Macierewicz. Usiłował przekonać L. Wałęsę, że zgoda na polsko-rosyjskie spółki to zagrożenie

dla Polski ale jego oponentem jest minister M. Wachowski. 14 maja 1992 r. Biuro Prasowe Prezydenta ogłasza, że wizyta w Moskwie zacznie się za tydzień.

15 maja Iwo Byczewski wiceminister (MSZ) parafuje wszystkie dokumenty w formie wynegocjowanej przez Makarczyka. Ze strony rosyjskiej uczestniczy ambasador Jurij Kaszlew. Premier i ministrowie nie zostali na czas poinformowani o parafowaniu dokumentów traktatowych. Tego samego wieczora Prezydent L. Wałęsa rozmawiał w Belwederze z premierem J. Olszewskim. Wałęsa nalegał by rząd zaakceptował traktat przed terminem¹¹⁹.

19 maja Gazeta Wyborcza ujawnia informacje o rozbieżnościach w opinii członków rządu w sprawie parafowanego traktatu. Podaje, że kilku ministrów może podać się do dymisji na znak protestu przeciwko parafowaniu traktatu i umowy mimo zgłaszanych sprzeciwów¹²⁰.

Spór w rządzie toczył się pomiędzy K. Skubiszewskim Ministrem Spraw Zagranicznych, który gotów był podpisać parafowany traktat a innymi ministrami, zgłaszającymi sprzeciw wobec niektórych zapisów. Premier Jan Olszewski domagał się od Skubiszewskiego zaakceptowania stanowiska rządu, którego był ministrem i miał go reprezentować podczas negocjacji w Moskwie¹²¹.

Premier Olszewski był przekonany, że stanowisko rządu zostało precyzyjnie wyartykułowane i zaproponowane uwagi uwzględnione w tekście traktatu, „...to była zupełnie zasadnicza sprawa i została bardzo zasadniczo przeze mnie postawiona i to było przedmiotem dwóch czy trzech spotkań przed wyjazdem Wałęsy do Moskwy. Spotkań w takim gronie, oczywiście bardzo tajnych, ale w gronie marszałka sejmu i senatu, ministra spraw zagranicznych, Wałęsy i moim, gdzie moje stanowisko było bardzo stanowczo przekazane i w tym zakresie zadeklarowane wsparcie i aprobata dla tego stanowiska rządowego ze strony obydwu marszałków Sejmu i Senatu...”¹²².

3. 2. Podpisanie i postanowienia traktatu

15 maja Iwo Byczewski, ze strony polskiej i ambasador Jurij Kaszlew, ze strony rosyjskiej parafują wszystkie dokumenty traktatu, który za tydzień, 22 maja ma być podpisany

¹¹⁹ Spotkanie w Belwederze [podpis] (PAP, wz) Gazeta Wyborcza nr 886, wydanie z dnia 15/05/1992, s. 2, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6028916,19920515RPDGW,Spotkanie_w_Belwederze,.html, dostęp, 5.04.2017 r.

¹²⁰ Traktat dzieli rząd [podpis] (krzem, wz), Gazeta Wyborcza nr 889, wydanie z dnia 19/05/1992, str. 3, RP-DGW http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6001388,19920519RP-DGW,Traktat_dzieli_rzad,.html dostęp, 5.4.2017 r.

¹²¹ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim Premierem Rządu RP, przeprowadzona 2.03.2017 r.

¹²² Tamże.

w Moskwie. 19 maja w godzinach przedpołudniowych premier Olszewski informuje prezydenta Wałęsę o zastrzeżeniach rządu do niektórych zapisów traktatu. Pytany później przez dziennikarzy, premier zaprzeczył jakoby prezydent wymusił na nim zgodę na traktat polsko-rosyjski¹²³. Tego samego dnia w Belwederze prezydent spotyka się z członkami komisji spraw zagranicznych sejmu, którzy zdaniem rzecznika prezydenta, nie wnieśli zastrzeżeń do treści zawartych w traktacie. Tego dnia do późnych godzin nocnych obradowało prezydium Rady Ministrów a podjęta uchwała nie wyrażała zgody rządu na zapisy art. 5 i art. 7 umowy dotyczącej wycofania wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski. Uchwała zostaje przyjęta jednogłośnie a minister Skubiszewski uczestniczył w spotkaniu. 20 maja premier i minister spraw zagranicznych informują prezydenta o przyjętym stanowisku. Informacja nie została przekazana do publicznej wiadomości ponieważ obrady ministrów były niejawne. W przeddzień wyjazdu do Moskwy Wałęsa oświadczył, że traktat zostanie podpisany choć wyraził zaniepokojenie zgłoszonymi zastrzeżeniami rządu¹²⁴. 21 maja podczas 15 posiedzenia sejmu, poseł Porozumienia Centrum, Marek Dziubek składa wniosek o rozszerzenie porządku obrad o debatę nad treścią porozumień przygotowanych do podpisu w Moskwie. „...Dzisiaj rozpoczyna się wizyta pana prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w Moskwie. Podczas tej wizyty mają być podpisane dokumenty, które będą kształtowały wzajemne stosunki pomiędzy Polską i Rosją przez najbliższe kilkanaście lat. O wadze tej wizyty nie muszę nikogo na tej sali przekonywać...”¹²⁵ apelował Poseł Marek Dziubek. Wniosek poparło zaledwie 68 posłów a 170 głosowało przeciw.

W takiej atmosferze wokół-traktatowej, 21 maja 1992 r. Prezydent Lech Wałęsa wraz z ekipą wylatuje do Moskwy. Nie zabierał jednak ze sobą gen. Zdzisława Ostrowskiego, który był pełnomocnikiem Rządu RP ds. Pobytu Wojsk Radzieckich w Polsce i brał udział w rokowaniach traktatowych. Jeszcze przed wylotem, Andrzej Drzycimski, rzecznik prezydenta oświadcza, że rząd nie wniósł żadnych zastrzeżeń wobec zapisów traktatu, natomiast uwagi do towarzyszących traktatowi dokumentów, jakby zostały wycofane ponieważ nie znalazły „formalnego wyrazu”.

¹²³ Nie mówili o dymisjach?, Agnieszka Kublik, Gazeta Wyborcza nr 890, wydanie z dnia 20/05/1992, str. 4, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6030207,19920520RP-DGW,Nie_mowili_o_dymisjach,.html, dostęp 5.04.2017 r.

¹²⁴ Podpisać Traktat, Edward Krzemień, Gazeta Wyborcza nr 891, wydanie z dnia 21/05/1992, str. 1, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6001336,19920521RP-DGW,Prezydent_Lech_WalesaPODPISAC_TRAKTAT,.html, dostęp 5.04.2017 r.

¹²⁵ Wypowiedzi na posiedzeniach Sejmu RP I kadencji, 1 kadencja, 15 posiedzenie, 1 dzień (21.05.1992), Poseł Marek Dziubek, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata1.nsf>, dostęp 5.05.2017 r.

Zaalarmowany tym oświadczeniem premier zdał sobie sprawę z wagi problemu. Był przekonany, że traktat zostanie podpisany bez uwzględnienia zastrzeżeń rządu. Rzeczywiście została w tej sprawie podjęta uchwała rządu ale posiedzenie było niejawne i jej treść została przekazana prezydentowi to nie można było ujawnić protokołu z tajnego posiedzenia¹²⁶. W tej sytuacji premier z najbliższymi współpracownikami postanowił raz jeszcze przesłać stanowisko rządu dla grupy negocjacyjnej wprost do Moskwy¹²⁷. Obecny na spotkaniu Jan Parys stwierdził, że z uwagi na rangę sprawy stanowisko musi być przekazane w formie pisemnej drogą dyplomatyczną¹²⁸. Ponieważ z powodu na ograniczenie czasowe i pilność sprawy, nie można było użyć kuriera dyplomatycznego a tajnego dokumentu nie można było przesłać jawną łącznością zdecydowano się na szyfrową łączność radiową¹²⁹.

Odszyfrowaną w ambasadzie Polskiej w Moskwie depezę, dostarczono Lechowi Wałęsie 22 maja w godzinach porannych. W obliczu oficjalnego protestu Rządu RP i braku jego zgody dla podpisania traktatu z protokołami dodatkowymi prezydent Wałęsa i minister Skubiszewski zmuszeni byli negocjować nowe zapisy „Protokołu między Rzędem Rzeczypospolitej Polskiej a Rzędem Federacji Rosyjskiej o uregulowaniu majątkowych, finansowych i innych spraw związanych z wycofaniem wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski” w artykułach 5 i 7.

Art. 5 (przed) „Strona Polska, rozumiejąc problemy związane z osiedleniem wycofywanych z Polski zapewnia swoje uczestnictwo, w miarę możliwości, w budowie domów dla wojsk wycofywanych z terytorium Polski. Formy i rozmiar tego uczestnictwa będą dodatkowo określone do końca 1993 roku”.

Art. 5 (po szyfrogramie): „Rozumiejąc problemy związane z osiedleniem kadry wojskowej wycofywanej z Polski, Rzeczpospolita Polska i Federacja Rosyjska będą poszukiwać na świecie wspólnych rozwiązań”.

Art. 7 (przed) „Obie strony stworzą sprzyjające warunki dla powstania na części obiektów wybudowanych w Polsce ze środków armii ZSRR wspólnych przedsiębiorstw polsko-rosyjskich.”

Art. 7 (po szyfrogramie): „RP i Federacja Rosyjska będą podejmować działania na rzecz rozwoju współpracy i będą poszukiwać powodów tej współpracy.”

¹²⁶ Dokumentacja niejawna Kancelarii Prezesa Rady Ministrów znajduje się Archiwum Akt Nowych i opatrzona jest klauzulą tajności. Dostęp wyłącznie na podstawie poświadczenia w zakresie bezpieczeństwa dostępu do informacji niejawnych stosowną do tych akt.

¹²⁷ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim Premierem Rządu RP, przeprowadzona 2.03.2017 r.

¹²⁸ Notatka własna z rozmowy z Janem Parysem, Ministrem Obrony Narodowej w Rządzie Jana Olszewskiego. Przeprowadzona w dniu 10.04., w MSZ, Warszawa 2017 r.

¹²⁹ Tamże.

Ostatecznie został uzgodniony protokół w kształcie korzystniejszym dla Polski, niż protokół w wersji zaproponowanej przez L. Wałęsę i proponowany w wersjach poprzednich.

Rys. 3.3 Prezydent Lech Wałęsa, podpisanie traktatu pomiędzy Polską a Federacją Rosyjską, Moskwa 22.05.1992 r.

Źródło: Archiwum Kancelarii Prezydenta RP.

Zapisy przeciw którym protestował rząd miały umożliwić Rosjanom pozostawienie w Polsce swoich finansowych i wywiadowczych aktywów w postaci pozostających, poza polską kontrolą baz wojskowych, przekształconych w spółki „join venture” co zalegalizowałyby ich obecność na stałe co absolutnie zamknęłoby starania Polski o wejście do NATO.¹³⁰ Taką samą opinię wyrazili inni członkowie rządu: minister obrony narodowej Jan Parys¹³¹, minister spraw wewnętrznych Antoni Macierewicz¹³² i szefa urzędu ochrony państwa Piotr Naimski¹³³ - członków Rządu RP w latach 1991-1992 potwierdza, że konsekwencją podpisania traktatu

¹³⁰ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim, cyt.

¹³¹ Notatka własna z rozmowy z Janem Parysem, cyt.

¹³² Notatka własna z rozmowy z Antonim Macierewiczem, ministrem spraw wewnętrznych w rządzie J. Olszewskiego, przeprowadzona 10 marca 2017r. w Warszawie.

¹³³ Tamże.

z Federacją Rosyjską w wersji proponowanej przez Lecha Wałęsę byłoby zablokowanie Polsce możliwości wstąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Rys. 3.4 Prezydent Borys Jelcyn, podpisanie traktatu pomiędzy Polską a Federacją Rosyjską, Moskwa 22.05.1992 r.

Źródło: Archiwum Kancelarii Prezydenta RP.

Po pozytywnym dla rządu polskiego załatwieniu punktów spornych w dniu 22 maja 1992 r. w Moskwie podpisano szereg dokumentów regulujących stosunki Polski z Federacją Rosyjską, wśród nich:

- Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy.
- Konwencja Konsularna między RP a Federacją Rosyjską.
- Umowa między Rządem RP a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych.
- Umowa między Rządem RP a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie unikania podwójnego opodatkowania w zakresie podatków od dochodu i majątku.

- Porozumienie między Rządem RP a Rządem Federacji Rosyjskiej o współpracy północno-wschodnich województw RP i Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej.¹³⁴

Oraz regulacje dot. wycofania wojsk byłego ZSRR z Polski:

- Układ między Rzeczpospolitą Polską a Federacją Rosyjską w sprawie wycofania wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski.

- Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o uregulowaniu spraw transportowych związanych z wycofaniem wojsk Federacji Rosyjskiej z terytorium Polski.

- Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o tranzycie przez terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wojsk Federacji Rosyjskiej wycofywanych z Republiki Federalnej Niemiec.

- Protokół dodatkowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie sprzedaży mienia ruchomego wojsk Federacji Rosyjskiej.¹³⁵

„Lech Wałęsa przywiózł z Moskwy plik ważnych dokumentów”¹³⁶ – pisała Gazeta Wyborcza, ale przywiózł też postanowienie odwołania rządu. Chyba jeszcze w trakcie jego [Wałęsy] podróży powrotnej dowiedziałem się, że złoży wniosek o odwołanie rządu¹³⁷ – wspominał J. Olszewski. W każdym razie gdy wylądował na lotnisku w Warszawie, to już było wiadomo, że taki wniosek będzie. To oczywiście oznaczało bardzo trudną sytuację dla rządu ale najważniejsze było, że uniemożliwiliśmy podpisanie tego protokołu.¹³⁸ Cena była ogromna ale nasz upór w sprawie tego traktatu uchronił Polskę przed pozostawaniem w kręgu wpływów politycznych i militarnych Moskwy, czyli przed tym co jest dzisiaj na Ukrainie czy Białorusi¹³⁹ – wspominał J. Olszewski.

Podsumowując wydarzenia towarzyszące podpisywaniu traktatu i dodatkowe negocjacje w Moskwie gdzie Wałęsa i Skubiszewski, którzy mieli gotowe wersje zapisów, które chcieli przeforsować warto pokusić się o próbę odpowiedzi na pytanie: Dlaczego tak łatwo zgodzili się na zmianę zapisów art. 5 i 7 protokołu?

¹³⁴ MSZ <https://traktaty.msz.gov.pl/bap.php>

¹³⁵ Polska - Rosja: traktat o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy podpisany przez prezydentów Lecha Wałęsę i Borysa Jelcyna dnia 22 maja 1992 w Moskwie oraz inne dokumenty - Polski Instytut Spraw Międzynarodowych z inicj. Biura Prasowego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (1992).

¹³⁶ Wałęsa rozbił bank, Leon Bójk o rezultatach wizyty prezydenta RP w Rosji, Gazeta Wyborcza nr 122, wydanie z dnia 25/05/1992, str. 7, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,95835,19920525RP-DGW,Walesa_rozbil_bank,.html, dostęp 4.05.2017 r.

¹³⁷ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim..., cyt.

¹³⁸ Tamże.

¹³⁹ Tamże.

Gdyby Wałęsa podpisał traktat mino naszego [Rządu] sprzeciwu w tej sprawie to przekroczyłyby swoje pełnomocnictwa i uprawnienia w tym zakresie. Przyjęłoby to formę skandalu międzynarodowego, który musiałby zostać upubliczniony i musiałby stać się przedmiotem dyskusji w Warszawie i na arenie międzynarodowej.¹⁴⁰

Trudno doszukiwać się u L. Wałęsy znajomości przepisów prawa międzynarodowego ale głównym negocjatorem był też minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski, któremu trudno odmówić kompetencji w polityce międzynarodowej. Ponadto w kwietniu 1990 r. to właśnie on podpisywał adaptację na grunt prawa polskiego Konwencję Wiedeńską o Prawie Traktatów¹⁴¹ i musiał wiedzieć, że po zgłoszeniu protestu wyrażonego przez rząd w formie „formalnego wyrazu” zachodzi tu przekroczenie pełnomocnictwa co stanowi podstawę do uznania umowy za nieważną.

3.3. Bezpieczeństwo międzynarodowe Polski w świetle traktatu z Federacją Rosyjską z maja 1992 r.

Kiedy minister spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski podpisywał (parafował) 10 grudnia 1991 r. Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich o podstawach dobrosąsiedzkich stosunków i przyjaznej współpracy¹⁴² nie istniał już Układ Warszawski a ZSRR miał za dwa tygodnie przestać istnieć. W umowie tej jednak zawarto klauzulę:

„Wszędzie tam, gdzie niniejszy traktat wymienia ZSRR, odnosi się on wyłącznie do przyszłej wspólnoty państw, jaka powstaje lub powstanie w miejsce ZSRR. Podpisanie traktatu nastąpi po ukonstytuowaniu się takiej wspólnoty, stosownie do decyzji stron” co umożliwiło kontynuację prac na przygotowaniu ostatecznej wersji traktatu z protokołami dodatkowymi. To właśnie w tych protokołach dodatkowych do traktatu głównego określona miała być przyszłość bezpieczeństwa międzynarodowego RP. Negocjacje w sprawie wyprowadzenia wojsk byłego ZSRR przeciągały się i do chwili podpisania traktatu nie było oczywiste czy opuszczą terytorium polski czy w jakiejś formie zachowają swoją stałą obecność. Rząd Olszewskiego już w grudniu 1991 r. zadeklarował, że priorytetem jego polityki zagranicznej

¹⁴⁰ Tamże.

¹⁴¹ KONWENCJA WIEDEŃSKA O PRAWIE TRAKTATÓW sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r., Dz. U. z dnia 2 listopada 1990 r.

¹⁴² MSZ RP, Departament Prawno-Traktatowy, archiwum, kopia z zbiorach autora.

w kwestii bezpieczeństwa będzie przystąpienie do NATO. Jednak był to rząd mniejszościowy a polska scena polityczna w tym względzie nie była jednoznaczna. Minister Skubiszewski nie był zwolennikiem tak jednoznacznej więzi Polski z Zachodem. Uważał, że polska powinna szukać swojej bezpiecznej pozycji w środowisku europejskim. Wielokrotnie mówił o konieczności budowania europejskiego systemu bezpieczeństwa, który miał mieć swoje oparcie w OBWE. W negocjacjach z Rosją polska też nie miała mocnej pozycji. Podczas puczu Janajewa w sierpniu 1991 r. w Moskwie, rząd polski nie poparł demokratycznej władzy, której lider i zwycięzca – Jelcyń był od grudnia 1991 r. przywódcą Federacji Rosyjskiej. Co więcej prezydent Wałęsa wystosował list do Janajewa uznając jego racje. Przewodniczący komisji konstytucyjnej parlamentu rosyjskiego pytał wówczas: „Gdzie byliście Polacy?”¹⁴³ w tej samej wypowiedzi sugerował, że na miejsce Układu Warszawskiego i RWPG powstanie jakiś nowy sojusz zrzeszający część republik sowieckich i państw Europy Środkowej¹⁴⁴. Jan Olszewski wspomina, że Leonid Kuczma poinformował go o dziwnych propozycjach L. Wałęsy, który nakreślał plany budowy osi wojskowo politycznej Moskwa-Kijów-Warszawa-Mińsk co miało pozwolić Niepodległej Ukrainie na utrzymanie arsenału nuklearnego¹⁴⁵. W początkach 1992 r. w polskiej polityce zaznaczały się dwa nurty polityki zagranicznej. Obóz prezydencji, który zmierzał do wspólnoty z Moskwą i obóz rządowy, który przyszłe bezpieczeństwo polski wiązał z NATO. Ten drugi nie był jednolity ponieważ MSZ był pod wpływem prezydenta i w mniejszym stopniu realizował politykę rządu co z całą wyrazistością ujawniło się w końcowym etapie formułowania zapisów traktatu polsko-rosyjskiego. Przy mało widocznych różnicach w traktatowych negocjacjach prezydent Wałęsa potrafił zaskakiwać „własnymi” koncepcjami.

Warto tu przypomnieć, że kiedy urząd premiera obejmował, w grudniu 1991 r., Jan Olszewski MSZ miał nadal kierować Krzysztof Skubiszewski narzucony przez L. Wałęsę. Takie podwójne podporządkowanie Skubiszewskiego - rząd-MSZ-Belweder - dawało mu dużo swobody ale też nosiło brak spójności w polityce zagranicznej. Przykładem tego była propozycja utworzenia NATO-bis i EWG-bis, zgłoszona przez Lecha Wałęsę podczas wizyty w Niemczech w kwietniu 1992 r. Pomysł Wałęsy był zaskoczeniem dla wszystkich, nie tylko w Polsce ale też w Niemczech gdzie prasa niemiecka nazwała to dowcipem a K. Skubiszewski „figurą retoryczną”. Jednak pewne fakty wskazują na to, że L. Wałęsa nie wymyślił tego pod

¹⁴³ Gdzie byliście Polacy, Rozmawiał Konstanty GEBERT Praga, 25 sierpnia 1991, Gazeta Wyborcza nr 670, wydanie z dnia 29/08/1991, str. 8, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6025975,19910829RP-DGW,Gdzie_bylisciePolacy,.html, dostęp 4.05.2017 r.

¹⁴⁴ Tamże.

¹⁴⁵ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim..., cyt.

wpływem chwili na potrzeby swojego wystąpienia w Bundestagu. Otóż, w przeddzień wizyty w Niemczech, spotkał się w Belwederze z prezydentem Włoch – Francesco Cossigą i tam w trakcie rozmowy uznał za niezbędne powołanie NAT-bis EWG-bis¹⁴⁶. Prezydent Włoch po spotkaniu odleciał do Moskwy. Dwa tygodnie wcześniej L.W. spotkał się z Ambasadorem RP w Moskwie, Stanisławem Cioskiem. Tematem rozmów było omówienie tematyki najbliższych wizyt zagranicznych Prezydenta¹⁴⁷. Nie sposób doszukać się bezpośrednich związków tej inicjatywy z przygotowywanym wówczas traktatem. Nieprzypadkowe było jego ogłoszenie w trakcie finalizowania zapisów traktatowych. Wprawdzie zaraz po zgłoszeniu pomysłu NATO-bis, min. Skubiszewski wydał notę do wszystkich placówek dyplomatycznych Polski za granicą:

„W razie pytań środków masowego przekazu dotyczących EWG-BIS i NATO-BIS proszę objaśniać, z powołaniem się na p. ministra, że używając tych określeń prezydent RP nie zmienił niczego w polityce RP dotyczącej współpracy ze Wspólnotami Europejskimi i NATO. Określenie EWG-BIS należy rozumieć, jako konieczność współdziałania także z Zachodem i jego organizacjami dla odbudowy stosunków gospodarczych, w szczególności handlu, Europa Środkowo-Wschodnia - państwa b. ZSRR. Określenie NATO-BIS należy rozumieć, jako całość środków współpracy i współdziałania z rejonem północnoatlantyckim wobec możliwości, jakie stwarza m.in. północnoatlantycka, współpraca oraz wobec faktu, że obecnie NATO wyklucza przyjęcie nowych członków”¹⁴⁸ – to L. Wałęsa jeszcze kilkakrotnie powracał w wypowiedziach publicznych do tej inicjatywy przed podpisaniem traktatu z Rosją. Jej powstanie nie jest jasne a autorzy polityki zagranicznej nie mieli wiedzy o niej. Zatem należy przypuszczać, że jej pomysł nie był polski i może przedwcześnie ogłoszony a przewidziany był na następny etap, już po podpisaniu traktatu. Kiedy powstałyby polsko-sowieckie spółki w bazach a wpisanie ich do umowy międzynarodowej stanowiłoby prawną (międzynarodową) podstawę utrzymania rosyjskiej obecności w Polsce. Pewną wskazówką mogą być wypowiedzi J. Onyszkiewicza, który w wystąpieniu sejmowym w listopadzie 1992 r., koncepcję NATO-bis za odpowiedź „na pewną potrzebę zajęcia się sprawą bezpieczeństwa krajów Europy Środkowo-Wschodniej”,

¹⁴⁶ Przelotem w Belwederze [podpis] (AFP. PAP), Gazeta Wyborcza nr 848, wydanie z dnia 30/03/1992, str. 2, Archiwum GW 1998,2002,2004, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6027613,19920330RP-DGW,Przelotem_w_Belwederze,.html, dostęp 5.04.2017 r.

¹⁴⁷ Archiwum Prezydenta RP Lecha Wałęsy, Biuro Prasowe Prezydenta RP, Serwis Informacyjny, Warszawa, dnia 10 marca 1992 r., dok. Nr 282.

¹⁴⁸ Nota MSZ, Gazeta Wyborcza nr 853, wydanie z dnia 04/04/1992, str. 1, RP-DGW http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6039182,19920404RP-DGW,Nota_MSZ,.html, dostęp 5.04.2017 r.

a kilka lat później, mówił o możliwym „związku między NATO-bis a opóźnieniem starań o wejście do NATO”¹⁴⁹.

Rząd J. Olszewskiego zapoczątkował w Polsce dyskusję o przystąpieniu do NATO choć w owym czasie było to bardzo trudne i raczej należało pojmować jako perspektywę czasowo odległą. Wprawdzie deklaracja wspólna Trójkąta Wyszehradzkiego z 6 maja 1992 r. zapowiadała starania o wejście do NATO i współpracę trzech państw to jak to określił K. Skubiszewski w swoim wystąpieniu w sejmie 8 maja, „była to polityka słów i życzeń”.

Zwrot w polskiej polityce zagranicznej nastąpił dopiero po podpisaniu traktatu z Rosją 22 maja 1992 r. i sporze jaki wystąpił wokół zapisów tego traktatu. Upór rządu Olszewskiego zamknął etap orientacji wschodniego kierunku w polityce bezpieczeństwa państwa. Wprawdzie rząd zapłacił za swój upór dymisją ale przyniosło to swój efekt. Premier nowego rządu Hanna Suchocka podczas wystąpienia w sejmie 10 lipca 1992 r. powiedziała: „mój rząd będzie dążył do tego, aby bezpieczeństwo Polski było równe bezpieczeństwu innych państw europejskich, wiążąc to z przybliżeniem perspektywy członkostwa Polski w sojuszu Północnoatlantyckim”¹⁵⁰. Nie bez znaczenia dla orientacji pro zachodniej był inny aspekt bezpieczeństwa Polski, czyli miejsce zjednoczonych Niemiec w europejskim systemie bezpieczeństwa. Wpisanie atlantyckiego kierunku w założeniach polityki bezpieczeństwa nastąpiło w podpisanych przez prezydenta i przyjętych przez Komitet Obrony Kraju 2 listopada 1992 r.¹⁵¹. O członkostwie w NATO jako polskiej racji stanu mówił też już K. Skubiszewski w sejmie w styczniu 1993 r. Dopiero jednak po wyborach do sejmu w 1993 r. przywódcy SLD zaczęli coraz głośniej mówić o potrzebie wstąpienia do NATO a poparcie dla opcji euroatlantyckiej Aleksander Kwaśniewski uznał za jeden z ważniejszych punktów wyborczego programu w wyborach prezydenckich. Z jednostronnego poparcia obozu solidarnościowego w 1992 r. przerodziła się w konsensus ponadpartyjny co było najważniejszym czynnikiem wzmacniającym atlantyckie aspiracje Polski. Wzrastało też poparcie społeczne dla akcesji do NATO które w 1966 r. wynosiło blisko 75% i na takim poziomie utrzymywało aż do czasu przystąpienia do sojuszu.

1 IX 1993 - Lech Wałęsa w wystosowanym do Sekretarza Generalnego NATO liście potwierdził, że członkostwo w NATO priorytetem polskiej polityki zagranicznej.

¹⁴⁹ Akcesja Polski do NATO – okiem historyka i uczestnika, Robert Kupiecki, [w]Bezpieczeństwo narodowe, I – 2014/29, BBN Warszawa, <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15721/41-75sRobertKupiecki.pdf> dostęp 5.04.2017 r.

¹⁵⁰ Stenogram posiedzenia sejmu z dn. 10 lipca 1992 r.

¹⁵¹ Założenia polskiej polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej.

2 II 1994 - Premier Waldemar Pawlak, w Kwaterze Głównej NATO w Brukseli podpisał Ramowy Dokument Partnerstwa dla Pokoju.

5 VII 1994 - Polska i NATO przyjęły indywidualny Program Partnerstwa (IPP)¹⁵².

Droga Polski do NATO była jeszcze odległa i ostatecznie nastąpiło to 12 III 1999 r. Polska stała się formalnie członkiem Sojuszu Północnoatlantyckiego¹⁵³. Było to możliwe tylko dlatego, że omawiany traktat nie usankcjonował pozostawienia w Polsce eksterytorialnych baz we władaniu armii rosyjskiej do czego miał otworzyć drogę zablokowany w trakcie negocjacji w Moskwie zapis traktatu.

Należy mieć nadzieję, że sprawa ta zostanie dostatecznie opisana w literaturze. Tymczasem jest ona „wstydliwie” traktowana przez historyków. Z jednej strony dlatego, że niemal natychmiast po podpisaniu traktatu bez zgody na tworzenie spółek polsko-rosyjskich w oparciu o bazy wojskowe byłej armii radzieckiej Polska w swojej polityce bezpieczeństwa międzynarodowego obrała kurs proatlantycki a z drugiej strony utrudniony dostęp do dokumentów źródłowych, których część objęta jest nadal klauzulą niejawności. Nie bez znaczenia jest też zmienna narracja ówczesnych stronników wiązania przyszłości bezpieczeństwa państwa w nowym sojuszu z Rosją. Przykładem może tu być postawa pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej ds. pobytu wojsk Federacji Rosyjskiej w Polsce, gen. Ostrowskiego, który przedstawia się jako przeciwnik takiego rozwiązania i jak mówi w wywiadzie¹⁵⁴ rzekomo został odsunięty od końcowych prac nad dokumentem a tymczasem dwa dni przed podpisaniem traktatu parafował dokument w którym jest mowa o spółkach polsko-radzieckich.

¹⁵² http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/nato/polska_droga_do_nato/, dostęp 4.05.2017 r.

¹⁵³ Tamże.

¹⁵⁴ Weześniej cytowany w rozdz. 3.

Warszawa, dnia 20 maja 1992 r.

Szanowny Panie Pełnomocniku.

Niniejszym mam zaszczyt potwierdzić uzgodnienia dokonane między Stroną Polską i Stroną Rosyjską w czasie negocjacji w Ministerstwie Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 29 kwietnia 1992 roku w sprawie sprzedaży mienia ruchomego wojsk Federacji Rosyjskiej i warunków rozliczeń.

Zgodnie z zasadami, określonymi w Protokole Dodatkowym z dnia 20 maja 1992 r., sprzedaż mienia ruchomego będzie prowadzona dwoma sposobami:

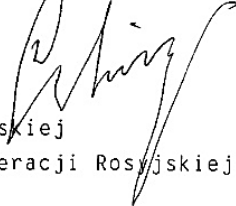
1. Na zasadzie kontraktowej będą sprzedawane paliwa płynne i złom metalowy polskim osobom prawnym, w tym wspólnym polsko-rosyjskim przedsiębiorstwom zarejestrowanym w Polsce, których wykaz zostanie uzgodniony przez Pełnomocników Umawiających się Stron do spraw pobytu wojsk Federacji Rosyjskiej.

Pełnomocnicy Umawiających się Stron mogą uzgodnić wykaz innych towarów, które będą sprzedawane na wymienionej zasadzie kontraktowej.

Wielkość cła i podatku związanych ze sprzedażą w/w towarów będzie ustalana z zastosowaniem przepisów polskiego prawa celnego.

Tryb zawierania kontraktów określa Protokół Dodatkowy.

Generał brygady
Pan Z. OSTROWSKI
Pełnomocnik Rządu
Rzeczypospolitej Polskiej
ds. pobytu wojsk Federacji Rosyjskiej
w Polsce

Rys. 3.5 PROTOKOŁ DODATKOWY między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie sprzedaży mienia ruchomego wojsk Federacji Rosyjskiej z 20 maja 1992 r. str. 5.

Źródło: MSZ RP Departament Prawno Traktatowy

Zakończenie

Celem niniejszej pracy była próba określenia potencjalnych konsekwencji dla Rzeczypospolitej Polskiej w przypadku podpisania traktatu z Federacją Rosyjską w wersji proponowanej przez Lecha Wałęsę. Rozumiano to jako próbę wprowadzenia zapisu traktatowego otwierającego drogę do utrzymania przez Rosjan części swoich aktywów wojskowych i ekonomicznych poprzez utworzenie spółek „joint venture” na obiektach byłych baz radzickich. Powyższy cel osiągnięto ponieważ wykazano w pracy, że umożliwienie pozostawienia części aktywów wojskowych w gestii Rosjan prowadzić miało do utworzenia placówek eksterytorialnych, które w nadal miały pełnić rolę baz będących w posiadaniu armii rosyjskiej być może w formie dzierżawy przedstawionej w rozdziale trzecim. Obrona metoda badań: analiza, badania dokumentacji, kwerendy tekstów źródłowych oraz badania empiryczne wśród grupy ekspertów – premier Jana Olszewski¹⁵⁵, minister obrony narodowej Jana Parys¹⁵⁶, minister spraw wewnętrznych Antoniego Macierewicz¹⁵⁷ i szefa urzędu ochrony państwa Piotra Naimskiego¹⁵⁸ - członków Rządu RP w latach 1991-1992 potwierdza, że konsekwencją podpisania traktatu z Federacją Rosyjską w wersji proponowanej przez Lecha Wałęsę byłoby zablokowanie Polsce możliwości wstąpienia do Sojuszu Północnoatlantyckiego.

Pozostawienie w Polsce baz rosyjskiej armii w jakiegokolwiek formule uniemożliwiłoby staranie Polski o przystąpienie do NATO. Takie rozwiązanie było zagrożeniem dla bezpieczeństwa Polski. Dowodem na to jest aktualna sytuacja w krajach, w których taką formę dzierżawy eksterytorialnych baz udało się postsowieckiej Rosji wynegocjować lub wymusić.

Bezpieczeństwo w tej pracy rozumiane jest jako stan oraz proces, w którym poziom zagrożeń jest akceptowalny. Jednym z elementów bezpieczeństwa czyli obrony przed zagrożeniami zewnętrznymi dla państwa są sojusze. Szanse jakie pojawiły się w państwach postkomunistycznych niejednokrotnie przerodziły się w zagrożenia. Odradzające się państwa uwikłane w niewłaściwe sojusze lub ich brak ponownie utraciły swoją niezależność polityczną lub suwerenność. Państwa, które oparły swoje bezpieczeństwo na współpracy politycznej i militarnej Rosji doświadczyły przeobrażenia się szansy, jaką upatrywali w tych sojuszach, na

¹⁵⁵ Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim Premierem Rządu RP, przeprowadzona 2.03.2017 r.

¹⁵⁶ Notatka z rozmowy z Janem Parysem, Ministrem Obrony Narodowej w Rządzie Jana Olszewskiego. Przeprowadzona w dniu 10.04., w MSZ, Warszawa 2017 r.

¹⁵⁷ Notatka własna z rozmowy z Antonim Macierewiczem, ministrem spraw wewnętrznych w rządzie J. Olszewskiego, przeprowadzona 10 marca 2017r. w Warszawie.

¹⁵⁸ Notatka własna z rozmowy z Piotrem Naimskim, szefem urzędu ochrony państwa w rządzie J. Olszewskiego, przeprowadzona 10 marca 2017r. w Warszawie.

zagrożenie dla ich bezpieczeństwa. Sytuacja w Gruzji, Osetii Południowej, a w szczególności ingerencja militarna na Ukrainie i aneksja Krymu potwierdza, że aspiracje mocarstwowe Rosji nie słabną i nadal stanowią zagrożenie dla bezpieczeństwa państw przygranicznych co jest najlepszym dowodem na to jak wielkie zagrożenie mogło przynieść Polsce traktatowe uzależnienie bezpieczeństwa międzynarodowego od Rosji. Pewnym dowodem pośrednim na potwierdzenie tej tezy była, co ujawniono w trakcie badań, chęć utajnienia załączników do traktatu, protokołów dodatkowych zawierających kontrowersyjne zapisy. (Oryginały tych dokumentów nadal objęte są klauzulą tajności.)

Temat ten powinien znaleźć swoje należyte miejsce w literaturze ponieważ był to moment decydujący dla przyszłego bezpieczeństwa Polski. Tym bardziej, że niemal natychmiast po podpisaniu traktatu bez zgody na tworzenie spółek polsko-rosyjskich w oparciu o bazy woskowe byłej armii radzieckiej Polska w swojej polityce bezpieczeństwa międzynarodowego obrała kurs proatlantycki. Dotychczasowi rzecznicy sojuszu z Rosją zapomnieli o swoich wcześniejszych staraniach i nakreślając nowy kierunek polityki bezpieczeństwa kwestię przystąpienia do NATO uznali za priorytet polskiej polityki zagranicznej.

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

Dz.U. 1989, nr 10, poz. 57.

Dz.U. 1993, nr 61, poz. 289.

Dz. U. z dnia 2 listopada 1990 r., KONWENCJA WIEDEŃSKA O PRAWIE TRAKTATÓW sporządzona we Wiedniu dnia 23 maja 1969 r.

Literatura

Aspekty prawne oraz negocjacje związane z pobytem i opuszczeniem terytorium Polski przez Armię Czerwoną/Radziecką/Wojska Federacji Rosyjskiej. Z gen. Zdzisławem Ostrowskim rozmawiał Krzysztof Filip, [w] Armia Czerwona/Radziecka w Polsce w latach 1944-1993, studia i szkice, pod redakcją Krzysztofa Filipa i Mirosława Golona, IPN, Borne Sulinowo-Bydgoszcz-Gdańsk 2014.

Badora B. i in., Społeczeństwo i władza lat osiemdziesiątych w badaniach CBOS, , Warszawa 1994.

Dubiński K., Magdalenka. Transakcja epoki. Notatki z poufnych spotkań Kiszczak — Wałęsa, Warszawa 1990.

Dudek A., Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990, Kraków 2004.

Dudek A., T. Marszałkowski, Walki uliczne w PRL 1956-1989, Kraków 1999.

Dudek A., Zmierzch dyktatury, Polska lat 1986-1989 w świetle dokumentów, tom 1. Warszawa 2009.

Ficoń, K. Logistyka kryzysowa, procedury, potrzeby, potencjał, BEL Studio Sp. z o. o. Warszawa 2011.

Friszke A. Solidarność podziemna 1981-1989, Warszawa 2006.

Jakubczak R., Marczak J., red. nauk., Bezpieczeństwo Narodowe Polski w XXI wieku, Bellona, Warszawa 2011.

Kamiński Ł., W. Sawicki, G. Waligóra, Solidarność Walcząca w dokumentach, t. I: W oczach SB, Warszawa 2007.

Kołomejczyk N., Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 1948-1986, Warszawa 1988.

- Krzeczunowicz A., Krok po kroku. Polska droga do NATO, Kraków 1999.
- Kukułka J., Narodziny nowych koncepcji, [w:] Bezpieczeństwo międzynarodowe w Europie Środkowej po zimnej wojnie, (red.) J. Kruk, Wyd. ISM UW Warszawa 1994.
- Kuźniar Por. R., Po pierwsze bezpieczeństwo, „Rzeczpospolita” z 09.01.1996 r.
- Ligenza K., Leksykon działań sił morskich, Wydawnictwo akademickie AMW, Gdynia 2013.
- Lisiakiewicz Rafał, Znaczenie Polski w polityce europejskiej Rosji po rozpadzie ZSRR – perspektywa rosyjska, [w] Rozpad ZSRR, część3: Kontekst międzynarodowy pod redakcją Joachima Dieca, Kraków 2011.
- Malinowski K., Doświadczenie Jałty. Polska wobec idei bezpieczeństwa zbiorowego pod egidą KBWE/OBWE, [w:] K. Malinowski (red.), Kultura bezpieczeństwa narodowego w Polsce i Niemczech, Poznań 2003.
- Najnowsza historia świata, tom 3, 1979-1995, pod redakcją Artura Patka Jana Rydla Janusza Józefa Węca, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, 2003.
- Nowak E., M. Nowak, Zarys teorii bezpieczeństwa narodowego, Difin SA, Warszawa 2011.
- Paczkowski A., Droga do mniejszego zła, Strategia i taktyka obozu władzy lipiec 1980 - styczeń 1982, Kraków 2002.
- Raina P. Droga do „Okrągłego Siołu”. Zakulisowe rozmowy przygotowawcze, Warszawa 1999,
- Słownik języka polskiego, PWN. Warszawa 1978, t. I.
- Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, Wydawnictwo AON, Warszawa 2002 R.
- Sójka W., Kołodziejczak E., Zagrożenia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w XXI wieku pojęcie, zakres i kwalifikacja, Wydawnictwo AON, Warszawa 2016.
- Stańczyk J., Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1996.
- Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej , Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2014.
- Zięba R., KBWE/OBWE w polskiej polityce bezpieczeństwa, [w:] R. Kuźniar (red.), Polska polityka bezpieczeństwa 1989-2000, Warszawa 2001.
- Zięba R., Kategoria bezpieczeństwa w nauce o stosunkach międzynarodowych, [w:] Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku, red nauk. D. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa 1997.

Zięba R., Treść i zakres pojęcia „Bezpieczeństwo Polski”, [w:]Bezpieczeństwo Polski współczesne wyzwania, red nauk. S. Wojciechowski i A. Potyrał, Difin SA, Warszawa 2014 r.

Polska - Rosja: traktat o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy podpisany przez prezydentów Lecha Wałęsę i Borysa Jelcyna dnia 22 maja 1992 w Moskwie oraz inne dokumenty - Polski Instytut Spraw Międzynarodowych z inic. Biura Prasowego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (1992).

Artykuły

Akcesja Polski do NATO – okiem historyka i uczestnika, Robert Kupiecki, [w]Bezpieczeństwo narodowe, I – 2014/29, BBN Warszawa, <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15721/41-75sRobertKupiecki.pdf>

Gdzie byliście Polacy, Rozmawiał Konstanty GEBERT Praga, 25 sierpnia 1991, Gazeta Wyborcza nr 670, wydanie z dnia 29/08/1991, str. 8, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6025975,19910829RP-DGW,Gdzie_bylisciePolacy,.html

Nie mówili o dymisjach?, Agnieszka Kublik , Gazeta Wyborcza nr 890, wydanie z dnia 20/05/1992, str. 4, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6030207,19920520RP-DGW,Nie_mowili_o_dymisjach,.html

Nota MSZ, Gazeta Wyborcza nr 853, wydanie z dnia 04/04/1992, str. 1, RP-DGW http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6039182,19920404RP-DGW,Nota_MSZ,.html

Podpisać Traktat, Edward Krzemień, Gazeta Wyborcza nr 891, wydanie z dnia 21/05/1992, str. 1, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6001336,19920521RP-DGW,Prezydent_Lech_WalesaPODPISAC_TRAKTAT,.html

Przed nocną zmianą był traktat z Rosją, Marcin Gugulski, Gazeta Polska, 20 X 1995 r., Uzupełnienia kursywą: 4 VI 2012, <http://gugulskim.salon24.pl/423459,przed-nocna-zmiana-byl-traktat-z-rosja>

Przelotem w Belwederze [podpis] (AFP. PAP), Gazeta Wyborcza nr 848, wydanie z dnia 30/03/1992, str. 2, Archiwum GW 1998,2002,2004, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6027613,19920330RP-DGW,Przelotem_w_Belwederze,.html

Spotkanie w Belwederze (PAP,) Gazeta Wyborcza nr 886, wydanie z dnia 15/05/1992, str. 2, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6028916,19920515RPDGW,Spotkanie_w_Belwederze,.html

Traktat dzieli rząd [podpis] (krzem, wz), Gazeta Wyborcza nr 889, wydanie z dnia 19/05/1992, str. 3, RP-DGW, http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,6001388,19920519RP-DGW,Traktat_dzieli_rzad,.html

Założenia polskiej polityki zagranicznej i polityka bezpieczeństwa i strategii obronnej Rzeczypospolitej Polskiej.

http://www.msz.gov.pl/pl/polityka_zagraniczna/polityka_bezpieczenstwa/nato/polska_droga_do_nato

Strony internetowe

http://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/07/Strategia_RP_z_92_r.doc., dostęp 4.05 2017 r.

http://www.encysol.pl/wiki/Tymczasowa_Komisja_Koordynacyjna_NSZZ_%E2%80%9ESolidarno%C5%9B%C4%87%E2%80%9D, dostęp 26.04.2017r.

<http://www.pl.ism.uw.edu.pl/stosunki-miedzynarodowe-international-relations/>, dostęp 8.05.2017 r.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Departament_Studi%C3%B3w_i_Analiz_MSW, dostęp 26.04.2017 r..

https://pl.wikipedia.org/wiki/Tymczasowa_Rada_NSZZ_Solidarno%C5%9B%C4%87, dostęp 26.04.2017r.

<https://www.bbn.gov.pl/.../ObronnoPolskiwwarunkachsamodzielnocistrategicznejlat90...>, dostęp 2.05. 2017 r.

Archiwa:

AAN, KC PZPR, V/264, Notatka informacyjna o spotkaniu przywódców partii i państw stron Układu Warszawskiego w Warszawie (26 IV 1985 r.).

AAN, KC PZPR, V/458, k. 30-57, Prognoza rozwoju sytuacji społeczno-politycznej w kraju w związku z operacją cenowo dochodową opracowaną w Wydziale KC PZPR.

AAN, KC PZPR, VII/73, Informacja o wynikach przeglądu kadrowego pracowników PZPR w 1984/1985, k. 427,431.

AAN, KC PZPR, VII/89, Protokół posiedzenia Sekretariatu KC PZPR 29 kwiecień 1988r., k. 242-250.

AAN, KC PZPR, XVA/1423, k. 326-328. Wypowiedzi sekretarza KC PZPR Tadeusza Porębskiego i I sekretarza KC PZPR gen. Wojciecha Jaruzelskiego (fragmenty dotyczące ruchu związkowego).

AIPN, 01304/622, k9-14, Wystąpienie naczelnika Wydziału II WUS w Poznaniu ppłk. Mieczysława Sobisiaka na ogólnokrajowej naradzie w Departamencie II MSW poświęconej działalności firm polonijnych, Warszawa luty 1987r.

AIPN, 0727/5, k. 2-3, Decyzja Ministra Spraw Wewnętrznych w sprawie realizacji przez resort spraw wewnętrznych zadań w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego ze względu na zagrożenia wewnętrzne bezpieczeństwa państwa. Warszawa, 29 kwiecień 1988 r..

AIPN, 0727/50, Informacja o wynikach kontroli powiązań przedsiębiorstw państwowych ze spółkami prawa handlowego, 30 XI 1989 r., k. 290.

AIPN, 0752/1, t. 5, k. 9-25, Opracowanie Zespołu Analiz MSW na temat stanu grup i struktur konspiracyjnych w Polsce po X Zjeździe PZPR, Warszawa 29 lipiec 1986r.

AIPN, 0752/1, t. 9, k. 24-28, Ocena sytuacji w kraju opracowana przez Zespół Analiz MSW, Warszawa 24 czerwiec 1988 r.

Archiwum Prezydenta RP Lecha Wałęsy, Biuro Prasowe Prezydenta RP, Serwis Informacyjny, Warszawa, dnia 10 marca 1992 r., dok. Nr 282.

MSZ RP, Departament Prawno-Traktatowy, archiwum.

MSZ archiwum internetowe <https://traktaty.msz.gov.pl/bap.php>

Internetowe archiwum Sejmu RP:

Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 14 lutego 1991.

Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 27-28 czerwca 1991.

Sprawozdanie stenograficzne z posiedzeń Sejmu RP, 26 kwietnia 1990.

Stenogram posiedzenia sejmu z dn. 10 lipca 1992 r.

Wypowiedzi na posiedzeniach Sejmu RP I kadencji, 1 kadencja, 15 posiedzenie, 1 dzień (21.05.1992), Poseł Marek Dziubek

Notatki własne:

Notatka własna, rozmowa z Janem Olszewskim Premierem Rządu RP, przeprowadzona 2.03.2017 r.

Notatka z rozmowy z Janem Parysem, Ministrem Obrony Narodowej w Rządzie Jana Olszewskiego. Przeprowadzona w dniu 10.04., w MSZ, Warszawa 2017 r.

Notatka własna z rozmowy z Antonim Macierewiczem, ministrem spraw wewnętrznych w rządzie J. Olszewskiego, przeprowadzona 10 marca 2017r. w Warszawie.

Notatka własna z rozmowy z Piotrem Naimskim, szefem urzędu ochrony państwa w rządzie J. Olszewskiego, przeprowadzona 10 marca 2017r. w Warszawie.

METRYKA PRACY DYPLOMOWEJ

Dane ogólne

Nazwa Uczelni	Akademia Marynarki Wojennej
Wydział	Wydział Dowodzenia i Operacji Morskich
Kierunek	Bezpieczeństwo morskie państwa
Tryb studiów	niestacjonarne

Dane Autora

Imię	Andrzej
Nazwisko	Kołodziej
Nr albumu	15662

Dane Promotora

Imię i nazwisko wraz z tytułami naukowymi	prof. dr hab. Antoni F. Komorowski
---	------------------------------------

Dane na temat pracy dyplomowej

Tytuł pracy	BEZPIECZEŃSTWO POLSKI W ŚWIETLE TRAKTATU Z FEDERACJĄ ROSYJSKĄ Z 1992
Rodzaj pracy	magisterska

Streszczenie pracy – abstrakt pracy dyplomowej

<p>Bezpieczeństwo państwa wiąże się z jego otoczeniem międzynarodowym. Sojusze i traktaty międzynarodowe są ważnym elementem bezpieczeństwa międzynarodowego. Umiejętność dalekowzroczności i przewidywania szans dla bezpieczeństwa państwa, w formułowaniu traktatów i umów międzynarodowej powoduje czasem nieodwracalne skutki w polityce międzynarodowej. Brak takiej umiejętności i subiektywne pojmowanie chwilowych i doraźnych szans może przynieść odwrotny skutek w którym pozorna szansa zmieni się w zagrożenie. Ma to szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego państw gdy kształtowanie sojuszy i traktatów międzynarodowych trwa lata a ich skutki trwają dekady. Wybór właściwych gwarancji bezpieczeństwa międzynarodowego gwarantuje bezpieczny rozwój wewnętrzny państwa.</p>
--

Słowa kluczowe

Bezpieczeństwo, traktat, umowa, Rosja, Federacja Rosyjska, Polska, Układ Warszawski, NATO, Olszewski, Wałęsa, Jelcyn, Gorbaczow.
--